

Fasti

Publius Ovidius Naso

Liber I

Tempora cum causis Latium digesta per annum
lapsaque sub terras ortaue signa canam.
excipe pacato, Caesar Germanice, voltu
hoc opus et timidae derige navis iter,
officioque, levem non aversatus honorem, 5
en tibi devoto numine dexter ades.
sacra recognosces annalibus eruta priscis
et quo sit merito quaeque notata dies.
invenies illic et festa domestica vobis;
saepe tibi pater est, saepe legendus avus, 10
quaeque ferunt illi, pictos signantia fastos,
tu quoque cum Druso praemia fratre feres.
Caesaris arma canant alii: nos Caesaris aras
et quoscumque sacris addidit ille dies.
adnue conanti per laudes ire tuorum 15
deque meo pavidos excute corde metus.
da mihi te placidum, dederis in carmina vires:
ingenium voltu statque caditque tuo.
pagina iudicium docti subitura movetur
principis, ut Clario missa legenda deo. 20
quae sit enim culti facundia sensimus oris,
civica pro trepidis cum tulit arma reis.
scimus et, ad nostras cum se tulit impetus artes,
ingenii currant flumina quanta tui.
si licet et fas est, vates rege vatis habenas, 25
auspice te felix totus ut annus eat.
Tempora digereret cum conditor Urbis, in anno
constituit menses quinque bis esse suo.
scilicet arma magis quam sidera, Romule, noras,
curaque finitimos vincere maior erat. 30
est tamen et ratio, Caesar, quae moverit illum,
erroremque suum quo tueatur habet.
quod satis est, utero matris dum prodeat infans,
hoc anno statuit temporis esse satis;
per totidem menses a funere coniugis uxor 35
sustinet in vidua tristia signa domo.
haec igitur vidit trabeati cura Quirini,
cum rudibus populis annua iura daret.
Martis erat primus mensis, Venerisque secundus;
haec generis princeps, ipsius ille pater: 40
tertius a senibus, iuvenum de nomine quartus,
quae sequitur, numero turba notata fuit.
at Numa nec Ianum nec avitas praeterit umbras,
mensibus antiquis praeposuitque duos.

Ne tamen ignores variorum iura dierum,   45
     non habet officii Lucifer omnis idem.
 ille nefastus erit, per quem tria verba silentur:
     fastus erit, per quem lege licebit agi.
 nec toto perstare die sua iura putaris:
     qui iam fastus erit, mane nefastus erat;   50
 nam simul exta deo data sunt, licet omnia fari,
     verbaque honoratus libera praetor habet.
 est quoque, quo populum ius est includere saeptis;
     est quoque, qui nono semper ab orbe redit.
 vindicat Ausonias Iunonis cura Kalendas;   55
     Idibus alba Iovi grandior agna cadit;
 Nonarum tutela deo caret. omnibus istis
     (ne fallare cave) proximus ater erit.
 omen ab eventu est: illis nam Roma diebus
     damna sub averso tristia Marte tulit.   60
 haec mihi dicta semel, totis haerentia fastis,
     ne seriem rerum scindere cogar, erunt.

1. A K : IAN : F

Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum
     inque meo primum carmine Ianus adest.
 Iane biceps, anni tacite labentis origo,   65
     solus de superis qui tua terga vides,
 dexter ades ducibus, quorum segura labore
     otia terra ferax, otia pontus habet:
 dexter ades patribusque tuis populoque Quirini,
     et resera nutu candida templa tuo.   70
 prospera lux oritur: linguis animisque favete;
     nunc dicenda bona sunt bona verba die.
 lite vacent aures, insanaque protinus absint
     iurgia: differ opus, livida turba, tuum.
 cernis odoratis ut luceat ignibus aether,   75
     et sonet accensis spica Cilissa focus?
 flamma nitore suo templorum verberat aurum,
     et tremulum summa spargit in aede iubar.
 vestibus intactis Tarpeias itur in arces,
     et populus festo concolor ipse suo est,   80
 iamque novi praeceunt fasces, nova purpura fulget,
     et nova conspicuum pondera sentit ebur.
 colla rudes operum praebent ferienda iuveni,
     quos aluit campis herba Falisca suis.
 Iuppiter arce sua totum cum spectet in orbem,   85
     nil nisi Romanum quod tueatur habet.
 salve, laeta dies, meliorque revertere semper,
     a populo rerum digna potente coli.
 Quem tamen esse deum te dicam, Iane biformis?

nam tibi par nullum Graecia numen habet. 90
 ede simul causam, cur de caelestibus unus
 sitque quod a tergo sitque quod ante vides.
 haec ego cum sumptis agitarem mente tabellis,
 lucidior visa est quam fuit ante domus.
 tum sacer ancipiti mirandus imagine Ianus 95
 bina repens oculis obtulit ora meis.
 extimui sensique metu riguisse capillos,
 et gelidum subito frigore pectus erat.
 ille tenens baculum dextra clavemque sinistra
 edidit hos nobis ore priore sonos: 100
 ' ~~dis~~ metu posito, vates operose dierum,
 quod petis, et voces percipe mente meas.
 me Chaos antiqui (nam sum res prisca) vocabant:
 aspice quam longi temporis acta canam.
 lucidus hic aer et quae tria corpora restant, 105
 ignis, aquae, tellus, unus acervus erat.
 ut semel haec rerum secessit lite suarum
 inque novas abiit massa soluta domos,
 flamma petit altum, propior locus aera cepit,
 sederunt medio terra fretumque solo. 110
 tunc ego, qui fueram globus et sine imagine moles,
 in faciem redii dignaque membra deo.
 nunc quoque, confusae quondam nota parva figurae,
 ante quod est in me postque videtur idem.
 accipe quaesitae quae causa sit altera formae, 115
 hanc simul ut noris officiumque meum.
 quicquid ubique vides, caelum, mare, nubila, terras,
 omnia sunt nostra clausa patentque manu.
 me penes est unum vasti custodia mundi,
 et ius vertendi cardinis omne meum est. 120
 cum libuit Pacem placidis emittere tectis,
 libera perpetuas ambulat illa vias:
 sanguine letifero totus miscebitur orbis,
 ni teneant rigidae condita Bella serae.
 praesideo foribus caeli cum mitibus Horis 125
 (it, redit officio Iuppiter ipse meo):
 inde vocor Ianus; cui cum Ceriale sacerdos
 imponit libum farraque mixta sale,
 nomina ridebis: modo namque Patulcius idem
 et modo sacrifico Clusius ore vocor. 130
 scilicet alterno voluit rudis illa vetustas
 nomine diversas significare vices.
 vis mea narrata est; causam nunc disce figurae:
 iam tamen hanc aliqua tu quoque parte vides.
 omnis habet geminas, hinc atque hinc, ianua frontes, 135
 e quibus haec populum spectat, at illa Larem,
 utque sedens primi vester prope limina tecti
 ianitor egressus introitusque videt,

sic ego perspicio caelestis ianitor aulae
 Eoas partes Hesperiasque simul. 140
 ora vides Hecates in tres vertentia partes,
 servet ut in ternas compita secta vias:
 et mihi, ne flexu cervicis tempora perdam,
 cernere non moto corpore bina licet.'
 dixerat: et vultu, si plura requirere vellem, 145
 difficilem mihi se non fore pactus erat.
 sumpsi animum, gratesque deo non territus egi,
 verbaque sum spectans plura locutus humum:
 ' **d**i, age, frigoribus quare novus incipit annus,
 qui melius per ver incipiendus erat? 150
 omnia tunc florent, tunc est nova temporis aetas,
 et nova de gravido palmite gemma tumet,
 et modo formatis operitur frondibus arbor,
 prodit et in summum seminis herba solum,
 et tepidum volucres concentibus aera mulcent, 155
 ludit et in pratis luxuriatque pecus.
 tum blandi soles, ignotaque prodit hirundo
 et luteum celsa sub trabe figit opus:
 tum patitur cultus ager et renovatur aratro.
 haec anni novitas iure vocanda fuit.' 160
 quaesieram multis; non multis ille moratus
 contulit in versus sic sua verba duos:
 ' **h**uma novi prima est veterisque novissima solis:
 principium capiunt Phoebus et annus idem.'
 post ea mirabar cur non sine litibus esset 165
 prima dies. 'causam percipe' Ianus ait.
 ' **t**empora commisi nascentia rebus agendis,
 totus ab auspicio ne foret annus iners.
 quisque suas artes ob idem delibat agendo,
 nec plus quam solitum testificatur opus.' 170
 mox ego, 'cur, quamvis aliorum numina placem,
 Iane, tibi primum tura merumque fero?'
 ' ut **p**ossis aditum per me, qui limina servo,
 ad quoscumque voles' inquit ' **a**llere deos.'
 'at cur laeta tuis dicuntur verba Kalendis, 175
 et damus alternas accipimusque preces?'
 tum deus incumbens baculo, quod dextra gerebat,
 ' **o**mnia principiis' inquit ' **i**esse solent.
 ad primam vocem timidus advertitis aures,
 et visam primum consulit augur avem. 180
 templa patent auresque deum, nec lingua caducas
 concipit ulla preces, dictaque pondus habent.'
 desierat Ianus. nec longa silentia feci,
 sed tetigi verbis ultima verba meis:
 ' quid **v**ulpalma sibi rugosaque carica' **d**i 185
 'et data sub niveo candida mella cado?'
 ' **o**mn' **i**a causa est, ut res sapor ille sequatur

et peragat coeptum dulcis ut annus iter.'
 ' dulcia cur dentur video: stipis adice causam,
 pars mihi de festo ne labet ulla tuo.' 190
 risit, et ' o quam te fallunt tua saecula' dixit,
 ' qui stipem mel sumpta dulcius esse putas!
 vix ego Saturno quemquam regnante videbam
 cuius non animo dulcia lucra forent.
 tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi: 195
 vix ultra quo iam progrediatur habet.
 pluris opes nunc sunt quam prisci temporis annis,
 dum populus pauper, dum nova Roma fuit,
 dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum,
 et dabat exiguum fluminis ulva torum. 200
 Iuppiter angusta vix totus stabat in aede,
 inque Iovis dextra fictile fulmen erat.
 frondibus ornabant quae nunc Capitolia gemmis,
 pascebatque suas ipse senator oves:
 nec pudor in stipula placidam cepisse quietem 205
 et fenum capiti subposuisse fuit.
 iura dabat populis posito modo praetor aratro,
 et levis argenti lammina crimen erat.
 at postquam fortuna loci caput extulit huius
 et tetigit summo vertice Roma deos, 210
 creverunt et opes et opum furiosa cupido,
 et, cum possideant plurima, plura petunt.
 quaerere ut absumant, absumpta requirere certant,
 atque ipsae vitiis sunt alimenta vices:
 sic quibus intumuit suffusa venter ab unda, 215
 quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae.
 in pretio pretium nunc est: dat census honores,
 census amicitias; pauper ubique iacet.
 tu tamen auspiciam si sit stipis utile quaeris,
 curque iuvent nostras aera vetusta manus, 220
 aera dabant olim: melius nunc omen in auro est,
 victaque concessit prisca moneta novae.
 nos quoque templa iuvant, quamvis antiqua probemus,
 aurea: maiestas convenit ipsa deo.
 laudamus veteres, sed nostris utimur annis: 225
 mos tamen est aequae dignus uterque coli.'
 finierat monitus. placidis ita rursus, ut ante,
 clavigerum verbis adloquor ipse deum:
 ' multa quidem didici: sed cur navalis in aere
 altera signata est, altera forma biceps?' 230
 ' noscere me duplici posses ut imagine' dixit,
 ' nisi otus ipsa dies extenuasset opus.
 causa ratis superest: Tuscum rate venit ad amnem
 ante pererrato falcifer orbe deus.
 hac ego Saturnum memini tellure receptum 235
 (caelitibus regnis a Iove pulsus erat).

inde diu genti mansit Saturnia nomen;
 dicta quoque est Latium terra latente deo.
 at bona posteritas puppem formavit in aere,
 hospitis adventum testificata dei. 240
 ipse solum colui, cuius placidissima laevum
 radit harenosi Thybridis unda latus.
 hic, ubi nunc Roma est, incaedua silva virebat,
 tantaque res paucis pascua bubus erat.
 arx mea collis erat, quem volgo nomine nostro 245
 nuncupat haec aetas Ianiculumque vocat.
 tunc ego regnabam, patiens cum terra deorum
 esset, et humanis numina mixta locis.
 nondum Iustitiam facinus mortale fugarat
 (ultima de superis illa reliquit humum), 250
 proque metu populum sine vi pudor ipse regebat;
 nullus erat iustis reddere iura labor.
 nil mihi cum bello: pacem postesque tuebar,
 et 'alvem ostendens, 'haec' ai'arma gero.'
 presserat ora deus. tunc sic ego nostra resolvi, 255
 voce mea voces elicente dei:
 'cum tot sint iani, cur stas sacratus in uno,
 hic ubi iuncta foris templa duobus habes?'
 ille, manu mulcens propexam ad pectora barbam,
 protinus Oebalii rettulit arma Tati, 260
 utque levis custos, armillis capta, Sabinos
 ad summae tacitos duxerit arcis iter.
 'inde, velut nunc est, per quem descenditis' ,riquit
 'arduus in valles per fora clivus erat.
 et iam contigerat portam, Saturnia cuius 265
 dempserat oppositas invidiosa seras;
 cum tanto veritus committere numine pugnam,
 ipse meae movi callidus artis opus,
 oraque, qua pollens ope sum, fontana reclusi,
 sumque repentinas eiaculatus aquas. 270
 ante tamen madidis subieci sulphura venis,
 clauderet ut Tatio fervidus umor iter.
 cuius ut utilitas pulsus percepta Sabinis,
 quae fuerat, tuto reddita forma loco est;
 ara mihi posita est parvo coniuncta sacello: 275
 haec adolet flammis cum strue farra suis.'
 'at cur pace lates, motisque recluderis armis?'
 nec mora, quaesiti reddita causa mihi est:
 ' ut populi reditus pateant ad bella profecto,
 tota patet dempta ianua nostra sera. 280
 pace fores obdo, ne qua discedere possit;
 Caesareoque diu numine clausus ero.'
 dixit, et attollens oculos diversa videntes
 aspexit toto quicquid in orbe fuit:
 pax erat, et vestri, Germanice, causa triumphii, 285

tradiderat famulas iam tibi Rhenus aquas.
Iane, fac aeternos pacem pacisque ministros,
neve suum praesta deserat auctor opus.
Quod tamen ex ipsis licuit mihi discere fastis,
sacravere patres hac duo templa die. 290
accepit Phoebus nymphaque Coronide natum
insula, dividua quam premit amnis aqua.
Iuppiter in parte est: cepit locus unus utrumque
iunctaque sunt magno templa nepotis avo.

(2. B F) 3. C C (4. D C)

Quid vetat et stellas, ut quaeque oriturque caditque,
dicere? promissi pars sit et ista mei.
felices animae, quibus haec cognoscere primis
inque domos superas scandere cura fuit!
credibile est illos pariter vitiisque locisque
altius humanis exseruisse caput. 300
non Venus et vinum sublimia pectora fregit
officiumque fori militiaeve labor;
nec levis ambitio perfusaque gloria fuco
magnarumque fames sollicitavit opum.
admovere oculis distantia sidera mentis 305
aetheraque ingenio subposuere suo.
sic petitur caelum, non ut ferat Ossan Olympus
summaque Peliacus sidera tangat apex.
nos quoque sub ducibus caelum metabimur illis,
ponemusque suos ad vaga signa dies. 310
Ergo ubi nox aderit venturis tertia Nonis,
sparsaque caelesti rore madebit humus,
octipedis frustra quaerentur bracchia Cancri:
praeceps occiduas ille subibit aquas.

5. E NON : F

Institerint Nonae, missi tibi nubibus atris
signa dabunt imbres exoriente Lyra.

(6. F F) (7. G C) (8. H C) 9. A AGON : (? NP)

Quattuor adde dies ductos ex ordine Nonis,
Ianus Agonali luce piandus erit.
nominis esse potest succinctus causa minister,

hostia caelitibus quo feriente cadit, 320
 qui calido strictos tincturus sanguine cultros
 semper agatne rogat nec nisi iussus agit.
 pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu
 nomen Agonalem credit habere diem.
 pars putat hoc festum priscis Agnalia dictum, 325
 una sit ut proprio littera dempta loco.
 an, quia praevisos in aqua timet hostia cultros,
 a pecoris lux est ipsa notata metu?
 fas etiam fieri solitis aetate priorum
 nomina de ludis Graeca tulisse diem. 330
 et pecus antiquus dicebat agonia sermo;
 veraque iudicio est ultima causa meo.
 utque ea non certa est, ita rex placare sacrorum
 numina lanigerae coniuge debet ovis.
 victima quae dextra cecidit victrice vocatur; 335
 hostibus a domitis hostia nomen habet.
 ante, deos homini quod conciliare valeret,
 far erat et puri lucida mica salis.
 nondum pertulerat lacrimatas cortice murras
 acta per aequoreas hospita navis aquas, 340
 tura nec Euphrates nec miserat India costum,
 nec fuerant rubri cognita fila croci.
 ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
 et non exiguo laurus adusta sono;
 siquis erat factis prati de flore coronis 345
 qui posset violas addere, dives erat.
 hic, qui nunc aperit percussi viscera tauri,
 in sacris nullum culter habebat opus.
 prima Ceres avidae gavisa est sanguine porcae,
 ulta suas merita caede nocentis opes: 350
 nam sata vere novo teneris lactentia sucis
 eruta saetigerae comperit ore suis.
 sus dederat poenas: exemplo territus huius
 palmitis debueras abstinuisse, caper.
 quem spectans aliquis dentes in vite prementem, 355
 talia non tacito dicta dolore dedit:
 'rode, caper, vitem: tamen hinc, cum stabis ad aram,
 in tua quod spargi cornua possit erit.'
 verba fides sequitur: noxae tibi deditus hostis
 spargitur adfuso cornua, Bacche, mero. 360
 culpa sui nocuit, nocuit quoque culpa capellae:
 quid bos, quid placidae commeruistis oves?
 flebat Aristaeus, quod apes cum stirpe necatas
 viderat inceptos destituisse favos;
 caerula quem genetrix aegre solata dolentem 365
 addidit haec dictis ultima verba suis:
 'sive, puer, lacrimas: Proteus tua damna levabit
 quoque modo repares quae periire dabit.

decipiat ne te versis tamen ille figuris,
 impediunt geminas vincula firma manus.' 370
 pervenit ad vatem iuvenis, resolutaque somno
 alligat aequorei bracchia capta senis.
 ille sua faciem transformis adulterat arte;
 mox domitus vinclis in sua membra redit,
 oraque caerulea tollens rorantia barba 375
 ' quā dixit repares arte requiris apes?
 obrue mactati corpus tellure iuveni:
 quod petis a nobis, obrutus ille dabit.'
 iussa facit pastor; fervent examina putri
 de bove: mille animas una necata dedit. 380
 poscit ovem fatum: verbenas improba carpsit,
 quas pia dis ruris ferre solebat anus.
 quid tuti superest, animam cum ponat in aris
 lanigerumque pecus ruricolaeque boves?
 placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum, 385
 ne detur celeri victima tarda deo.
 quod semel est geminae pro virgine caesa Dianae,
 nunc quoque pro nulla virgine cerva cadit.
 exta canum vidi Triviae libare Sapaeos
 et quicumque tuas accolit, Haeme, nives. 390
 caeditur et rigido custodi ruris asellus;
 causa pudenda quidem, sed tamen apta deo.
 festa corymbiferi celebrabas, Graecia, Bacchi,
 tertia quae solito tempore bruma refert.
 di quoque cultores in idem venere Lyaei 395
 et quicumque iocis non alienus erat,
 Panes et in Venerem Satyrorum prona iuventus
 quaeque colunt amnes solaque rura deae.
 venerat et senior pando Silenus asello,
 quique ruber pavidas inguine terret aves. 400
 dulcia qui dignum nemus in convivia nacti
 gramine vestitis accubuere toris:
 vina dabat Liber, tulerat sibi quisque coronam,
 miscendas parce rivus agebat aquas.
 Naides effusis aliae sine pectinis usu, 405
 pars aderant positis arte manuque comis;
 illa super suras tunicam collecta ministrat,
 altera dissuto pectus aperta sinu;
 exserit haec umerum, vestes trahit illa per herbas,
 impediunt teneros vincula nulla pedes. 410
 hinc aliae Satyris incendia mitia praebent,
 pars tibi, qui pinu tempora nexa geris:
 te quoque, inextinctae Silene libidinis, urunt:
 nequitia est quae te non sinit esse senem.
 at ruber, hortorum decus et tutela, Priapus 415
 omnibus ex illis Lotide captus erat:
 hanc cupit, hanc optat, sola suspirat in illa,

signaque dat nutu sollicitatque notis.
 fastus inest pulchris sequiturque superbia formam:
 inrisum voltu despicit illa suo. 420
 nox erat, et vino somnum faciente iacebant
 corpora diversis victa sopore locis;
 Lotis in herbosa sub acernis ultima ramis,
 sicut erat lusu fessa, quievit humo.
 surgit amans animamque tenens vestigia furtim 425
 suspenso digitis fert taciturna gradu.
 ut tetigit niveae secreta cubilia nymphae,
 ipsa sui flatus ne sonet aura cavet;
 et iam finitima corpus librabat in herba:
 illa tamen multi plena soporis erat. 430
 gaudet et a pedibus tracto velamine vota
 ad sua felici coeperat ire via.
 ecce rudens rauco Sileni vector asellus
 intempestivos edidit ore sonos.
 territa consurgit nymphe, manibusque Priapum 435
 reicit, et fugiens concitat omne nemus.
 at deus, obscena nimium quoque parte paratus,
 omnibus ad lunae lumina risus erat.
 morte dedit poenas auctor clamoris; et haec est
 Hellespontiaco victima grata deo. 440
 intactae fueratis aves, solacia ruris,
 adsuetum silvis innocuumque genus,
 quae facitis nidos et plumis ova fovetis,
 et facili dulces editis ore modos;
 sed nihil ista iuvant, quia linguae crimen habetis, 445
 dique putant mentes vos aperire suas.
 (nec tamen hoc falsum: nam, dis ut proxima quaeque,
 nunc pinna veras, nunc datis ore notas.)
 tuta diu volucrum proles tum denique caesa est,
 iuveruntque deos indicis exta sui. 450
 ergo saepe suo coniunx abducta marito
 uritur Idaliis alba columba focus.
 nec defensa iuvant Capitolia, quo minus anser
 det iecur in lances, Inachioti, tuas.
 nocte deae Nocti cristatus caeditur ales, 455
 quod tepidum vigili provocet ore diem.
 Interea Delphin clarum super aequora sidus
 tollitur et patriis exserit ora vadis.

10. B EN

Postera lux hiemem medio discrimine signat,
 aequaque praeteritae quae superabit erit.

11. C CAR : NP (12. D C)

Proxima prospiciet Tithono nupta relicto
Arcadiae sacrum pontificale deae.
te quoque lux eadem, Turni soror, aede recepit,
hic ubi Virginea Campus obitur aqua.
unde petam causas horum moremque sacrorum? 465
deriget in medio quis mea vela freto?
ipsa mone, quae nomen habes a carmine ductum,
propositoque fave, ne tuus erret honor.
orta prior luna, de se si creditur ipsi,
a magno tellus Arcade nomen habet. 470
hinc fuit Euander, qui, quamquam clarus utroque,
nobilior sacrae sanguine matris erat;
quae, simul aetherios animo conceperat ignes,
ore dabat vero carmina plena dei.
dixerat haec nato motus instare sibi, 475
multaque praeterea tempore nacta fidem.
nam iuvenis nimium vera cum matre fugatus
deserit Arcadium Parrhasiumque larem.
cui genetrix flenti 'fortuna viriliter' niquit
'(siste, precor, lacrimas) ista ferenda tibi est. 480
sic erat in fatis, nec te tua culpa fugavit,
sed deus: offenso pulsus es urbe deo.
non meriti poenam pateris, sed numinis iram:
est aliquid magnis crimen abesse malis.
conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra 485
pectora pro facto spemque metumque suo.
nec tamen ut primus maere mala talia passus:
obruit ingentes ista procella viros.
passus idem est Tyriis qui quondam pulsus ab oris
Cadmus in Aonia constitit exul humo; 490
passus idem Tydeus et idem Pagasaeus Iason,
et quos praeterea longa referre mora est.
omne solum forti patria est, ut piscibus aequor,
ut volucris vacuo quicquid in orbe patet.
nec fera tempestas toto tamen horret in anno: 495
et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.'
vocibus Euander firmata mente parentis
nave secat fluctus Hesperiamque tenet.
iamque ratem doctae monitu Carmentis in amnem
egerat et Tuscis obvius ibat aquis: 500
fluminis illa latus, cui sunt vada iuncta Tarenti,
aspicit et sparsas per loca sola casas;
utque erat, immissis puppem stetit ante capillis,
continuitque manum torva regentis iter,
et procul in dextram tendens sua bracchia ripam 505

pinea non sano ter pede texta ferit,
 neve daret saltum properans insistere terrae
 vix est Euandri vixque retenta manu;
 ' dixitque patorum' dixit salvet locorum,
 tuque, novos caelo terra datura deos, 510
 fluminaque et fontes, quibus utitur hospita tellus,
 et nemorum silvae Naiadumque chori,
 este bonis avibus visi natoque mihique,
 ripaque felici tacta sit ista pede.
 fallor, an hi fient ingentia moenia colles, 515
 iuraque ab hac terra cetera terra petet?
 montibus his olim totus promittitur orbis.
 quis tantum fati credat habere locum?
 et iam Dardaniae tangent haec litora pinus:
 hic quoque causa novi femina Martis erit. 520
 care nepos Palla, funesta quid induis arma?
 indue: non humili vindice caesus eris.
 victa tamen vinces eversaue, Troia, resurges:
 obruit hostiles ista ruina domos.
 urite victrices Neptunia Pergama flammae: 525
 num minus hic toto est altior orbe cinis?
 iam pius Aeneas sacra et, sacra altera, patrem
 adferet: Iliacos accipe, Vesta, deos.
 tempus erit cum vos orbemque tuebitur idem,
 et fiet ipso sacra colente deo, 530
 et penes Augustos patriae tutela manebit:
 hanc fas imperii frena tenere domum.
 inde nepos natusque dei, licet ipse recuset,
 pondera caelesti mente paterna feret,
 utque ego perpetuis olim sacrabor in aris, 535
 sic Augusta novum Iulia numen erit.'
 talibus ut dictis nostros descendit in annos,
 substitit in medio praescia lingua sono.
 puppibus egressus Latia stetit exul in herba:
 felix, exilium cui locus ille fuit! 540
 nec mora longa fuit: stabant nova tecta, nec alter
 montibus Ausoniis Arcade maior erat.
 ecce boves illuc Erytheidas adplicat heros
 emensus longi claviger orbis iter,
 dumque huic hospitium domus est Tegeaea, vagantur 545
 incustoditae lata per arva boves.
 mane erat: excussus somno Tirynthius actor
 de numero tauros sentit abesse duos.
 nulla videt quaerens taciti vestigia furti:
 traxerat aversos Cacus in antra ferox, 550
 Cacus, Aventinae timor atque infamia silvae,
 non leve finitimis hospitibusque malum.
 dira viro facies, vires pro corpore, corpus
 grande (pater monstri Mulciber huius erat),

proque domo longis spelunca recessibus ingens, 555
 abdita, vix ipsis invenienda feris;
 ora super postes adfixaque brachia pendent,
 squalidaque humanis ossibus albet humus.
 servata male parte boum Iove natus abibat:
 mugitum rauco furta dedere sono. 560
 'accipio revocamen' ita, vocemque secutus
 impia per silvas ultor ad antra venit.
 ille aditum fracti praestruxerat obice montis;
 vix iuga movissent quinque bis illud opus.
 nititur hic umeris (caelum quoque sederat illis), 565
 et vastum motu conlabefactat onus.
 quod simul eversum est, fragor aethera terruit ipsum,
 ictaque subsedit pondere molis humus.
 prima movet Cacus conlata proelia dextra
 remque ferox saxis stipitibusque gerit. 570
 quis ubi nil agitur, patrias male fortis ad artes
 confugit, et flammis ore sonante vomit;
 quas quotiens proflat, spirare Typhoea credas
 et rapidum Aetnaeo fulgur ab igne iaci.
 occupat Alcides, adductaque clava trinodis 575
 ter quater adverso sedit in ore viri.
 ille cadit mixtosque vomit cum sanguine fumos
 et lato moriens pectore plangit humum.
 immolat ex illis taurum tibi, Iuppiter, unum
 victor et Euandrum ruricolae vocat, 580
 constituitque sibi, quae Maxima dicitur, aram,
 hic ubi pars Urbis de bove nomen habet.
 nec tacet Euandri mater prope tempus adesse
 Hercule quo tellus sit satis usa suo.
 at felix vates, ut dis gratissima vixit, 585

13. E EID : NP (14. F EN)

Idibus in magni castus Iovis aede sacerdos
 semimaris flammis viscera libat ovis;
 redditaque est omnis populo provincia nostro
 et tuus Augusto nomine dictus avus. 590
 perlege dispositas generosa per atria ceras:
 contigerunt nulli nomina tanta viro.
 Africa victorem de se vocat, alter Isauras
 aut Cretum domitas testificatur opes;
 hunc Numidae faciunt, illum Messana superbum; 595
 ille Numantina traxit ab urbe notam:
 et mortem et nomen Druso Germania fecit;
 me miserum, virtus quam brevis illa fuit!
 si petat a victis, tot sumet nomina Caesar

quot numero gentes maximus orbis habet. 600
 ex uno quidam celebres aut torquis adempti
 aut corvi titulos auxiliaris habent.
 Magne, tuum nomen rerum est mensura tuarum:
 sed qui te vicit nomine maior erat.
 nec gradus est supra Fabios cognominis ullus: 605
 illa domus meritis Maxima dicta suis.
 sed tamen humanis celebrantur honoribus omnes,
 hic socium summo cum Iove nomen habet.
 sancta vocant augusta patres, augusta vocantur
 templa sacerdotum rite dicata manu: 610
 huius et augurium dependet origine verbi
 et quodcumque sua Iuppiter auget ope.
 augeat imperium nostri ducis, augeat annos,
 protegat et vestras querna corona fores:
 auspiciisque deis tanti cognominis heres 615
 omine suscipiat, quo pater, orbis onus.

15. G CAR : NP

Respiciet Titan actas ubi tertius Idus,
 fient Parrhasiae sacra relata deae.
 nam prius Ausonias matres carpenta vehebant
 (haec quoque ab Euandri dicta parente reor); 620
 mox honor eripitur, matronaque destinat omnis
 ingratos nulla prole novare viros,
 neve daret partus, ictu temeraria caeco
 visceribus crescens excutiebat onus.
 corripuisse patres ausas immitia nuptas, 625
 ius tamen exemptum restituisse ferunt,
 binaque nunc pariter Tegeaeae sacra parenti
 pro pueris fieri virginibusque iubent.
 scortea non illi fas est inferre sacello,
 ne violent puros exanimata focos. 630
 siquis amas veteres ritus, adsiste precanti;
 nomina percipies non tibi nota prius.
 Porrima placatur Postvertaque, sive sorores,
 sive fugae comites, Maenali diva, tuae;
 altera quod porro fuerat cecinisse putatur, 635
 altera venturum postmodo quicquid erat.

16. H C (NP inde ab anno 10 p. C.)

Candida, te niveo posuit lux proxima templo,
 qua fert sublimes alta Moneta gradus,

nunc bene prospiciens Latiam Concordia turbam,
 ~nunc~ te sacratae constituere manus. 640
 Furius antiquam, populi superator Etrusci,
 voverat et voti solverat ille fidem.
 causa, quod a patribus sumptis secesserat armis
 volgus, et ipsa suas Roma timebat opes.
 causa recens melior: passos Germania crines 645
 porrigit auspiciis, dux venerande, tuis.
 inde triumphatae libasti munera gentis
 templaque fecisti, quam colis ipse, deae.
 hanc tua constituit genetrix et rebus et ara,
 sola toro magni digna reperta Iovis. 650

17. A C

(18. B C) (19. C C) (20. D C) (21. E C) (22. F C) 23. G C

Haec ubi transierint, Capricorno, Phoebe, relicto
 per iuvenis cures signa regentis aquam.
 septimus hinc Oriens cum se demiserit undis,
 fulgebit toto iam Lyra nulla polo.

24. H C (25. A C) (26. B C)

Sidere ab hoc ignis venienti nocte, Leonis
 qui micat in medio pectore, mersus erit.
 Ter quater evolvi signantes tempora fastos,
 nec Sementiva est ulla reperta dies;
 cum mihi (sensit enim) ' lux ~~haec~~ indicitur' inquit
 Musa, ' quid fastis non stata sacra petis? 660
 utque dies incerta sacri, sic tempora certa,
 seminibus iactis est ubi fetus ager.'
 state coronati plenum ad praesepe, iuveni:
 cum tepido vestrum vere redibit opus.
 rusticus emeritum palo suspendat aratrum: 665
 omne reformidat frigore volnus humus.
 vilice, da requiem terrae semente peracta;
 da requiem, terram qui coluere, viris.
 pagus agat festum: pagum lustrate, coloni,
 et date paganis annua liba focus. 670
 placentur frugum matres, Tellusque Ceresque,
 farre suo gravidae visceribusque suis:
 officium commune Ceres et Terra tuentur;
 haec praebet causam frugibus, illa locum.

consortes operis, per quas correcta vetustas 675
    quernaque glans victa est utiliore cibo,
frugibus immensis avidos satiate colonos,
    ut capiant cultus praemia digna sui.
vos date perpetuos teneris sementibus auctus,
    nec nova per gelidas herba sit usta nives. 680
cum serimus, caelum ventis aperite serenis;
    cum latet, aetheria spargite semen aqua.
neve graves cultis Cerialia rura cavete
    agmine laesuro depopulentur aves.
vos quoque, formicae, subiectis parcite granis: 685
    post messem praedae copia maior erit.
interea crescat scabrae robiginis expers
    nec vitio caeli palleat ulla seges,
et neque deficiat macie nec pinguior aequo
    divitiis pereat luxuriosa suis; 690
et careant loliis oculos vitiantibus agri,
    nec sterilis culto surgat avena solo;
triticeos fetus passuraque farra bis ignem
    hordeaque ingenti fenore reddat ager.
haec ego pro vobis, haec vos optate coloni, 695
    efficiatque ratas utraque diva preces.
bella diu tenuere viros: erat aptior ensis
    vomere, cedebat taurus arator equo;
sarcula cessabant, versique in pila ligones,
    factaque de ratri pondere cassis erat. 700
gratia dis domuique tuae: religata catenis
    iampridem vestro sub pede Bella iacent.
sub iuga bos veniat, sub terras semen aratas:
    Pax Cererem nutrit, Pacis alumna Ceres.

27. C C (28. D C) (29. E F [? NP])

At quae venturas praecedit sexta Kalendas,
    hac sunt Ledaeis templa dicata deis:
fratribus illa deis fratres de gente deorum
    circa Iuturnae composuere lacus.

30. F NP (31. GC)

Ipsam nos carmen deduxit Pacis ad aram:
    haec erit a mensis fine secunda dies.
frondibus Actiacis comptos redimita capillos,
    Pax, ades et toto mitis in orbe mane.
dum desint hostes, desit quoque causa triumphis:

tu ducibus bello gloria maior eris.
sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma, 715
canteturque fera nil nisi pompa tuba.
horreat Aeneadas et primus et ultimus orbis:
siqua parum Romam terra timebat, amet.
tura, sacerdotes, Pacalibus addite flammis, 720
albaque perfusa victima fronte cadat;
utque domus, quae praestat eam, cum pace perennet
ad pia propensos vota rogate deos.
Sed iam prima mei pars est exacta laboris,
cumque suo finem mense libellus habet.

Liber II

Ianus habet finem. cum carmine crescit et annus:
alter ut hic mensis, sic liber alter eat.
nunc primum velis, elegi, maioribus itis:
exiguum, memini, nuper eratis opus.
ipse ego vos habui faciles in amore ministros, 5
cum lusit numeris prima iuventa suis.
idem sacra cano signataque tempora fastis:
ecquis ad haec illinc crederet esse viam?
haec mea militia est; ferimus quae possumus arma,
dextraque non omni munere nostra vacat. 10
si mihi non valido torquentur pila lacerto
nec bellatoris terga premuntur equi,
nec galea tegimur, nec acuto cingimur ense
(his habilis telis quilibet esse potest),
at tua prosequimur studioso pectore, Caesar, 15
nomina, per titulos ingredimurque tuos.
ergo ades et placido paulum mea munera voltu
respice, pacando siquid ab hoste vacat.
Februa Romani dixere piamina patres:
nunc quoque dant verbo plurima signa fidem. 20
pontifices ab rege petunt et flamine lanas,
quis veterum lingua februa nomen erat;
quaeque capit lictor domibus purgamina certis,
torrida cum mica farra, vocantur idem;
nomen idem ramo, qui caesus ab arbore pura 25
casta sacerdotum tempora fronde tegit.
ipse ego flaminicam poscentem februa vidi;
februa poscenti pinea virga data est.
denique quodcumque est quo corpora nostra piantur,
hoc apud intonsos nomen habebat avos. 30
mensis ab his dictus, secta quia pelle Luperci
omne solum lustrant, idque piamen habent;
aut quia placatis sunt tempora pura sepulcris,
tum cum ferales praeteriere dies.
omne nefas omnemque mali purgamina causam 35
credebant nostri tollere posse senes.
Graecia principium moris dedit: illa nocentes
impia lustratos ponere facta putat.
Actoriden Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
caede per Haemonias solvit Acastus aquas; 40
vectam frenatis per inane draconibus Aegeus
credulus immerita Phasida fovit ope;
Amphiareiades Naupactoo Acheloo
' solv' nefas' dixit, solviet ille nefas.

ah nimium faciles, qui tristia crimina caedis   45
fluminea tolli posse putatis aqua!
Sed tamen, antiqui ne nescius ordinis erres,
primus, ut est, Iani mensis et ante fuit;
qui sequitur Ianum, veteris fuit ultimus anni:
tu quoque sacrorum, Termine, finis eras.   50
primus enim Iani mensis, quia ianua prima est:
qui sacer est imis manibus, imus erat.
postmodo creduntur spatio distantia longo
tempora bis quini continuasse viri.

1. H : K : FEB : N   54a

Principio mensis Phrygiae contermina Matri
Sospita delubris dicitur aucta novis.
nunc ubi sunt, illis quae sunt sacrata Kalendis
templa deae? longa procubere die.
cetera ne simili caderent labefacta ruina
cavit sacrati provida cura ducis,   60
sub quo delubris sentitur nulla senectus;
nec satis est homines, obligat ille deos.
templorum positor, templorum sancte repostor,
sit superis opto mutua cura tui.
dent tibi caelestes, quos tu caelestibus, annos,   65
proque tua maneant in statione domo.
tum quoque vicini lucus celebratur Alerni,
qua petit aequoreas advena Thybris aquas.
ad penetrale Numae Capitolinumque Tonantem
inque Iovis summa caeditur arce bidens.   70
saepe graves pluvias adopertus nubibus aether
conciat, aut posita sub nive terra latet.

2. A N   72a

Proximus Hesperias Titan abiturus in undas
gemmea purpureis cum iuga demet equis,   75
illa nocte aliquis, tollens ad sidera voltum,
dicit 'ubi est hodie quae Lyra fulsit heri?'
dumque Lyram quaeret, medii quoque terga Leonis
in liquidas subito mersa notabit aquas.

3. B N   78a

Quem modo caelatum stellis Delphina videbas,

is fugiet visus nocte sequente tuos,
 seu fuit occultis felix in amoribus index,
 Lesbida cum domino seu tulit ille lyram.
 quod mare non novit, quae nescit Ariona tellus?
 carmine currentes ille tenebat aquas.
 saepe sequens agnam lupus est a voce retentus, 85
 saepe avidum fugiens restitit agna lupum;
 saepe canes leporesque umbra iacuere sub una,
 et stetit in saxo proxima cerva leae,
 et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
 sedit, et accipitri iuncta columba fuit. 90
 Cynthia saepe tuis fertur, vocalis Arion,
 tamquam fraternis obstipuisse modis.
 nomen Arionium Siculas impleverat urbes
 captaque erat lyricis Ausonis ora sonis;
 inde domum repetens puppem conscendit Arion, 95
 atque ita quaesitas arte ferebat opes.
 forsitan, infelix, ventos undasque timebas:
 at tibi nave tua tutius aequor erat.
 namque gubernator dstricto constitit ense
 ceteraque armata conscia turba manu. 100
 quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita, puppem:
 non haec sunt digitis arma tenenda tuis.
 ille, metu pavidus, 'mortem non deprecor' inquit,
 ' ~~se~~ liceat sumpta pauca referre lyra.'
 dant veniam ridentque moram: capit ille coronam, 105
 quae possit crines, Phoebe, decere tuos;
 induerat Tyrio bis tinctam murice pallam:
 reddidit icta suos pollice chorda sonos,
 flebilibus numeris veluti canentia dura
 traiectus penna tempora cantat olor. 110
 protinus in medias ornatus desilit undas;
 spargitur impulsa caerula puppis aqua.
 inde (fide maius) tergo delphina recurvo
 se memorant oneri subposuisse novo.
 ille, sedens citharamque tenens, pretiumque vehendi 115
 cantat et aequoreas carmine mulcet aquas.
 di pia facta vident: astris delphina recepit
 Iuppiter et stellas iussit habere novem.

(4. C N) 5. D NON : NP 118a

Nunc mihi mille sonos quoque est memoratus Achilles
 vellem, Maeonide, pectus inesse tuum,
 dum canimus sacras alterno carmine Nonas.
 maximus hic fastis accumulatur honor.
 deficit ingenium, maioraque viribus urgent:

haec mihi praecipuo est ore canenda dies.
 quid volui demens elegis imponere tantum   125
     ponderis? heroi res erat ista pedis.
 sancte pater patriae, tibi plebs, tibi curia nomen
     hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen, eques.
 res tamen ante dedit: sero quoque vera tulisti
     nomina, iam pridem tu pater orbis eras.   130
 hoc tu per terras, quod in aethere Iuppiter alto,
     nomen habes: hominum tu pater, ille deum.
 Romule, concedes: facit hic tua magna tuendo
     moenia, tu dederas transilienda Remo.
 te Tatius parvique Cures Caeninaque sensit,   135
     hoc duce Romanum est solis utrumque latus;
 tu breve nescioquid victae telluris habebas,
     quodcumque est alto sub Iove, Caesar habet.
 tu rapis, hic castas duce se iubet esse maritas;
     tu recipis luco, reppulit ille nefas;   140
 vis tibi grata fuit, florent sub Caesare leges;
     tu domini nomen, principis ille tenet;
 te Remus incusat, veniam dedit hostibus ille;
     caelestem fecit te pater, ille patrem.
 Iam puer Idaeus media tenus eminent alvo,   145
     et liquidas mixto nectare fundit aquas.
 en etiam, siquis Borean horrere solebat,
     gaudeat: a Zephyris mollior aura venit.

(6. E N) (7. F N) (8. G N) (9. H N vel NP) 10. A N   148a

Quintus ab aequoreis nitidum iubar extulit undis
     Lucifer, et primi tempora veris erunt.
 ne fallare tamen, restant tibi frigora, restant,
     magnaue discedens signa reliquit hiems.

(11. B N) 12. C N   152a

Tertia nox veniat, Custodem protinus Ursae
     aspicies geminos exseruisse pedes.
 inter hamadryadas iaculatricemque Dianam   155
     Callisto sacri pars fuit una chori.
 illa, deae tangens arcus, ' quos angimus arcus,
     este meae testes virginitatis' ait.
 Cynthia laudavit, 'promissa' quae 'foedera serva,
     et comitum princeps tu mihi' dicit 'eris.'   160
 foedera servasset, si non formosa fuisset:
     cavit mortales, de Iove crimen habet.

mille feras Phoebae silvis venata redibat
 aut plus aut medium sole tenente diem;
 ut tetigit lucum (densa niger ilice lucus, 165
 in medio gelidae fons erat altus aquae),
 ' h' i' i' silva, virgo Tegeaea, lavemur';
 erubuit falso virginis illa sono.
 dixerat et nymphis. nymphae velamina ponunt;
 hanc pudet, et tardae dat mala signa morae. 170
 exuerat tunicas; uteri manifesta tumore
 proditur indicio ponderis ipsa suo.
 cui dea ' virgineos, periura Lycaoni, coetus
 desere, nec castas pollue' dixi' aquas.'
 luna novum decies implerat cornibus orbem: 175
 quae fuerat virgo credita, mater erat.
 laesa furit Iuno, formam mutatque puellae:
 quid facis? invito est pectore passa Iovem.
 utque ferae vidit turpes in paelice voltus,
 ' huius in mplexus, Iuppiter,' inquit eas.' 180
 ursa per incultos errabat squalida montes
 quae fuerat summo nuper amata Iovi.
 iam tria lustra puer furto conceptus agebat,
 cum mater nato est obvia facta suo.
 illa quidem, tamquam cognosceret, adstitit amens, 185
 et gemit: gemitus verba parentis erant.
 hanc puer ignarus iaculo fixisset acuto
 ni foret in superas raptus uterque domos.
 signa propinqua micant: prior est, quam dicimus Arcton,
 Arctophylax formam terga sequentis habet. 190
 saevit adhuc canamque rogat Saturnia Tethyn
 Maenaliam tactis ne lavet Arcton aquis.

13. D EID : NP 192a

Idibus agrestis fumant altaria Fauni
 hic ubi discretas insula rumpit aquas.
 haec fuit illa dies in qua Veientibus armis 195
 ter centum Fabii ter cecidere duo.
 una domus vires et onus susceperat urbis:
 sumunt gentiles arma professa manus.
 egreditur castris miles generosus ab isdem,
 e quis dux fieri quilibet aptus erat. 200
 Carmentis portae dextro est via proxima iano:
 ire per hanc noli, quisquis es; omen habet.
 illa fama refert Fabios exisse trecentos:
 porta vacat culpa, sed tamen omen habet.
 ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem 205
 (turbidus hibernis ille fluebat aquis),

castra loco ponunt: dstrictis ensibus ipsi
 Tyrrhenum valido Marte per agmen eunt;
 non aliter quam cum Libyca de gente leones
 invadunt sparsos lata per arva greges. 210
 diffugiunt hostes inhonestaque volnera tergo
 accipiunt: Tusco sanguine terra rubet.
 sic iterum, sic saepe cadunt; ubi vincere aperte
 non datur, insidias armaque tecta parant.
 campus erat, campi claudebant ultima colles 215
 silvaeque montanas occulere apta feras.
 in medio paucos armentaque rara relinquunt,
 cetera virgultis abdita turba latet.
 ecce velut torrens undis pluvialibus auctus
 aut nive, quae Zephyro victa tepente fluit, 220
 per sata perque vias fertur nec, ut ante solebat,
 riparum clausas margine finit aquas,
 sic Fabii vallem latis discursibus implent,
 quodque vident sternunt, nec metus alter inest.
 quo ruitis, generosa domus? male creditis hosti: 225
 simplex nobilitas, perfida tela cave.
 fraude perit virtus: in apertos undique campos
 prosiliunt hostes et latus omne tenent.
 quid faciant pauci contra tot milia fortes?
 quidve, quod in misero tempore restet, adest? 230
 sicut aper longe silvis latratibus actus
 fulmineo celeres dissipat ore canes,
 mox tamen ipse perit, sic non moriuntur inulti,
 volneraque alterna dantque feruntque manu.
 una dies Fabios ad bellum miserat omnes, 235
 ad bellum missos perdidit una dies.
 ut tamen Herculeae superessent semina gentis,
 credibile est ipsos consuluisse deos:
 nam puer impubes et adhuc non utilis armis
 unus de Fabia gente relictus erat; 240
 scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci,
 cui res cunctando restituenda foret.

14. E N 242a

Continuata loco tria sidera, Corvus et Anguis
 et medius Crater inter utrumque, iacent.
 Idibus illa latent, oriuntur nocte sequenti; 245
 quae, tibi, cur tria sint tam sociata, canam.
 forte Iovi Phoebus festum sollemne parabat
 (non faciet longas fabula nostra moras):
 ' i, me' ikit 'avis, ne quid pia sacra moretur,
 et tenuem vivis fontibus adfer aquam.' 250

corvus inauratum pedibus cratera recurvis
 tollit et aerium pervolat altus iter.
 stabat adhuc duris ficus densissima pomis:
 temptat eam rostro, non erat apta legi;
 immemor imperii sedisse sub arbore fertur,   255
 dum fierent tarda dulcia poma mora.
 iamque satur nigris longum rapit unguibus hydrum,
 ad dominumque redit, fictaque verba refert:
 ' hī mihi causa morae, vivarum obsessor aquarum:
 hic tenuit fontes officiumque meum.'   260
 'addis' ait 'culpae mendacia' Phoebuset audes
 fatidicum verbis fallere velle deum?
 at tibi, dum lactens haerebit in arbore ficus,
 de nullo gelidae fonte bibentur aquae.'
 dixit, et, antiqui monimenta perennia facti,   265
 Anguis, avis, Crater sidera iuncta micant.

15. F LVPER : NP   266a

Tertia post Idus nudos aurora Lupercos
 aspicit, et Fauni sacra bicornis eunt.
 dicite, Pierides, sacrorum quae sit origo,
 attigerint Latias unde petita domos.   270
 Pana deum pecoris veteres coluisse feruntur
 Arcades; Arcadiis plurimus ille iugis.
 testis erit Pholoe, testes Stymphalides undae,
 quique citis Ladon in mare currit aquis,
 cinctaque pinetis nemoris iuga Nonacrini,   275
 altaque Tricrene Parrhasiaeque nives.
 Pan erat armenti, Pan illic numen equarum,
 munus ob incolumes ille ferebat oves.
 transtulit Euander silvestria numina secum:
 hic, ubi nunc urbs est, tum locus urbis erat.   280
 inde deum colimus devectaque sacra Pelasgis:
 flamen ad haec prisco more Dialis erat.
 cur igitur currant, et cur (sic currere mos est)
 nuda ferant posita corpora veste, rogas?
 ipse deus velox discurrere gaudet in altis   285
 montibus, et subitas concipit ipse fugas:
 ipse deus nudus nudos iubet ire ministros;
 nec satis ad cursus commoda vestis erit.
 ante Iovem genitum terras habuisse feruntur
 Arcades, et luna gens prior illa fuit.   290
 vita feris similis, nullos agitata per usus:
 artis adhuc expers et rude volgus erat.
 pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas;
 nectar erat palmis hausta duabus aqua.

nullus anhelabat sub adunco vomere taurus,   295
     nulla sub imperio terra colentis erat:
 nullus adhuc erat usus equi; se quisque ferebat:
     ibat ovis lana corpus amicta sua.
 sub Iove durabant et corpora nuda gerebant,
     docta graves imbres et tolerare Notos.   300
 nunc quoque detecti referunt monumenta vetusti
     moris, et antiquas testificantur opes.
 Sed cur praecipue fugiat velamina Faunus,
     traditur antiqui fabula plena ioci.
 forte comes dominae iuvenis Tiryntius ibat: 305
     vidit ab excelso Faunus utrumque iugo;
 vidit et incaluit, ' montam' qe' nmina' , dixit
     ' nihnihi vobiscum est: hic meus ardor erit.'
 ibat odoratis umeros perfusa capillis
     Maeonis, aurato conspicienda sinu: 310
 aurea pellebant tepidos umbracula soles,
     quae tamen Herculeae sustinere manus.
 iam Bacchi nemus et Tmoli vineta tenebat,
     Hesperos et fusco roscidus ibat equo.
 antra subit tofis laqueata et pumice vivo;   315
     garrulus in primo limine rivus erat.
 dumque parant epulas potandaque vina ministri,
     cultibus Alciden instruit illa suis:
 dat tenues tunicas Gaetulo murice tinctas,
     dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.   320
 ventre minor zona est; tunicarum vincla relaxat,
     ut posset magnas exseruisse manus.
 fregerat armillas non illa ad bracchia factas,
     scindebant magni vincula parva pedes.
 ipsa capit clavamque gravem spoliumque leonis   325
     conditaque in pharetra tela minora sua.
 sic epulis functi sic dant sua corpora somno,
     et positis iuxta secubuere toris:
 causa, repertori vitis quia sacra parabant,
     quae facerent pure, cum foret orta dies.   330
 noctis erat medium. quid non amor improbus audet?
     roscida per tenebras Faunus ad antra venit:
 utque videt comites somno vinoque solutos,
     spem capit in dominis esse soporis idem.
 intrat et huc illuc temerarius errat adulter,   335
     et praefert cautas subsequiturque manus.
 venerat ad strati captata cubilia lecti,
     et felix prima sorte futurus erat;
 ut tetigit fulvi saetis hirsuta leonis
     vellera, pertimuit sustinuitque manum,   340
 attonitusque metu rediit, ut saepe viator
     turbatum viso rettulit angue pedem.
 inde tori qui iunctus erat velamina tangit

mollia, mendaci decipiturque nota.
 ascendit spondaque sibi propiore recumbit, 345
 et tumidum cornu durius inguen erat.
 interea tunicas ora subducit ab ima:
 horrebant densis aspera crura pilis.
 cetera temptantem subito Tiryntius heros
 reppulit: e summo decidit ille toro. 350
 fit sonus, inclamat comites et lumina poscit
 Maeonis: inlatis ignibus acta patent.
 ille gemit lecto graviter deiectus ab alto,
 membraque de dura vix sua tollit humo.
 ridet et Alcides et qui videre iacentem, 355
 ridet amatorem Lyda puella suum.
 veste deus lusus fallentes lumina vestes
 non amat, et nudos ad sua sacra vocat.
 Adde peregrinis causas, mea Musa, Latinas,
 inque suo noster pulvere currat equus. 360
 cornipedi Fauno caesa de more capella
 venit ad exiguas turba vocata dapes.
 dumque sacerdotes veribus transuta salignis
 exta parant, medias sole tenente vias,
 Romulus et frater pastoralisque iuventus 365
 solibus et campo corpora nuda dabant.
 vectibus et iaculis et misso pondere saxi
 bracchia per lusus experienda dabant:
 pastor ab excelso ' ~~q~~ devia rura iuencos,
 Romule, praedones, et Reme' , ~~diit~~ ' ~~g~~unt.' 370
 longum erat armari: diversis exit uterque
 partibus, occursu praeda recepta Remi.
 ut rediit, veribus stridentia detrahit exta
 atque ait ' ~~h~~ec certe non nisi victor edet.'
 dicta facit, Fabiique simul. venit inritus illuc 375
 Romulus et mensas ossaque nuda videt.
 risit, et indoluit Fabios potuisse Remumque
 vincere, Quintilios non potuisse suos.
 forma manet facti: posito velamine currunt,
 et memorem famam quod bene cessit habet. 380
 Forsitan et quaeras cur sit locus ille Lupercal,
 quaeve diem tali nomine causa notet.
 Silvia Vestalis caelestia semina partu
 ediderat, patruo regna tenente suo;
 is iubet auferri parvos et in amne necari: 385
 quid facis? ex istis Romulus alter erit.
 iussa recusantes peragunt lacrimosa ministri
 (flent tamen) et geminos in loca sola ferunt.
 Albula, quem Tiberim mersus Tiberinus in undis
 reddidit, hibernis forte tumebat aquis: 390
 hic, ubi nunc fora sunt, lintres errare videres,
 quaque iacent valles, Maxime Circe, tuae.

huc ubi venerunt (neque enim procedere possunt
 longius), ex illis unus et alter ait:
 'at quam sunt similes! at quam formosus uterque! 395
 plus tamen ex illis iste vigoris habet.
 si genus arguitur voltu, nisi fallit imago,
 nescioquem in vobis suspicor esse deum.
 at siquis vestrae deus esset originis auctor,
 in tam praecipiti tempore ferret opem: 400
 ferret opem certe, si non ope, mater, egeret,
 quae facta est uno mater et orba die.
 nata simul, moritura simul, simul ite sub undas
 corpora.' ~~de~~ierat, deposuitque sinu.
 vagierunt ambo pariter: sensisse putares; 405
 hi redeunt udis in sua tecta genis.
 sustinet impositos summa cavus alveus unda:
 heu quantum fati parva tabella tulit!
 alveus in limo silvis adpulsus opacis
 paulatim fluvio deficiente sedet. 410
 arbor erat: remanent vestigia, quaeque vocatur
 Rumina nunc ficus Romula ficus erat.
 venit ad expositos, mirum, lupa feta gemellos:
 quis credat pueris non nocuisse feram?
 non nocuisse parum est, prodest quoque. quos lupa nutrit, 415
 perdere cognatae sustinere manus.
 constitit et cauda teneris blanditur alumnis,
 et fingit lingua corpora bina sua.
 Marte satos scires: timor abfuit. ubera ducunt
 nec sibi promissi lactis aluntur ope. 420
 illa loco nomen fecit, locus ipse Lupercis;
 magna dati nutrix praemia lactis habet.
 Quid vetat Arcadio dictos a monte Lupercos?
 Faunus in Arcadia templa Lycaeus habet.
 Nupta, quid exspectas? non tu pollentibus herbis 425
 nec prece nec magico carmine mater eris;
 excipe fecundae patienter verbera dextrae,
 iam socer optatum nomen habebit avi.
 nam fuit illa dies, dura cum sorte maritae
 reddebant uteri pignora rara sui. 430
 ' quid ~~ibi~~ ~~la~~mabat ' ~~po~~dest rapuisse Sabinas'
 Romulus (hoc illo scepra tenente fuit),
 ' si ~~ma~~ non vires, sed bellum iniuria fecit?
 utilius fuerat non habuisse nurus.'
 monte sub Esquilio multis incaeduus annis 435
 Iunonis magnae nomine lucus erat.
 huc ubi venerunt, pariter nuptaeque virique
 suppliciter posito procubuere genu:
 cum subito motae tremuere cacumina silvae,
 et dea per lucos mira locuta suos. 440
 'Italidas matres' inquit ' ~~sae~~r hircus inito.'

obstipuit dubio territa turba sono.
 augur erat, nomen longis intercidit annis:
 nuper ab Etrusca venerat exul humo;
 ille caprum mactat: iussae sua terga puellae 445
 pellibus exsectis percutienda dabant.
 luna resumebat decimo nova cornua motu,
 virque pater subito nuptaque mater erat.
 gratia Lucinae: dedit haec tibi nomina lucus,
 aut quia principium tu, dea, lucis habes. 450
 parce, precor, gravidis, facilis Lucina, puellis,
 maturumque utero molliter aufer onus.
 Orta dies fuerit, tu desine credere ventis;
 perdidit illius temporis aura fidem.
 flamina non constant, et sex reserata diebus 455
 carceris Aeolii ianua lata patet.
 iam levis obliqua subsedit Aquarius urna:
 proximus aetherios excipe, Piscis, equos.
 te memorant fratremque tuum (nam iuncta micatis
 signa) duos tergo sustinuisse deos. 460
 terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
 tum, cum pro caelo Iuppiter arma tulit,
 venit ad Euphraten comitata Cupidine parvo,
 inque Palaestinae margine sedit aquae.
 populus et cannae riparum summa tenebant, 465
 spemque dabant salices hos quoque posse tegi.
 dum latet, insonuit vento nemus: illa timore
 pallet, et hostiles credit adesse manus,
 utque sinu tenuit natum, 'succurrite, nymphae,
 et dis auxilium ferte duobus' ait. 470
 nec mora, prosiluit. pisces subiere gemelli:
 pro quo nunc, cernis, sidera nomen habent.
 inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis
 nec violant timidi piscibus ora Syri.

(16. GEN) 17. H QVIR : NP 474a

Proxima lux vacua est; at tertia dicta Quirino,
 qui tenet hoc nomen (Romulus ante fuit),
 sive quod hasta 'curis' piscis est dicta Sabinis
 (bellicus a telo venit in astra deus);
 sive suum regi nomen posuere Quirites,
 seu quia Romanis iunxerat ille Cures. 480
 nam pater armipotens postquam nova moenia vidit,
 multaque Romulea bella peracta manu,
 'Iuppiter', inquit ' habet Romana potentia vires:
 sanguinis officio non eget illa mei.
 redde patri natum: quamvis intercidit alter, 485

pro se proque Remo qui mihi restat erit.
 "unus erit quem tu tolles in caerula caeli"
 tu mihi dixisti: sint rata dicta Iovis.'
 Iuppiter adnuerat: nutu tremefactus uterque
 est polus, et caeli pondera novit Atlas. 490
 est locus, antiqui Caprae dixere paludem:
 forte tuis illic, Romule, iura dabas.
 sol fugit, et removent subeuntia nubila caelum,
 et gravis effusis decidit imber aquis.
 hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus aether: 495
 fit fuga, rex patriis astra petebat equis.
 luctus erat, falsaeque patres in crimine caedis,
 haesissetque animis forsitan illa fides;
 sed Proculus Longa veniebat Iulius Alba,
 lunaque fulgebat, nec facis usus erat, 500
 cum subito motu saepes tremuere sinistrae:
 rettulit ille gradus, horrueruntque comae.
 pulcher et humano maior trabeaque decorus
 Romulus in media visus adesse via
 et dixisse simul ' prohi^{be} lugere Quirites, 505
 nec violent lacrimis numina nostra suis:
 tura ferant placentque novum pia turba Quirinum,
 et patrias artes militiamque colant.'
 iussit et in tenues oculis evanuit auras;
 convocat hic populos iussaue verba refert. 510
 templa deo fiunt: collis quoque dictus ab illo est,
 et referunt certi sacra paterna dies.
 Lux quoque cur eadem Stultorum festa vocetur
 accipe: parva quidem causa, sed apta, subest.
 non habuit doctos tellus antiqua colonos: 515
 lassabant agiles aspera bella viros.
 plus erat in gladio quam curvo laudis aratro:
 neglectus domino pauca ferebat ager.
 farra tamen veteres iaciebant, farra metebant,
 primitias Cereri farra resecta dabant: 520
 usibus admoniti flammis torrenda dederunt,
 multaque peccato damna tulere suo;
 nam modo verrebant nigras pro farre favillas,
 nunc ipsas ignes corripuere casas.
 facta dea est Fornax: laeti Fornace coloni 525
 orant ut fruges temperet illa suas.
 curio legitimis nunc Fornacalia verbis
 maximus indicit nec stata sacra facit:
 inque foro, multa circum pendente tabella,
 signatur certa curia quaeque nota, 530
 stultaque pars populi quae sit sua curia nescit,
 sed facit extrema sacra relata die.

Est honor et tumulis, animas placare paternas,
 parvaque in exstructas munera ferre pyras.
 parva petunt manes: pietas pro divite grata est   535
 munere; non avidos Styx habet ima deos.
 tegula porrectis satis est velata coronis
 et sparsae fruges parcaque mica salis,
 inque mero mollita Ceres violaeque solutae:
 haec habeat media testa relicta via.   540
 nec maiora veto, sed et his placabilis umbra est:
 adde preces positis et sua verba focus.
 hunc morem Aeneas, pietatis idoneus auctor,
 attulit in terras, iuste Latine, tuas.
 ille patris Genio sollemnia dona ferebat: 545
 hinc populi ritus edidicere pios.
 at quondam, dum longa gerunt pugnacibus armis
 bella, Parentales deseruere dies.
 non impune fuit; nam dicitur omine ab isto
 Roma suburbanis incaluisse rogis.   550
 vix equidem credo: bustis exisse feruntur
 et tacitae questi tempore noctis avi,
 perque vias Urbis latosque ululasse per agros
 deformes animas, volgus inane, ferunt.
 post ea praeteriti tumulis redduntur honores,   555
 prodigiisque venit funeribusque modus.
 dum tamen haec fiunt, viduae cessate puellae:
 exspectet puros pinea taeda dies,
 nec tibi, quae cupidae matura videbere matri,
 comat virgineas hasta recurva comas.   560
 conde tuas, Hymenaeae, faces, et ab ignibus atris
 aufer: habent alias maesta sepulcra faces.
 di quoque templorum foribus celentur opertis,
 ture vacent arae stentque sine igne foci.
 nunc animae tenues et corpora functa sepulcris   565
 errant, nunc posito pascitur umbra cibo.
 nec tamen haec ultra, quam tot de mense supersint
 Luciferi, quot habent carmina nostra pedes.
 hanc, quia iusta ferunt, dixere Feralia lucem;
 ultima placandis manibus illa dies.   570
 Ecce anus in mediis residens annosa puellis
 sacra facit Tacitae (vix tamen ipsa tacet),
 et digitis tria tura tribus sub limine ponit,
 qua brevis occultum mus sibi fecit iter:
 tum cantata ligat cum fusco licia plumbo,   575
 et septem nigras versat in ore fabas,
 quodque pice adstrinxit, quod acu traiecit aena,
 obsutum maenae torret in igne caput;

vina quoque instillat: vini quodcumque relictum est,
aut ipsa aut comites, plus tamen ipsa, bibit. 580
' hostis linguas inimicaque vinximus ora'
dicit discedens ebriaque exit anus.
protinus a nobis quae sit dea Muta requires:
disce per antiquos quae mihi nota senes.
Iuppiter, inmodico Iuturnae victus amore, 585
multa tulit tanto non patienda deo:
illa modo in silvis inter coryleta latebat,
nunc in cognatas desiliebat aquas.
convocat hic nymphas, Latium quaecumque tenebant,
et iacit in medio talia verba choro: 590
' invidet ipsa sibi vitatque quod expedit illi
vestra soror, summo iungere membra deo.
consulite ambobus: nam quae mea magna voluptas,
utilitas vestrae magna sororis erit.
vos illi in prima fugienti obsistite ripa, 595
ne sua fluminea corpora mergat aqua.'
dixerat; adnuerant nymphe Tiberinides omnes
quaeque colunt thalamos, Ilia diva, tuos.
forte fuit Nais, Lara nomine; prima sed illi
dicta bis antiquum syllaba nomen erat, 600
ex vitio positum. saepe illi dixerat Almo
' ama, tene linguam' nec tamen illa tenet.
quae simul ac tetigit Iuturnae stagna sororis,
'effuge' ai'ripas' ,icta refertque Iovis.
illa etiam Iunonem adiit, miserataque nuptas 605
' Nida Iuturnam vir tuus' inquit 'amat.'
Iuppiter intumuit, quaque est non usa modeste
eripit huic linguam, Mercuriumque vocat:
' da hanc ad manes: locus ille silentibus aptus.
nympha, sed infernae nympha paludis erit.' 610
iussa Iovis fiunt. accepit lucus euntes:
dicitur illa duci tum placuisse deo.
vim parat hic, voltu pro verbis illa precatur,
et frustra muto nititur ore loqui,
fitque gravis geminosque parit, qui compita servant 615
et vigilant nostra semper in urbe Lares.

22. E C 616a

Proxima cognati dixere Karistia kari,
et venit ad socios turba propinqua deos.
scilicet a tumulis et qui periere propinquis
protinus ad vivos ora referre iuvat, 620
postque tot amissos quicquid de sanguine restat
aspicere et generis dinumerare gradus.

innocui veniant: procul hinc, procul impius esto
frater et in partus mater acerba suos,
cui pater est vivax, qui matris digerit annos, 625
quae premit invisam socrus iniqua nurum.
Tantalidae fratres absint et Iasonis uxor,
et quae ruricolis semina tosta dedit,
et soror et Procne Tereusque duabus iniquus
et quicumque suas per scelus auget opes. 630
dis generis date tura boni: Concordia fertur
illa praecipue mitis adesse die;
et libate dapes, ut, grati pignus honoris,
nutriat incinctos missa patella Lares.
iamque, ubi suadebit placidos nox umida somnos, 635
larga precaturi sumite vina manu,
et ' ~~one~~ te vos, bene te, patriae pater, optime Caesar'
dicite; suffuso sint bona verba mero.

23. F TER : NP 638a

Nox ubi transierit, solito celebretur honore
separat indicio qui deus arva suo.
Termine, sive lapis sive es defossus in agro
stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.
te duo diversa domini de parte coronant,
binaque sarta tibi binaque liba ferunt.
ara fit: huc ignem curto fert rustica testo 645
sumptum de tepidis ipsa colona focus.
ligna senex minuit concisaque construit arte,
et solida ramos figere pugnat humo;
tum sicco primas inritat cortice flammis;
stat puer et manibus lata canistra tenet. 650
inde ubi ter fruges medios immisit in ignes,
porrigit incisos filia parva favos.
vina tenent alii: libantur singula flammis;
spectant, et linguis candida turba favet.
spargitur et caeso communis Terminus agno, 655
nec queritur lactans cum sibi porca datur.
conveniunt celebrantque dapes vicinia simplex
et cantant laudes, Termine sancte, tuas:
' tu populus urbesque et regna ingentia finis:
omnis erit sine te litigiosus ager. 660
nulla tibi ambitio est, nullo corrumperis auro,
legitima servas credita rura fide.
si tu signasses olim Thyreatida terram,
corpora non leto missa trecenta forent,
nec foret Othryades congestis lectus in armis. 665
o quantum patriae sanguinis ille dedit!

quid, nova cum fierent Capitolia? nempe deorum
 cuncta Iovi cessit turba locumque dedit;
 Terminus, ut veteres memorant, inventus in aede
 restitit et magno cum Iove templa tenet. 670
 nunc quoque, se supra ne quid nisi sidera cernat,
 exiguum templi tecta foramen habent.
 Termine, post illud levitas tibi libera non est:
 qua positus fueris in statione, mane;
 nec tu vicino quicquam concede roganti, 675
 ne videare hominem praeposuisse Iovi:
 et seu vomeribus seu tu pulsabere rastris,
 clamato "tuus est hic ager, ille tuus".
 est via quae populum Laurentes ducit in agros,
 quondam Dardanio regna petita duci: 680
 illa lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris
 sacra videt fieri sextus ab Urbe lapis.
 gentibus est aliis tellus data limite certo:
 Romanae spatium est Urbis et orbis idem.

24. G REGIF : N 684a

Nunc mihi dicenda est regis fuga. traxit ab illa
 sextus ab extremo nomina mense dies.
 ultima Tarquinius Romanae gentis habebat
 regna, vir iniustus, fortis ad arma tamen.
 ceperat hic alias, alias everterat urbes,
 et Gabios turpi fecerat arte suos. 690
 namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
 in medios hostes nocte silente venit.
 nudarant gladios: 'occidite' dixit 'inermem:
 hoc cupiant fratres Tarquiniusque pater,
 qui mea crudeli laceravit verbere terga' 695
 (dicere ut hoc posset, verbera passus erat).
 luna fuit: spectant iuvenem, gladiosque recondunt,
 tergaque, deducta veste, notata vident:
 flent quoque, et ut secum tueatur bella precantur.
 callidus ignaris adnuit ille viris. 700
 iamque potens misso genitorem appellat amico,
 perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
 hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
 sectus humum rivo lene sonantis aquae:
 illic Tarquinius mandata latentia nati 705
 accipit, et virga lilia summa metit.
 nuntius ut rediit decussa lilia dixit,
 filius 'agnosco iussa parentis' ai
 nec mora, principibus caesis ex urbe Gabina,
 traduntur ducibus moenia nuda suis. 710

ecce, nefas visu, mediis altaribus anguis
 exit et extinctis ignibus exta rapit.
 consultitur Phoebus. sors est ita reddita: ' **m**atri
 qui dederit princeps oscula, victor erit.'
 oscula quisque suae matri properata tulerunt, 715
 non intellecto credula turba deo.
 Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset
 tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.
 ille iacens pronus matri dedit oscula Terrae,
 creditus offenso procubuisse pede. 720
 cingitur interea Romanis Ardea signis,
 et patitur longas obsidione moras.
 dum vacat et metuunt hostes committere pugnam,
 luditur in castris, otia miles agit.
 Tarquinius iuvenis socios dapibusque meroque 725
 accipit; ex illis rege creatus ait:
 ' dum nos **s**ollicitos pigro tenet Ardea bello,
 nec sinit ad patrios arma referre deos,
 ecquid in officio torus est socialis? et ecquid
 coniugibus nostris mutua cura sumus?' 730
 quisque suam laudat: studiis certamina crescunt,
 et fervet multo linguaque corque mero.
 surgit cui dederat clarum Collatia nomen:
 ' non opus **s**erbis, credite rebus' **i**a.
 ' nox **s**uperest: tollamur equis Urbemque petamus' ; 735
 dicta placent, frenis impediuntur equi.
 pertulerant dominos. regalia protinus illi
 tecta petunt: custos in fore nullus erat.
 ecce nurum regis fuis per colla coronis
 inveniunt posito pervigilare mero. 740
 inde cito passu petitur Lucretia, cuius
 ante torum calathi lanaque mollis erat.
 lumen ad exiguum famulae data pensa trahebant;
 inter quas tenui sic ait illa sono:
 ' **n**itenda est domino (nunc, nunc properate, puellae) 745
 quamprimum nostra facta lacerna manu.
 quid tamen auditis (nam plura audire potestis)?
 quantum de bello dicitur esse super?
 postmodo victa cades: melioribus, Ardea, restas,
 improba, quae nostros cogis abesse viros. 750
 sint tantum reduces. sed enim temerarius ille
 est meus, et stricto qualibet ense ruit.
 mens abit et morior, quotiens pugnantis imago
 me subit, et gelidum pectora frigus habet.'
 desinit in lacrimas inceptaque fila remisit, 755
 in gremio voltum deposuitque suum.
 hoc ipsum decuit: lacrimae decuere pudicam,
 et facies animo dignaque parque fuit.
 ' **p**on metum, veni' **c**onunx ait; illa revixit,

deque viri collo dulce pependit onus. 760
 interea iuvenis furiales regius ignes
 concipit, et caeco raptus amore furit.
 forma placet niveusque color flavique capilli
 quique aderat nulla factus ab arte decor:
 verba placent et vox et quod corrumpere non est; 765
 quoque minor spes est, hoc magis ille cupit.
 iam dederat cantus lucis praenuntius ales,
 cum referunt iuvenes in sua castra pedem.
 carpitur attonitos absentis imagine sensus
 ille; recordanti plura magisque placent. 770
 sic sedit, sic culta fuit, sic stamina nevit,
 iniectae collo sic iacuere comae,
 hos habuit voltus, haec illi verba fuerunt,
 hic color, haec facies, hic decor oris erat.
 ut solet a magno fluctus languescere flatu, 775
 sed tamen a vento, qui fuit, unda tumet,
 sic, quamvis aberat placitae praesentia formae,
 quem dederat praesens forma, manebat amor.
 ardet, et iniusti stimulis agitatus amoris
 comparat indigno vimque metumque toro. 780
 'exitus in dubio est: audebimus ultima' dixit:
 'vicrit! audentes forsque deusque iuvat.
 cepimus audendo Gabios quoque.' talia fatus
 ense latus cinxit tergaque pressit equi.
 accipit aerata iuvenem Collatia porta, 785
 condere iam voltus sole parante suos.
 hostis ut hospes in penetralia Collatini:
 comiter excipitur; sanguine iunctus erat.
 quantum animis erroris inest! parat inscia rerum
 infelix epulas hostibus illa suis. 790
 functus erat dapibus: poscunt sua tempora somnum;
 nox erat, et tota lumina nulla domo.
 surgit et aurata vagina liberat ensem
 et venit in thalamos, nupta pudica, tuos;
 utque torum pressit, 'ferrum, Lucretia, mecum est' 795
 natus ait regis, 'Arquiniusque loquor.'
 illa nihil, neque enim vocem viresque loquendi
 aut aliquid toto pectore mentis habet;
 sed tremit, ut quondam stabulis deprensa relictis
 parva sub infesto cum iacet agna lupo. 800
 quid faciat? pugnet? vincetur femina pugnans.
 clamet? at in dextra, qui vetet, ensis erat.
 effugiat? positus urgentur pectora palmis,
 tum primum externa pectora tacta manu.
 instat amans hostis precibus pretioque minisque: 805
 nec prece nec pretio nec movet ille minis.
 'nihil: eripiam' dixit 'excrimina vitam:
 falsus adulterii testis adulter ero:

interimam famulum, cum quo deprensa fereris.'
 succubuit famae victa puella metu. 810
 quid, victor, gaudes? haec te victoria perdet.
 heu quanto regnis nox stetit una tuis!
 iamque erat orta dies: passis sedet illa capillis,
 ut solet ad nati mater itura rogam,
 grandaevumque patrem fido cum coniuge castris 815
 evocat: et posita venit uterque mora.
 utque vident habitum, quae luctus causa, requirunt,
 cui paret exsequias, quoque sit icta malo.
 illa diu reticet pudibundaque celat amictu
 ora: fluunt lacrimae more perennis aquae. 820
 hinc pater, hinc coniunx lacrimas solantur et orant
 indicet et caeco flentque paventque metu.
 ter conata loqui ter destitit, ausaque quarto
 non oculos ideo sustulit illa suos.
 ' hoc quoque Tarquinio debebimus? eloquar' inquit, 825
 'eloquar infelix dedecus ipsa meum?'
 quaeque potest, narrat; restabant ultima: flevit,
 et matronales erubuere genae.
 dant veniam facto genitor coniunxque coactae:
 ' quam' ikit' oniam vos datis, ipsa nego.' 830
 nec mora, celato fixit sua pectora ferro,
 et cadit in patrios sanguinolenta pedes.
 tum quoque iam moriens ne non procumbat honeste
 respicit: haec etiam cura cadentis erat.
 ecce super corpus, communia damna gementes, 835
 obliti decoris virque paterque iacent.
 Brutus adest, tandemque animo sua nomina fallit,
 fixaque semanimi corpore tela rapit,
 stillantemque tenens generoso sanguine cultrum
 edidit impavidos ore minante sonos: 840
 ' prae tibi ego hunc iuro fortem castumque cruorem,
 perque tuos manes, qui mihi numen erunt,
 Tarquinium profuga poenas cum stirpe daturum.
 iam satis est virtus dissimulata diu.'
 illa iacens ad verba oculos sine lumine movit, 845
 visaque concussa dicta probare coma.
 fertur in exsequias animi matrona virilis
 et secum lacrimas invidiamque trahit.
 volnus inane patet: Brutus clamore Quirites
 concitat et regis facta nefanda refert. 850
 Tarquinius cum prole fugit: capit annua consul
 iura: dies regnis illa suprema fuit.
 Fallimur, an veris praenuntia venit hirundo,
 nec metuit ne qua versa recurat hiems?
 saepe tamen, Procne, nimium properasse quereris, 855
 virque tuo Tereus frigore laetus erit.

Iamque duae restant noctes de mense secundo,
Marsque citos iunctis curribus urget equos;
ex vero positum permansit Equirria nomen,
quae deus in campo prospicit ipse suo. 860
iure venis, Gradive: locum tua tempora poscunt,
signatusque tuo nomine mensis adest.
venimus in portum libro cum mense peracto.
naviget hinc alia iam mihi linter aqua.

Liber III

Bellice, depositis clipeo paulisper et hasta,
Mars, ades et nitidas casside solve comas.
forsitan ipse roges quid sit cum Marte poetae:
a te qui canitur nomina mensis habet.
ipse vides manibus peragi fera bella Minervae: 5
num minus ingenuis artibus illa vacat?
Palladis exemplo ponendae tempora sume
cuspidis: invenies et quod inermis agas.
tum quoque inermis eras, cum te Romana sacerdos
cepit, ut huic urbi semina magna dares. 10
Silvia Vestalis (quid enim vetat inde moveri?)
sacra lavaturas mane petebat aquas.
ventum erat ad molli declivem tramite ripam;
ponitur e summa fictilis urna coma:
fessa resedit humo, ventosque accepit aperto 15
pectore, turbatas restituitque comas.
dum sedet, umbrosae salices volucresque canorae
fecerunt somnos et leve murmur aquae;
blanda quies furtim victis obrepsit ocellis,
et cadit a mento languida facta manus. 20
Mars videt hanc visamque cupit potiturque cupita,
et sua divina furta fefellit ope.
somnus abit, iacet ipsa gravis; iam scilicet intra
viscera Romanae conditor urbis erat.
languida consurgit, nec scit cur languida surgat, 25
et peragit tales arbore nixa sonos:
' ule sit faustumque, precor, quod imagine somni
vidimus: an somno clarius illud erat?
ignibus Iliacis aderam, cum lapsa capillis
decidit ante sacros lanea vitta focos. 30
inde duae pariter, visu mirabile, palmae
surgunt: ex illis altera maior erat,
et gravibus ramis totum protexerat orbem,
contigeratque sua sidera summa coma.
ecce meus ferrum patruus molitur in illas: 35
terreor admonitu, corque timore micat.
Martia, picus, avis gemino pro stipite pugnant
et lupa: tuta per hos utraque palma fuit.'
dixerat, et plenam non firmis viribus urnam
sustulit: implebat, dum sua visa refert. 40
interea crescente Remo, crescente Quirino,
caelesti tumidus pondere venter erat.
quo minus emeritis exiret cursibus annus
restabant nitido iam duo signa deo:

Silvia fit mater; Vestae simulacra feruntur   45
     virgineas oculis opposuisse manus.
 ara deae certe tremuit pariente ministra,
     et subiit cineres territa flamma suos.
 hoc ubi cognovit contemptor Amulius aequi
     (nam raptas fratri victor habebat opes),   50
 amne iubet mergi geminos. scelus unda refugit:
     in sicca pueri destituuntur humo.
 lacte quis infantes nescit crevisse ferino,
     et picum expositis saepe tulisse cibos?
 non ego te, tantae nutrix Larentia gentis,   55
     nec taceam vestras, Faustule pauper, opes:
 vester honos veniet, cum Larentalia dicam:
     acceptus geniis illa December habet.
 Martia ter senos proles adoleverat annos,
     et suberat flavae iam nova barba comae: 60
 omnibus agricolis armentorumque magistris
     Iliadae fratres iura petita dabant.
 saepe domum veniunt praedonum sanguine laeti
     et redigunt actos in sua rura boves.
 ut genus audierunt, animos pater editus auget,   65
     et pudet in paucis nomen habere casis,
 Romuleoque cadit traiectus Amulius ense,
     regnaque longaevo restituuntur avo.
 moenia conduntur, quae, quamvis parva fuerunt,
     non tamen expedit transiluisse Remo.   70
 iam, modo quae fuerant silvae pecorumque recessus,
     urbs erat, aeternae cum pater urbis ait:
 'arbiter armorum, de cuius sanguine natus
     credor et, ut credar, pignora multa dabo,
 a te principium Romano dicimus anno: 75
     primus de patrio nomine mensis erit.'
 vox rata fit, patrioque vocat de nomine mensem:
     dicitur haec pietas grata fuisse deo.
 et tamen ante omnes Martem coluere priores;
     hoc dederat studiis bellica turba suis.   80
 Pallada Cecropidae, Minoia Creta Dianam,
     Volcanum tellus Hypsipylaea colit,
 Iunonem Sparte Pelopeiadesque Mycenae,
     pinigerum Fauni Maenalis ora caput:
 Mars Latio venerandus erat, quia praesidet armis;   85
     arma ferae genti remque decusque dabant.
 quod si forte vacas, peregrinos inspice fastos:
     mensis in his etiam nomine Martis erit.
 tertius Albanis, quintus fuit ille Faliscis,
     sextus apud populos, Hernica terra, tuos;   90
 inter Aricinos Albanaque tempora constat
     factaque Telegoni moenia celsa manu;
 quintum Laurentes, bis quintum Aequiculus acer,

a tribus hunc primum turba Curensis habet;
 et tibi cum proavis, miles Paeligne, Sabinis   95
     convenit; huic genti quartus utrique deus.
 Romulus, hos omnes ut vinceret ordine saltem,
     sanguinis auctori tempora prima dedit.
 nec totidem veteres, quot nunc, habuere Kalendas:
     ille minor geminis mensibus annus erat.   100
 nondum tradiderat victas victoribus artes
     Graecia, facundum sed male forte genus:
 qui bene pugnabat, Romanam noverat artem;
     mittere qui poterat pila, disertus erat.
 quis tunc aut Hyadas aut Pliadas Atlanteas   105
     senserat, aut geminos esse sub axe polos,
 esse duas Arctos, quarum Cynosura petatur
     Sidoniis, Helicen Graia carina notet,
 signaque quae longo frater percenseat anno,
     ire per haec uno mense sororis equos?   110
 libera currebant et inobservata per annum
     sidera; constabat sed tamen esse deos.
 non illi caelo labentia signa tenebant,
     sed sua, quae magnum perdere crimen erat,
 illa quidem <e> feno, sed erat reverentia feno   115
     quantam nunc aquilas cernis habere tuas.
 pertica suspensos portabat longa maniplos,
     unde manipularis nomina miles habet.
 ergo animi indociles et adhuc ratione carentes
     mensibus egerunt lustra minora decem.   120
 annus erat decimum cum luna receperat orbem:
     hic numerus magno tunc in honore fuit,
 seu quia tot digiti, per quos numerare solemus,
     seu quia bis quinto femina mense parit,
 seu quod adusque decem numero crescente venit,   125
     principium spatii sumitur inde novis.
 inde patres centum denos secrevit in orbes
     Romulus, hastatos instituitque decem,
 et totidem princeps, totidem pilanus habebat
     corpora, legitimo quique merebat equo.   130
 quin etiam partes totidem Titiensibus ille,
     quosque vocant Ramnes, Luceribusque dedit.
 adsuetos igitur numeros servavit in anno;
     hoc luget spatium femina maesta virum.
 neu dubites primae fuerint quin ante Kalendae   135
     Martis, ad haec animum signa referre potes.
 laurea flaminibus quae toto perstitit anno
     tollitur, et frondes sunt in honore novae;
 ianua tum regis posita viret arbore Phoebi;
     ante tuas fit idem, Curia prisca, fores.   140
 Vesta quoque ut folio niteat velata recenti,
     cedit ab Iliacis laurea cana focus.

adde quod arcana fieri novus ignis in aede
 dicitur, et vires flamma refecta capit.
 nec mihi parva fides annos hinc isse priores 145
 Anna quod hoc coepta est mense Perenna coli.
 hinc etiam veteres initi memorantur honores
 ad spatium belli, perfide Poene, tui.
 denique quintus ab hoc fuerat Quintilis, et inde
 incipit a numero nomina quisquis habet. 150
 primus, oliviferis Romam deductus ab arvis,
 Pompilius menses sensit abesse duos,
 sive hoc a Samio doctus, qui posse renasci
 nos putat, Egeria sive monente sua.
 sed tamen errabant etiam nunc tempora, donec 155
 Caesaris in multis haec quoque cura fuit.
 non haec ille deus tantaeque propaginis auctor
 credidit officiis esse minora suis,
 promissumque sibi voluit praenosceri caelum
 nec deus ignotas hospes inire domos. 160
 ille moras solis, quibus in sua signa rediret,
 traditur exactis disposuisse notis;
 is decies senos ter centum et quinque diebus
 iunxit et a pleno tempora quinta die.
 hic anni modus est: in lustrum accedere debet, 165
 quae consummatur partibus, una dies.

1. D : K : MAR : NP

' Slicet occultos monitus audire deorum
 vatibus, ut certe fama licere putat,
 cum sis officiis, Gradive, virilibus aptus,
 dic mihi matronae cur tua festa colant.' 170
 sic ego. sic posita dixit mihi casside Mavors
 (sed tamen in dextra missilis hasta fuit):
 ' nunc primum studiis pacis deus utilis armis
 advocor, et gressus in nova castra fero.
 nec piget incepti: iuvat hac quoque parte morari, 175
 hoc solam ne se posse Minerva putet.
 disce, Latinorum vates operose dierum,
 quod petis, et memori pectore dicta nota.
 parva fuit, si prima velis elementa referre,
 Roma, sed in parva spes tamen huius erat. 180
 moenia iam stabant, populis angusta futuris,
 credita sed turbae tum nimis ampla suae.
 quae fuerit nostri si quaeris regia nati,
 aspice de canna straminibusque domum.
 in stipula placidi capiebat munera somni, 185
 et tamen ex illo venit in astra toro.
 iamque loco maius nomen Romanus habebat,

nec coniunx illi nec socer ullus erat.
 spernebant generos inopes vicinia dives,
 et male credebar sanguinis auctor ego. 190
 in stabulis habitasse et oves pavisse nocebat
 iugeraque inculti pauca tenere soli.
 cum pare quaeque suo coeunt volucresque feraeque
 atque aliquam de qua procreet anguis habet.
 extremis dantur conubia gentibus: at quae 195
 Romano vellet nubere nulla fuit.
 indolui patriamque dedi tibi, Romule, mentem.
 "tolle preces", dixi "quod petis arma dabunt."
 festa parat Conso. Consus tibi cetera dicet,
 illa facta die dum sua sacra canet. 200
 intumuere Cures et quos dolor attigit idem:
 tum primum generis intulit arma socer.
 iamque fere raptae matrum quoque nomen habebant,
 tractaque erant longa bella propinqua mora:
 conveniunt nuptae dictam Iunonis in aedem, 205
 quas inter mea sic est nurus ausa loqui:
 "o pariter raptae, quoniam hoc commune tenemus,
 non ultra lente possumus esse piae.
 stant acies: sed utra di sint pro parte rogandi
 eligite; hinc coniunx, hinc pater arma tenet. 210
 quaerendum est viduae fieri malitis an orbae.
 consilium vobis forte piumque dabo."
 consilium dederat: parent, crinesque resolvunt
 maestaque funerea corpora veste tegunt.
 iam steterant acies ferro mortique paratae, 215
 iam lituus pugnae signa daturus erat,
 cum raptae veniunt inter patresque virosque,
 inque sinu natos, pignora cara, tenent.
 ut medium campi scissis tetigere capillis,
 in terram posito procubuere genu; 220
 et, quasi sentirent, blando clamore nepotes
 tendebant ad avos bracchia parva suos.
 qui poterat, clamabat avum tum denique visum,
 et, qui vix poterat, posse coactus erat.
 tela viris animique cadunt, gladiisque remotis 225
 dant soceri generis accipiuntque manus,
 laudatasque tenent natas, scutoque nepotem
 fert avus: hic scuti dulcior usus erat.
 inde ~diem quae prima~ meas celebrare Kalendas
 Oebaliae matres non leve munus habent, 230
 aut quia committi strictis mucronibus ausae
 finierant lacrimis Martia bella suis;
 vel quod erat de me feliciter Ilia mater
 rite colunt matres sacra diemque meum.
 quid quod hiems adoperta gelu tum denique cedit, 235
 et pereunt lapsae sole tepente nives;

arboribus redeunt detonsae frigore frondes,
 uvidaque in tenero palmite gemma tumet;
 quaeque diu latuit, nunc, se qua tollat in auras,
 fertilis occultas invenit herba vias?   240
 nunc fecundus ager, pecoris nunc hora creandi,
 nunc avis in ramo tecta laremque parat.
 tempora iure colunt Latiae fecunda parentes,
 quarum militiam votaue partus habet.
 adde quod, excubias ubi rex Romanus agebat,   245
 qui nunc Esquilias nomina collis habet,
 illic a nuribus Iunoni templa Latinis
 hac sunt, si memini, publica facta die.
 quid moror et variis onero tua pectora causis?
 eminent ante oculos quod petis ecce tuos.   250
 mater amat nuptas: matris me turba frequentat.
 haec nos praecipue tam pia causa decet.'
 ferte deae flores: gaudet florentibus herbis
 haec dea; de tenero cingite flore caput:
 dicite 'tu nobis lucem, Lucina, dedisti' :   255
 dicite 'tu voto parturientis ades.'
 siqua tamen gravida est, resoluta crine precetur
 ut solvat partus molliter illa suos.
 Quis mihi nunc dicet quare caelestia Martis
 arma ferant Salii Mamuriumque canant?   260
 nympa, mone, nemori stagnoque operata Dianae;
 nympa, Numae coniunx, ad tua facta veni.
 vallis Aricinae silva praecinctus opaca
 est lacus, antiqua religione sacer;
 hic latet Hippolytus loris direptus equorum,   265
 unde nemus nullis illud aditur equis.
 licia dependent longas velantia saepes,
 et posita est meritae multa tabella deae.
 saepe potens voti, frontem redimita coronis,
 femina lucentes portat ab Urbe faces.   270
 regna tenent fortes manibus pedibusque fugaces,
 et perit exemplo postmodo quisque suo.
 defluit incerto lapidosus murmure rivus:
 saepe, sed exiguis haustibus, inde bibi.
 Egeria est quae praebet aquas, dea grata Camenis: 275
 illa Numae coniunx consiliumque fuit.
 principio nimium promptos ad bella Quirites
 molliri placuit iure deumque metu.
 inde datae leges, ne firmior omnia posset,
 coeptaue sunt pure tradita sacra coli.   280
 exuitur feritas, armisque potentius aequum est,
 et cum cive pudet conseruisse manus,
 atque aliquis, modo trux, visa iam vertitur ara
 vinaque dat tepidis farraque salsa focus.
 ecce deum genitor rutilas per nubila flammis   285

spargit, et effusis aethera siccata aquis.
 non alias missi cecidere frequentius ignes:
 rex pavet et volgi pectora terror habet.
 cui dea ' nimium terrere: piabile fulmen
 est' ait 'et saevi flectitur ira Iovis. 290
 sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi
 tradere, Romani numen utrumque soli.
 nec sine vi tradent: adhibe tu vincula captis' ;
 atque ita qua possint edidit arte capi.
 lucus Aventino suberat niger ilicis umbra, 295
 quo posses viso dicere 'numen inest'.
 in medio gramen, muscoque adoperta virenti
 manabat saxo vena perennis aquae;
 inde fere soli Faunus Picusque bibebant:
 huc venit et fonti rex Numa mactat ovem, 300
 plenaque odorati disponit pocula Bacchi,
 cumque suis antro conditus ipse latet.
 ad solitos veniunt silvestria numina fontes
 et relevant multo pectora sicca mero.
 vina quies sequitur: gelido Numa prodit ab antro 305
 vinclaque sopitas addit in arta manus.
 somnus ut abscessit, pugnando vincula temptant
 rumpere; pugnantes fortius illa tenent.
 tum Numa: ' dnemorum, factis ignoscite nostris
 si scelus ingenio scitis abesse meo, 310
 quoque modo possit fulmen monstrate piari.'
 sic Numa; sic quatiens cornua Faunus ait:
 ' magna petis, nec quae monitu tibi discere nostro
 fas sit: habent fines numina nostra suos.
 di sumus agrestes et qui dominemur in altis 315
 montibus; arbitrium est in sua tecta Iovi.
 hunc tu non poteris per te deducere caelo,
 at poteris nostra forsitan usus ope.'
 dixerat haec Faunus; par est sententia Pici.
 ' etne tamen nobis vincula', Picus ait, 320
 'Iuppiter huc veniet, valida perductus ab arte:
 nubila promissi Styx mihi testis erit.'
 emissi laqueis quid agant, quae carmina dicant,
 quaque trahant superis sedibus arte Iovem
 scire nefas homini. nobis concessa canentur 325
 quaeque pio dici vatis ab ore licet.
 eliciunt caelo te, Iuppiter; unde minores
 nunc quoque te celebrant Eliciumque vocant.
 constat Aventinae tremuisse cacumina silvae,
 terraque subsedit pondere pressa Iovis: 330
 corda micant regis totoque e corpore sanguis
 fugit et hirsutae deriguere comae.
 ut rediit animus, ' al certa piamina' dixi
 'fulminis, aliorum rexque paterque deum,

si tua contigimus manibus donaria puris, 335
 hoc quoque quod petitur si pia lingua rogat.
 adnuit oranti, sed verum ambage remota
 abdidit et dubio terruit ore virum.
 'caede caput' ixit; cui rex 'parebimus' inquit
 'caedenda est hortis eruta cepa meis.' 340
 addidit hic 'hominis' umens' a ille 'apillos.'
 postulat hic animam; cui Numa 'iscis' ait.
 risit, et 'his' inquit 'mea tela procures,
 o vir conloquio non abigende deum.
 sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem 345
 Cynthus, imperii pignora certa dabo.'
 dixit et ingenti tonitru super aethera motum
 fertur, adorantem destituitque Numam.
 ille redit laetus memoratque Quiritibus acta:
 tarda venit dictis difficilisque fides. 350
 'at certe credemur' ait 'isverba sequetur
 exitus: en audi crastina, quisquis ades.
 protulerit terris cum totum Cynthus orbem,
 Iuppiter imperii pignora certa dabit.'
 discedunt dubii, promissaque tarda videntur, 355
 dependetque fides a veniente die.
 mollis erat tellus rorata mane pruina:
 ante sui populus limina regis adest.
 prodit et in solio medius consedit acerno;
 innumeri circa stantque silentque viri. 360
 ortus erat summo tantummodo margine Phoebus:
 sollicitae mentes speque metuque pavent.
 constitit atque caput niveo velatus amictu
 iam bene dis notas sustulit ille manus,
 atque ita 'tempus adest promissi muneris' inquit; 365
 'pollicitam dictis, Iuppiter, adde fidem.'
 dum loquitur, totum iam sol emoverat orbem,
 et gravis aetherio venit ab axe fragor.
 ter tonuit sine nube deus, tria fulgura misit.
 credite dicenti: mira sed acta loquor: 370
 a media caelum regione dehiscere coepit:
 summisere oculos cum duce turba suo.
 ecce levi scutum versatum leniter aura
 decidit: a populo clamor ad astra venit.
 tollit humo munus caesa prius ille iuvenca 375
 quae dederat nulli colla premenda iugo,
 idque ancile vocat, quod ab omni parte recisum est,
 quaque notes oculis angulus omnis abest.
 tum, memor imperii sortem consistere in illo,
 consilium multae calliditatis init: 380
 plura iubet fieri simili caelata figura,
 error ut ante oculos insidiantis eat.
 Mamurius, morum fabraene exactior artis

difficile est, illud, dicere, clausit opus.
 cui Numa munificus 'facti pete praemia' dixit: 385
 ' si nota fides, inrita nulla petes.'
 iam dederat Saliis a saltu nomina ducta
 armaque et ad certos verba canenda modos;
 tum sic Mamurius: ' mihi gloria detur,
 nominaque extremo carmine nostra sonent.' 390
 inde sacerdotes operi promissa vetusto
 praemia persolvunt Mamuriumque vocant.
 Nubere siqua voles, quamvis properabitis ambo,
 differ; habent parvae commoda magna morae.
 arma movent pugnās, pugna est aliena maritis; 395
 condita cum fuerint, aptius omen erit.
 His etiam coniunx apicati cincta Dialis
 lucibus impexas debet habere comas.

(2. E F) 3. F C (4. G C)

Tertia nox de mense suos ubi moverit ortus
 conditus e geminis Piscibus alter erit.
 nam duo sunt: Austris hic est, Aquilonibus ille
 proximus; a vento nomen uterque tenet.

5. H C

Cum croceis rorare genis Tithonia coniunx
 coeperit et quintae tempora lucis aget,
 sive est Arctophylax, sive est piger ille Bootes, 405
 mergetur visus effugietque tuos.
 at non effugiet Vindemitor: hoc quoque causam
 unde trahat sidus parva docere mora est.
 Ampelon intonsum satyro nymphaque creatum
 fertur in Ismariis Bacchus amasse iugis. 410
 tradidit huic vitem pendentem frondibus ulmi,
 quae nunc de pueri nomine nomen habet.
 dum legit in ramo pictas temerarius uvas,
 decidit: amissum Liber in astra tulit.

6. A NP

Sextus ubi Oceano clivosum scandit Olympum
 Phoebus et alatis aethera carpit equis,
 quisquis ades castaeque colis penetralia Vestae,

gratare, Iliacis turaque pone focus.
 Caesaris innumeris, quos maluit ille mereri,
 accessit titulis pontificalis honor. 420
 ignibus aeternis aeterni numina praesunt
 Caesaris: imperii pignora iuncta vides.
 di veteris Troiae, dignissima praeda ferenti,
 qua gravis Aeneas tutus ab hoste fuit,
 ortus ab Aenea tangit cognata sacerdos 425
 numina: cognatum, Vesta, tuere caput.
 quos sancta fovet ille manu, bene vivitis, ignes:
 vivite inextincti, flammaque duxque, precor.

7. B NON : F

Una nota est Marti Nonis, sacrata quod illis
 templa putant lucos Veiovis ante duos.
 Romulus, ut saxo lucum circumdedit alto,
 ' quibet huc' inquit onfuge; tutus eris.'
 o quam de tenui Romanus origine crevit,
 turba vetus quam non invidiosa fuit!
 ne tamen ignaro novitas tibi nominis obstet, 435
 disce quis iste deus, curve vocetur ita.
 Iuppiter est iuvenis: iuvenales aspice voltus;
 aspice deinde manum: fulmina nulla tenet.
 fulmina post ausos caelum adfectare Gigantas
 sumpta Iovi: primo tempore inermis erat; 440
 ignibus Ossa novis et Pelion altius Ossa
 arsit et in solida fixus Olympus humo.
 stat quoque capra simul: nymphae pavisse feruntur
 Cretides, infanti lac dedit illa Iovi.
 nunc vocor ad nomen: vegrandia farra coloni 445
 quae male creverunt, vescaque parva vocant;
 vis ea si verbi est, cur non ego Veiovis aedem
 aedem non magni suspicer esse Iovis?
 Iamque ubi caeruleum variabunt sidera caelum,
 suspice: Gorgonei colla videbis equi. 450
 creditur hic caesae gravida cervice Medusae
 sanguine respersis prosiluisse iubis.
 huic supra nubes et subter sidera lapso
 caelum pro terra, pro pede pinna fuit;
 iamque indignanti nova frena receperat ore 455
 cum levis Aonias ungula fodit aquas.
 nunc fruitur caelo, quod pinnis ante petebat,
 et nitidus stellis quinque decemque micat.

8. CF

Protinus aspicias venienti nocte Coronam
 Cnosida: Theseo crimine facta dea est.
 iam bene periuro mutarat coniuge Bacchum
 quae dedit ingrato fila legenda viro;
 sorte tori gaudens ' quid ~~fl~~bam rustica?' dixit
 ' uliter nobis perfidus ille fuit.'
 interea Liber depexos crinibus Indos 465
 vicit, et Eoo dives ab orbe redit.
 inter captivas facie praestante puellas
 grata nimis Baccho filia regis erat.
 flebat amans coniunx, spatiatamque litore curvo
 edidit incultis talia verba comis: 470
 'en iterum, fluctus, similes audite querellas.
 en iterum lacrimas accipe, harena, meas.
 dicebam, memini, "periure et perfide Theseu!"
 ille abiit, eadem crimina Bacchus habet.
 nunc quoque "nulla viro" clamabo "femina credat"; 475
 nomine mutato causa relata mea est.
 o utinam mea sors qua primum coeperat isset,
 iamque ego praesenti tempore nulla forem.
 quid me desertis morituram, Liber, harenis
 servabas? potui dedoluisse semel. 480
 Bacche levis leviorque tuis, quae tempora cingunt,
 frondibus, in lacrimas cognite Bacche meas,
 ausus es ante oculos adducta paelice nostros
 tam bene compositum sollicitare torum?
 heu ubi pacta fides? ubi quae iurare solebas? 485
 me miseram, quotiens haec ego verba loquar?
 Thesea culpabas fallacemque ipse vocabas:
 iudicio peccas turpius ipse tuo.
 ne sciat haec quisquam tacitisque doloribus urar,
 ne totiens falli digna fuisse puter. 490
 praecipue cupiam celari Thesea, ne te
 consortem culpa gaudeat esse suae.
 at, puto, praeposita est fuscae mihi candida paelex!
 eveniat nostris hostibus ille color.
 quid tamen hoc refert? vitio tibi gratior ipso est. 495
 quid facis? amplexus inquinat illa tuos.
 Bacche, fidem praesta, nec praefer amoribus ullam
 coniugis: adsuevi semper amare virum.
 ceperunt matrem formosi cornua tauri,
 me tua; at hic laudi est, ille pudendus amor. 500
 ne noceat quod amo: neque enim tibi, Bacche, nocebat
 quod flammis nobis fassus es ipse tuas.
 nec, quod nos uris, mirum facis: ortus in igne
 diceris, et patria raptus ab igne manu.
 illa ego sum cui tu solitus promittere caelum. 505

ei mihi, pro caelo qualia dona fero!
 dixerat; audibat iamdudum verba querentis
 Liber, ut a tergo forte secutus erat.
 occupat amplexu lacrimasque per oscula siccant,
 et ' pater caeli summa petamus' ait: 510
 ' tu mihi iuncta toro mihi iuncta vocabula sumes,
 nam tibi mutatae Libera nomen erit,
 sintque tuae tecum faciam monimenta coronae,
 Volcanus Veneri quam dedit, illa tibi.'
 dicta facit, gemmasque novem transformat in ignes: 515
 aurea per stellas nunc micat illa novem.

(9. DC) (10. EC) (11. FC)
 (12. GC) (13. H EN) 14. A EQVIRR : NP

Sex ubi sustulerit, totidem demerserit orbem
 purpureum rapido qui vehit axe diem,
 altera gramineo spectabis Equirria Campo,
 quem Tiberis curvis in latus urget aquis; 520
 qui tamen eiecta si forte tenebitur unda,
 Caelius accipiat pulverulentus equos.

15. B EID : NP

Idibus est Annae festum geniale Perennae
 non procul a ripis, advena Thybri, tuis.
 plebs venit ac virides passim disiecta per herbas 525
 potat, et accumbit cum pare quisque sua.
 sub Iove pars durat, pauci tentoria ponunt,
 sunt quibus e ramis frondea facta casa est;
 pars, ubi pro rigidis calamos statuere columnis,
 desuper extentas imposuere togas. 530
 sole tamen vinoque calent annosque precantur
 quot sumant cyathos, ad numerumque bibunt.
 inuenies illic qui Nestoris ebibat annos,
 quae sit per calices facta Sibylla suos.
 illic et cantant quicquid didicere theatris, 535
 et iactant faciles ad sua verba manus,
 et ducunt posito duras cratera choreas,
 cultaque diffusis saltat amica comis.
 cum redeunt, titubant et sunt spectacula volgi,
 et fortunatos obvia turba vocat. 540
 occurrit nuper (visa est mihi digna relatu)
 pompa: senem potum pota trahebat anus.
 quae tamen haec dea sit quoniam rumoribus errat,

fabula proposito nulla tegenda meo.
 arserat Aeneae Dido miserabilis igne, 545
 arserat exstructis in sua fata rogis,
 compositusque cinis, tumulique in marmore carmen
 hoc breve, quod moriens ipsa reliquit, erat:
 praebvit Aeneas et causam mortis et ensem:
 ipsa sua Dido concidit sua manu. 550
 protinus invadunt Numidae sine vindice regnum,
 et potitur capta Maurus Iarba domo,
 seque memor spreto talem tamen inquit 'Eissae
 en ego, quem totiens repulit illa, fruor.'
 diffugiunt Tyrii quo quemque agit error, ut olim 555
 amisso dubiae rege vagantur apes.
 tertia nudandas acceperat area messes,
 inque cavos ierant tertia musta lacus:
 pellitur Anna domo, lacrimansque sororia lino
 moenia; germanae iusta dat ante suae. 560
 mixta bibunt molles lacrimis unguenta favillae,
 vertice libatas accipiuntque comas,
 terque 'vale' dicit, cineres ter ad ora relatos
 pressit, et est illis visa subesse soror.
 nacta ratem comitesque fugae pede labitur aequo 565
 moenia respiciens, dulce sororis opus.
 fertilis est Melite sterili vicina Cosyrae
 insula, quam Libyci verberat unda freti.
 hanc petit, hospitio regis confisa vetusto:
 hospes opum dives rex ibi Battus erat. 570
 qui postquam didicit casus utriusque sororis,
 'haec' inquit 'illius quantulumcumque tua est.'
 et tamen hospitii servasset ad ultima munus;
 sed timuit magnas Pygmalionis opes.
 signa recensuerat bis sol sua, tertius ibat 575
 annus, et exilio terra paranda nova est.
 frater adest belloque petit. rex arma perosus
 'nos sumus inbelles, tu fuge sospes' inquit.
 iussa fugit ventoque ratem committit et undis:
 asperior quovis aequore frater erat. 580
 est prope piscosos lapidosi Crathidis amnes
 parvus ager, Cameren incola turba vocat:
 illuc cursus erat. nec longius abfuit inde
 quam quantum novies mittere funda potest:
 vela cadunt primo et dubia librantur ab aura: 585
 'findite remigio' inquit 'aqua;';
 dumque parant torto subducere carbasa lino,
 percutitur rapido puppis adunca Noto,
 inque patens aequor, frustra pugnante magistro,
 fertur, et ex oculis visa refugit humus. 590
 adsiliunt fluctus imoque a gurgite pontus
 vertitur, et canas alveus haurit aquas.

vincitur ars vento nec iam moderator habenis
utitur, at votis is quoque poscit opem.
iactatur tumidas exul Phoenissa per undas, 595
umidaque opposita lumina veste tegit.
tum primum Dido felix est dicta sorori
et quaecumque aliquam corpore pressit humum.
ducitur ad Laurens ingenti flamine litus
puppis, et expositis omnibus hausta perit. 600
iam pius Aeneas regno nataque Latini
auctus erat, populos miscueratque duos.
litore dotali solo comitatus Achate
secretum nudo dum pede carpit iter,
aspicit errantem, nec credere sustinet Annam 605
esse: quid in Latios illa veniret agros?
dum secum Aeneas, 'Anna est!' exclamat Achates:
ad nomen voltus sustulit illa suos.
heu, quid agat? fugiat? quos terrae quaerat hiatus?
ante oculos miserae fata sororis erant. 610
sensit, et adloquitur trepidam Cythereius heros
(flet tamen admonitu motus, Elissa, tui):
' Anna, per hanc iuro, quam quondam audire solebas
tellurem fato prosperiore dari,
perque deos comites, hac nuper sede locatos, 615
saepe meas illos increpuisse moras.
nec timui de morte tamen: metus abfuit iste.
ei mihi, credibili fortior illa fuit.
ne refer: aspexi non illo corpore digna
volnera Tartareas ausus adire domos. 620
at tu, seu ratio te nostris adpulit oris
sive deus, regni commoda carpe mei.
multa tibi memores, nil non debemus Elissae:
nomine grata tuo, grata sororis eris.'
taliam dicenti (neque enim spes altera restat) 625
credidit, errores exposuitque suos;
utque domum intravit Tyrios induta paratus,
incipit Aeneas (cetera turba tacet):
' hinc tibi cur tradam, pia causa, Lavinia coniunx,
est mihi: consumpsi naufragus huius opes. 630
orta Tyro est, regnum Libyca possedit in ora:
quam precor ut carae more sororis ames.'
omnia promittit falsumque Lavinia volnus
mente premit tacita dissimulatque metus;
donaque cum videat praeter sua lumina ferri 635
multa, tamen mitti clam quoque multa putat.
non habet exactum quid agat: furialiter odit,
et parat insidias et cupit ulta mori.
nox erat: ante torum visa est adstare sororis
squalenti Dido sanguinolenta coma 640
et 'fuge, ne dubita, maestum fuge' ~~dicere~~ 'actum' ;

sub verbum querulas impulit aura fores.
 exsilit et velox humili ~super ausa~ fenestra
 se iacit (audacem fecerat ipse timor),
 cumque metu rapitur tunica velata recincta, 645
 currit ut auditis territa damma lupis,
 corniger hanc cupidis rapuisse Numicius undis
 creditur et stagnis occuluisse suis.
 Sidonis interea magno clamore per agros
 quaeritur: apparent signa notaeque pedum; 650
 ventum erat ad ripas: inerant vestigia ripis;
 sustinuit tacitas conscius amnis aquas.
 ipsa loqui visa est 'placidi sum nympha Numici:
 amne perenne latens Anna Perenna vocor.'
 protinus erratis laeti vescuntur in agris 655
 et celebrant largo seque diemque mero.
 Sunt quibus haec Luna est, quia mensibus impleat annum;
 pars Themis, Inachiam pars putat esse bovem.
 invenies qui te nymphen Azanida dicant
 teque Iovi primos, Anna, dedisse cibos. 660
 haec quoque, quam referam, nostras pervenit ad aures
 fama, nec a veri dissidet illa fide.
 plebs vetus et nullis etiam nunc tuta tribunis
 fugit et in Sacri vertice Montis erat;
 iam quoque quem secum tulerant defecerat illos 665
 victus et humanis usibus apta Ceres.
 orta suburbanis quaedam fuit Anna Bovillis,
 pauper, sed multae sedulitatis anus;
 illa, levi mitra canos incincta capillos,
 fingebat tremula rustica liba manu, 670
 atque ita per populum fumantia mane solebat
 dividere: haec populo copia grata fuit.
 pace domi facta signum posuere Perennae,
 quod sibi defectis illa ferebat opem.
 Nunc mihi, cur cantent, superest, obscena puellae, 675
 dicere; nam coeunt certaue probra canunt.
 nuper erat dea facta: venit Gradivus ad Annam,
 et cum seducta talia verba facit:
 'ense meo coleris, iunxi mea tempora tecum;
 pendet ab officio spes mihi magna tuo. 680
 armifer armiferae correptus amore Minervae
 uror, et hoc longo tempore volnus alo.
 effice, di studio similes coeamus in unum:
 conveniunt partes hae tibi, comis anus.'
 dixerat; illa deum promisso ludit inani, 685
 et stultam dubia spem trahit usque mora.
 saepius instanti 'mandata peregrinus' inquit;
 'evicta est: precibus vix dedit illa manus.'
 credit amans thalamosque parat. deducitur illuc
 Anna tegens voltus, ut nova nupta, suos. 690

oscula sumpturus subito Mars aspicit Annam:
 nunc pudor elusum, nunc subit ira, deum.
 ridet amatorem carae nova diva Minervae,
 nec res hac Veneri gratior ulla fuit.
 inde ioci veteres obscenaque dicta canuntur,   695
 et iuvat hanc magno verba dedisse deo.
 Praeteriturus eram gladios in principe fixos,
 cum sic a castis Vesta locuta focus:
 ' ~~a~~ dubita meminisse: meus fuit ille sacerdos;
 sacrilegae telis me petiere manus.   700
 ipsa virum rapui simulacraque nuda reliqui:
 quae cecidit ferro, Caesaris umbra fuit.'
 ille quidem caelo positus Iovis atria vidit,
 et tenet in magno templa dicata foro;
 at quicumque nefas ausi, prohibente deorum   705
 numine, polluerant pontificale caput,
 morte iacent merita: testes estote, Philippi,
 et quorum sparsis ossibus albet humus.
 hoc opus, haec pietas, haec prima elementa fuerunt
 Caesaris, ulcisci iusta per arma patrem.   710

16. C F

Postera cum teneras aurora refecerit herbas,
 Scorpios a prima parte videndus erit.

17. D LIB : AGON : NP

Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho:
 Bacche, fave vati, dum tua festa cano.
 nec referam Semelen, ad quam nisi fulmina secum   715
 Iuppiter adferret, ~parvus inermis eras~;
 nec, puer ut posses maturo tempore nasci,
 expletum patrio corpore matris opus.
 Sithonas et Scythicos longum narrare triumphos
 et domitas gentes, turifer Inde, tuas.   720
 tu quoque Thebanae mala praeda tacebere matris,
 inque tuum furiis acte Lycurge genus.
 ecce libet subitos pisces Tyrrhenaque monstra
 dicere; sed non est carminis huius opus.
 carminis huius opus causas exponere quare   725
 vitisator populos ad sua liba vocet.
 ante tuos ortus arae sine honore fuerunt,
 Liber, et in gelidis herba reperta focus.
 te memorant, Gange totoque Oriente subacto,

primitias magno seposuisse Iovi: 730
 cinnama tu primus captivaque tura dedisti
 deque triumphato viscera tosta bove.
 nomine ab auctoris ducunt libamina nomen
 libaque, quod sanctis pars datur inde focus;
 liba deo fiunt, sucis quia dulcibus idem 735
 gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.
 ibat harenoso satyris comitatus ab Hebro
 (non habet ingratos fabula nostra iocos);
 iamque erat ad Rhodopen Pangaeaque florida ventum:
 aeriferae comitum concrepuere manus. 740
 ecce novae coeunt volucres tinnitibus actae,
 quosque movent sonitus aera, sequuntur apes;
 colligit errantes et in arbore claudit inani
 Liber, et inventi praemia mellis habet.
 ut satyri levisque senex tetigere saporem 745
 quaerebant flavos per nemus omne favos.
 audit in exesa stridorem examinis ulmo,
 aspicit et ceras dissimulatque senex;
 utque piger pandi tergo residebat aselli,
 adplicat hunc ulmo corticibusque cavis. 750
 constitit ipse super ramoso stipite nixus,
 atque avidae trunco condita mella petit:
 milia crabronum coeunt, et vertice nudo
 spicula defigunt oraque sima notant.
 ille cadit praeceps et calce feritur aselli, 755
 inclamatque suos auxiliumque rogat.
 concurrunt satyri turgentiaque ora parentis
 rident: percusso claudicat ille genu.
 ridet et ipse deus, limumque inducere monstrat;
 hic paret monitis et linit ora luto. 760
 melle pater fruitur, liboque infusa calenti
 iure repertori splendida mella damus.
 femina cur praesit, non est rationis opertae:
 femineos thyrsos concitat ille choros.
 cur anus hoc faciat, quaeris? vinosior aetas 765
 ~haec erat et~ gravidae munera vitis amat.
 cur hedera cincta est? hedera est gratissima Baccho;
 hoc quoque cur ita sit, discere nulla mora est.
 Nysiadas nymphas puerum quaerente noverca
 hanc frondem cunis opposuisse ferunt. 770
 Restat ut inveniam quare toga libera detur
 Lucifero pueris, candide Bacche, tuo:
 sive quod ipse puer semper iuvenisque videris,
 et media est aetas inter utrumque tibi;
 seu quia tu pater es, patres sua pignora, natos, 775
 commendant curae numinibusque tuis:
 sive, quod es Liber, vestis quoque libera per te
 sumitur et vitae liberioris iter:

an quia, cum colerent prisci studiosius agros,
 et faceret patrio rure senator opus, 780
 et caperet fasces a curvo consul aratro,
 nec crimen duras esset habere manus,
 rusticus ad ludos populus veniebat in Urbem-
 sed dis, non studiis ille dabatur honor:
 luce sua ludos uvae commentor habebat, 785
 quos cum taedifera nunc habet ille dea-
 ergo ut tironem celebrare frequentia possit,
 visa dies dandae non aliena togae?
 mite caput, pater, huc placataque cornua vertas,
 et des ingenio vela secunda meo. 790
 Itur ad Argeos (qui sint, sua pagina dicet)
 hac, si commemini, praeteritaque die.
 stella Lycaoniam vergit declinis ad Arcton
 Miluus: haec illa nocte videnda venit.
 quid dederit volucris, si vis cognoscere, caelum, 795
 Saturnus regnis a Iove pulsus erat;
 concitat iratus validos Titanas in arma,
 quaeque fuit fati debita temptat opem.
 matre satus Terra, monstrum mirabile, taurus
 parte sui serpens posteriore fuit: 800
 hunc triplici muro lucis incluserat atris
 Parcarum monitu Styx violenta trium.
 viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
 sors erat aeternos vincere posse deos.
 immolat hunc Briareus facta ex adamante securi, 805
 et iamiam flammis exta daturus erat:
 Iuppiter alitibus rapere imperat: attulit illi
 miluus, et meritis venit in astra suis.

(18. EC) 19. F QVINQ : NP
 20. GC 21. HC 22. AN

Una dies media est, et fiunt sacra Minervae,
 nomina quae iunctis quinque diebus habent.
 sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro:
 causa, quod est illa nata Minerva die.
 altera tresque super rasa celebrantur harena:
 ensibus exsertis bellica laeta dea est.
 Pallada nunc pueri teneraeque orate puellae; 815
 qui bene placarit Pallada, doctus erit.
 Pallade placata lanam mollire puellae
 discant et plenas exonerare colos.
 illa etiam stantes radio percurrere telas
 erudit et rarum pectine denset opus. 820
 hanc cole, qui maculas laesis de vestibis aufers:

hanc cole, velleribus quisquis aena paras.
 nec quisquam invita faciet bene vincula plantae
 Pallade, sit Tychio doctior ille licet:
 et licet antiquo manibus conlatus Epeo   825
 sit prior, irata Pallade mancus erit.
 vos quoque, Phoebæa morbos qui pellitis arte,
 munera de vestris pauca referte deae.
 nec vos, turba fere censu fraudata, magistri,
 spernite (discipulos attrahit illa novos),   830
 quique moves caelum, tabulamque coloribus uris,
 quique facis docta mollia saxa manu.
 mille dea est operum: certe dea carminis illa est;
 si mereor, studiis adsit amica meis.
 Caelius ex alto qua mons descendit in aequum,   835
 hic, ubi non plana est, sed prope plana via,
 parva licet videas Captæ delubra Minervæ,
 quæ dea natali coepit habere suo.
 nominis in dubio causa est. capitale vocamus
 ingenium sollers: ingeniosa dea est.   840
 an quia de capitis fertur sine matre paterni
 vertice cum clipeo prosiluisse suo?
 an quia perdomitis ad nos captiva Faliscis
 venit? et hoc signo littera prisca docet.
 an quod habet legem, capitis quæ pendere poenas   845
 ex illo iubeat furta recepta loco?
 a quacumque trahis ratione vocabula, Pallas,
 pro ducibus nostris aegida semper habe.

23. B TVBIL : NP

Summa dies e quinque tubas lustrare canoras
 admonet et forti sacrificare deae.
 nunc potes ad solem sublato dicere voltu
 ' hæc here Phrixææ vellera pressit ovis.'
 seminibus tostis sceleratæ fraude novercæ
 sustulerat nullas, ut solet, herba comas:
 mittitur ad tripodas certa qui sorte reportet   855
 quam sterili terræ Delphicus edat opem.
 hic quoque corruptus cum semine nuntiat Helles
 et iuvenis Phixi funera sorte peti.
 usque recusantem cives et tempus et Ino
 compulerunt regem iussa nefanda pati;   860
 et soror et Phrixus, velati tempora vittis,
 stant simul ante aras iunctaque fata gemunt.
 aspicit hos, ut forte pependerit æthere, mater
 et ferit attonita pectora nuda manu,
 inque draconigenam nimbis comitantibus urbem   865

desilit, et natos eripit inde suos;
utque fugam capiant, aries nitidissimus auro
traditur: ille vehit per freta longa duos.
dicitur infirma cornu tenuisse sinistra
femina, cum de se nomina fecit aquae. 870
paene simul periit, dum volt succurrere lapsae,
frater, et extentas porrigit usque manus.
flebat, ut amissa gemini consorte pericli,
caeruleo iunctam nescius esse deo.
litoribus tactis aries fit sidus; at huius 875
pervenit in Colchas aurea lana domos.

(24. C Q : REX : C : F) (25. DC) 26. EC

Tres ubi Luciferos veniens praemiserit Eos,
tempora nocturnis aequa diurna feres.

(27. F NP) (28. GC) (29. HC) 30. AC

Inde quater pastor saturos ubi clausurit haedos,
canuerint herbae rore recente quater,
Ianus adorandus cumque hoc Concordia mitis
et Romana Salus Araque Pacis erit.

31. BC

Luna regit menses: huius quoque tempora mensis
finit Aventino Luna colenda iugo.

Liber IV

' Alma, fave' ,iki' gminorum mater Amorum' ;
ad vatem voltus rettulit illa suos;
' quidibi' ia 'mecum? certe maiora canebas.
num vetus in molli pectore volnus habes?'
' scisdea' ,aspondi ' d'volnere.' isit, et aether 5
protinus ex illa parte serenus erat.
' sacius an sanus numquid tua signa reliqui?
tu mihi propositum, tu mihi semper opus.
quae decuit primis sine crimine lusimus annis;
nunc teritur nostris area maior equis. 10
tempora cum causis, annalibus eruta priscis,
lapsaque sub terras ortaue signa cano.
venimus ad quartum, quo tu celeberrima mense:
et vatem et mensem scis, Venus, esse tuos.'
mota Cytheriaca leviter mea tempora myrto 15
contigit et 'coeptum perface' ikit ' opus' .
sensimus, et causae subito patuere dierum:
dum licet et spirant flamina, navis eat.
Siqua tamen pars te de fastis tangere debet,
Caesar, in Aprili quod tuearis habes: 20
hic ad te magna descendit imagine mensis,
et fit adoptiva nobilitate tuus.
hoc pater Iliades, cum longum scriberet annum,
vidit et auctores rettulit ipse tuos:
utque fero Marti primam dedit ordine sortem, 25
quod sibi nascendi proxima causa fuit,
sic Venerem gradibus multis in gente receptam
alterius voluit mensis habere locum;
principiumque sui generis revolutaque quaerens
saecula, cognatos venit adusque deos. 30
Dardanon Electra nesciret Atlantide natum
scilicet, Electran concubuisse Iovi?
huius Ericthonius, Tros est generatus ab illo,
Assaracon creat hic, Assaracusque Capyn;
proximus Anchises, cum quo commune parentis 35
non dedignata est nomen habere Venus:
hinc satus Aeneas; pietas spectata per ignes
sacra patremque umeris, altera sacra, tulit.
venimus ad felix aliquando nomen Iuli,
unde domus Teucros Iulia tangit avos. 40
Postumus hinc, qui, quod silvis fuit ortus in altis,
Silvius in Latia gente vocatus erat.
isque, Latine, tibi pater est; subit Alba Latinum;
proximus est titulis Epytus, Alba, tuis.

ille dedit Capyi repetita vocabula Troiae   45
 et tuus est idem, Calpete, factus avus.
 cumque patris regnum post hunc Tiberinus haberet,
 dicitur in Tuscae gurgite mersus aquae.
 iam tamen Agrippam natum Remulumque nepotem
 viderat; in Remulum fulmina missa ferunt.   50
 venit Aventinus post hos, locus unde vocatur,
 mons quoque; post illum tradita regna Procae;
 quem sequitur duri Numitor germanus Amuli;
 Ilia cum Lauso de Numitore sati:
 ense cadit patruī Lausus; placet Ilia Marti,   55
 teque parit, gemino iuncte Quirine Remo.
 ille suos semper Venerem Martemque parentes
 dixit, et emeruit vocis habere fidem:
 neve secuturi possent nescire nepotes,
 tempora dis generis continuata dedit.   60
 sed Veneris mensem Graio sermone notatum
 auguror; a spumis est dea dicta maris.
 nec tibi sit mirum Graeco rem nomine dici;
 Itala nam tellus Graecia maior erat.
 venerat Euander plena cum classe suorum,   65
 venerat Alcides, Graius uterque genus
 (hospes Aventinis armentum pavit in herbis
 claviger, et tanto est Albula pota deo),
 dux quoque Neritius; testes Laestrygones exstant
 et quod adhuc Circes nomina litus habet;   70
 et iam Telegoni, iam moenia Tiburis udi
 stabant, Argolicae quod posuere manus.
 venerat Atridae fati agitatus Halaesus,
 a quo se dictam terra Falisca putat.
 adice Troianae suasorem Antenora pacis,   75
 et generum Oeniden, Apule Daune, tuum.
 serus ab Iliacis, et post Antenora, flammis
 attulit Aeneas in loca nostra deos.
 huius erat Solimus Phrygia comes unus ab Ida,
 a quo Sulmonis moenia nomen habent,   80
 Sulmonis gelidi, patriae, Germanice, nostrae.
 me miserum, Scythico quam procul illa solo est!
 ergo ego tam longe -- sed supprime, Musa, querellas:
 non tibi sunt maesta sacra canenda lyra.
 Quo non livor abit? sunt qui tibi mensis honorem   85
 eripuisse velint invidantque, Venus.
 nam, quia ver aperit tunc omnia densaque cedit
 frigoris asperitas fetaque terra patet,
 Aprilem memorant ab aperto tempore dictum,
 quem Venus iniecta vindicat alma manu.   90
 illa quidem totum dignissima temperat orbem,
 illa tenet nullo regna minora deo,
 iuraque dat caelo, terrae, natalibus undis,

perque suos initus continet omne genus.
 illa deos omnes (longum est numerare) creavit, 95
 illa satis causas arboribusque dedit,
 illa rudes animos hominum contraxit in unum,
 et docuit iungi cum pare quemque sua.
 quid genus omne creat volucrum, nisi blanda voluptas?
 nec coeant pecudes, si levis absit amor. 100
 cum mare trux aries cornu decertat, at idem
 frontem dilectae laedere parcat ovis;
 deposita sequitur taurus feritate iuvenecam,
 quem toti saltus, quem nemus omne tremit;
 vis eadem lato quodcumque sub aequore vivit 105
 servat, et innumeris piscibus implet aquas.
 prima feros habitus homini detraxit: ab illa
 venerunt cultus mundaque cura sui.
 primus amans carmen vigilatum nocte negata
 dicitur ad clausas concinuisse fores, 110
 eloquiumque fuit duram exorare puellam,
 proque sua causa quisque disertus erat.
 mille per hanc artes motae; studioque placendi,
 quae latuere prius, multa reperta ferunt.
 hanc quisquam titulo mensis spoliare secundi 115
 audeat? a nobis sit furor iste procul.
 quid quod ubique potens templisque frequentibus aucta,
 urbe tamen nostra ius dea maius habet?
 pro Troia, Romane, tua Venus arma ferebat,
 cum gemuit teneram cuspide laesa manum; 120
 caelestesque duas Troiano iudice vicit
 (ah nolim victas hoc meminisse deas),
 Assaracique nurus dicta est, ut scilicet olim
 magnus Iuleos Caesar haberet avos.
 nec Veneri tempus, quam ver, erat aptius ullum 125
 (vere nitent terrae, vere remissus ager;
 nunc herbae rupta tellure cacumina tollunt,
 nunc tumido gemmas cortice palmes agit),
 et formosa Venus formoso tempore digna est,
 utque solet, Marti continuata suo est. 130
 vere monet curvas materna per aequora puppes
 ire nec hibernas iam timuisse minas.

1. C K : APRIL : F

Rite deam colitis, Latiae matresque nurusque
 et vos, quis vittae longaue vestis abest.
 aurea marmoreo redimicula demite collo, 135
 demite divitias: tota lavanda dea est.
 aurea siccato redimicula reddite collo:
 nunc alii flores, nunc nova danda rosa est.

vos quoque sub viridi myrto iubet ipsa lavari:
 causaque cur iubeat, discite, certa subest. 140
 litore siccabat rorantes nuda capillos:
 viderunt satyri, turba proterva, deam.
 sensit et opposita textit sua corpora myrto:
 tuta fuit facto, vosque referre iubet.
 discite nunc, quare Fortunae tura Virili 145
 detis eo, gelida qui locus umet aqua.
 accipit ille locus posito velamine cunctas
 et vitium nudi corporis omne videt;
 ut tegat hoc celetque viros, Fortuna Virilis
 praestat et hoc parvo ture rogata facit. 150
 nec pigeat tritum niveo cum lacte papaver
 sumere et expressis mella liquata favis:
 cum primum cupido Venus est deducta marito,
 hoc bibit; ex illo tempore nupta fuit.
 supplicibus verbis illam placate: sub illa 155
 et forma et mores et bona fama manet.
 Roma pudicitia proavorum tempore lapsa est:
 Cumaeam, veteres, consuluistis anum.
 templa iubet fieri Veneri: quibus ordine factis
 inde Venus verso nomina corde tenet. 160
 semper ad Aeneadas placido, pulcherrima, voltu
 respice, totque tuas, diva, tuere nurus.
 Dum loquor, elatae metuendus acumine caudae
 Scorpios in virides praecipitatur aquas.

2. D F

Nox ubi transierit, caelumque rubescere primo
 coeperit, et tactae rore querentur aves,
 semustamque facem vigilata nocte viator
 ponet, et ad solitum rusticus ibit opus,
 Pliades incipient umeros relevare paternos,
 quae septem dici, sex tamen esse solent: 170
 seu quod in amplexum sex hinc venere deorum
 (nam Steropen Marti concubuisse ferunt,
 Neptuno Alcyonen et te, formosa Celaeno,
 Maian et Electran Taygetenque Iovi),
 septima mortali Merope tibi, Sisypho, nupsit; 175
 paenitet, et facti sola pudore latet:
 sive quod Electra Troiae spectare ruinas
 non tulit, ante oculos opposuitque manum.

(3. EC) 4. FC

Ter sine perpetuo caelum versetur in axe,
 ter iungat Titan terque resolvat equos,
 protinus inflexo Berecyntia tibia cornu
 flabit, et Idaeae festa parentis erunt.
 ibunt semimares et inania tympana tudent,
 aeraque tinnitus aere repulsa dabunt;
 ipsa sedens molli comitum cervice feretur   185
 Urbis per medias exululata vias.
 scaena sonat, ludique vocant: spectate, Quirites,
 et fora Marte suo litigiosa vacent.
 quaerere multa libet, sed me sonus aeris acuti
 terret et horrendo lotos adunca sono.   190
 ' al, dea, quam sciter.' dactas Cybeleia neptes
 vidit et has curae iussit adesse meae.
 ' pndite mandati memores, Heliconis alumnae,
 gaudeat assiduo cur dea Magna sono.'
 sic ego. sic Erato (mensis Cythereius illi   195
 cessit, quod teneri nomen amoris habet):
 'reddita Saturno sors haec erat: "optime regum,
 a nato sceptris excutiere tuis."
 ille suam metuens, ut quaeque erat edita, prolem
 devorat, immersam visceribusque tenet.   200
 saepe Rhea quæta est totiens fecunda nec umquam
 mater, et indoluit fertilitate sua.
 Iuppiter ortus erat: (pro magno teste vetustas
 creditur; acceptam parce movere fidem)
 veste latens saxum caelesti gutture sedit: 205
 sic genitor fatis decipiendus erat.
 ardua iamdudum resonat tinnitibus Ide,
 tutus ut infanti vagiat ore puer.
 pars clipeos sudibus, galeas pars tundit inanes:
 hoc Curetes habent, hoc Corybantes opus.   210
 res latuit, priscique manent imitamina facti:
 aera deae comites raucaque terga movent.
 cymbala pro galeis, pro scutis tympana pulsant:
 tibia dat Phrygios, ut dedit ante, modos.'
 desierat; coepi: 'cur huic genus acre leonum   215
 praebent insolitas ad iuga curva iubas?'
 desieram; coepit: 'feritas mollita per illam
 creditur; id curru testificata suo est.'
 'at cur turrifera caput est onerata corona?
 an primis turres urbibus illa dedit?'   220
 adnuit. ' unde venit' dixi ' a membra secandi
 impetus?' utacui, Pieris orsa loqui:
 ' Phryx puein silvis, facie spectabilis, Attis
 turrigeram casto vinxit amore deam;
 hunc sibi servari voluit, sua templa tueri,   225
 et dixit "semper fac puer esse velis."

ille fidem iussis dedit, et "si mentiar", inquit
 "ultima, qua fallam, sit Venus illa mihi."
 fallit, et in nympha Sagaritide desinit esse
 quod fuit: hinc poenas exigit ira deae. 230
 Naida volneribus succidit in arbore factis,
 illa perit; fatum Naidos arbor erat;
 hic furit, et credens thalami procumbere tectum
 effugit, et cursu Dindyma summa petit;
 et modo "tolle faces", "remove" modo "verbera" clamat, 235
 saepe ~Palaestinas~ iurat adesse deas.
 ille etiam saxo corpus laniavit acuto,
 longaque in immundo pulvere tracta coma est,
 voxque fuit "merui: meritas do sanguine poenas.
 ah pereant partes quae nocuere mihi!" 240
 "ah pereant" dicebat adhuc; onus inguinis aufert,
 nullaque sunt subito signa relicta viri.
 venit in exemplum furor hic, mollesque ministri
 caedunt iactatis vilia membra comis.'
 talibus Aoniae facunda voce Camenae 245
 reddita quaesiti causa furoris erat.
 ' hoc quoque, dux operis, moneas precor, unde petita
 venerit; an nostra semper in urbe fuit?'
 ' Dindymone Cybelen et amoenam fontibus Iden
 semper et Iliacas Mater amavit opes: 250
 cum Troiam Aeneas Italos portaret in agros,
 est dea sacriferas paene secuta rates,
 sed nondum fatis Latio sua numina posci
 senserat, adsuetis substiteratque locis.
 post, ut Roma potens opibus iam saecula quinque 255
 vidit et edomito sustulit orbe caput,
 carminis Euboici fatalia verba sacerdos
 inspicit; inspectum tale fuisse ferunt:
 "mater abest: matrem iubeo, Romane, requiras.
 cum veniet, casta est accipienda manu." 260
 obscurae sortis patres ambagibus errant,
 quaeve parens absit, quove petenda loco.
 consulitur Paeon, "divum" que "arcessite Matrem"
 inquit; "in Idaeo est invenienda iugo."
 mittuntur proceres. Phrygiae tum sceptrum tenebat 265
 Attalus; Ausoniis rem negat ille viris.
 mira canam: longo tremuit cum murmure tellus,
 et sic est adytis diva locuta suis:
 "ipsa peti volui: ne sit mora; mitte volentem:
 dignus Roma locus quo deus omnis eat." 270
 ille soni terrore pavens "proficiscere" dixit;
 "nostra eris: in Phrygios Roma refertur avos."
 protinus innumerae caedunt pineta secures
 illa, quibus fugiens Phryx pius usus erat.
 mille manus coeunt, et picta coloribus ustis 275

caelestum Matrem concava puppis habet.
 illa sui per aquas fertur tutissima nati,
 longaque Phrixeae stagna sororis adit,
 Rhoeteumque capax Sigeaque litora transit,
 et Tenedum et veteres Eetionis opes. 280
 Cyclades excipiunt, Lesbo post terga relictas,
 quaeque Carysteis frangitur unda vadis;
 transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas
 Icarus, et vastae nomina fecit aquae.
 tum laeva Creten, dextra Pelopeidas undas 285
 deserit, et Veneris sacra Cythera petit.
 hinc mare Trinacrium, candens ubi tinguere ferrum
 Brontes et Steropes Acmonidesque solent,
 aequoraque Afra legit, Sardoaque regna sinistris
 respicit a remis, Ausoniamque tenet. 290
 ostia contigerat, qua se Tiberinus in altum
 dividit et campo liberiore natat:
 omnis eques mixtaque gravis cum plebe senatus
 obuius ad Tusci fluminis ora venit.
 procedunt pariter matres nataeque nurusque 295
 quaeque colunt sanctos virginitate focos.
 sedula fune viri contento brachia lassant:
 vix subit adversas hospita navis aquas.
 sicca diu fuerat tellus, sitis usserat herbas:
 sedit limoso pressa carina vado. 300
 quisquis adest operi, plus quam pro parte laborat,
 adiuvat et fortes voce sonante manus:
 illa velut medio stabilis sedet insula ponto;
 attoniti monstro stantque paventque viri.
 Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto 305
 (nec facies impar nobilitate fuit),
 casta quidem, sed non et credita: rumor iniquus
 laeserat, et falsi criminis acta rea est.
 cultus et ornatis varie prodisse capillis
 obfuit ad rigidos promptaque lingua senes. 310
 conscia mens recti famae mendacia risit,
 sed nos in vitium credula turba sumus.
 haec ubi castarum processit ab agmine matrum
 et manibus puram fluminis hausit aquam,
 ter caput inrorat, ter tollit in aethera palmas 315
 (quicumque aspiciunt, mente carere putant),
 summissoque genu voltus in imagine divae
 figit, et hos edit crine iacente sonos:
 "supplicis, alma, tuae, genetrix fecunda deorum,
 accipe sub certa condicione preces. 320
 casta negor: si tu damnas, meruisse fatebor;
 morte luam poenas iudice victa dea;
 sed si crimen abest, tu nostrae pignora vitae
 re dabis, et castas casta sequere manus."

dixit, et exiguo funem conamine traxit; 325
mira, sed et scaena testificata loquar:
mota dea est, sequiturque ducem laudatque sequendo;
index laetitiae fertur ad astra sonus.
fluminis ad flexum veniunt (Tiberina priores
Atria dixerunt), unde sinister abit. 330
nox aderat: querno religant in stipite funem,
dantque levi somno corpora functa cibo.
lux aderat: querno solvunt a stipite funem,
ante tamen posito tura dedere foco,
ante coronarunt puppem, sine labe iuencam 335
mactarunt operum coniugique rudem.
est locus, in Tiberim qua lubricus influit Almo
et nomen magno perdit in amne minor.
illic purpurea canus cum veste sacerdos
Almonis dominam sacraque lavit aquis. 340
exululant comites, furiosaque tibia flatur,
et feriunt molles taurea terga manus.
Claudia praecedit laeto celeberrima voltu,
credita vix tandem teste pudica dea;
ipsa sedens plaustro porta est invecta Capena: 345
sparguntur iunctae flore recente boves.
Nasica accepit; templi non perstitit auctor:
Augustus nunc est, ante Metellus erat.
substitit hic Erato. mora fit, si cetera quaeram.
' ~~di~~ inquam ' ~~pr~~va cur stipe quaerat opes.' 350
'contulit aes populus, de quo delubra Metellus
fecit' ~~ia~~; ' ~~an~~dae mos stipis inde manet.'
cur vicibus factis ineant convivium, quaero,
tum magis indictas concelebrentque dapes.
' quod ~~one~~ mutarit sedem Berecynthia' , dixit 355
'captant mutatis sedibus omen idem.'
institeram, quare primi Megalesia ludi
urbe forent nostra, cum dea (sensit enim)
' ~~ha~~ deos' inquit ' ~~pp~~erit: cessere parenti,
principiumque dati Mater honoris habet.' 360
'cur igitur Gallos qui se excidere vocamus,
cum tanto a Phrygia Gallica distet humus?'
' ~~inte~~ ~~ia~~ 'viridem Cybelen altasque Celaenas
amnis it insana, nomine Gallus, aqua.
qui bibit inde, furit: procul hinc discedite, quis est 365
cura bonae mentis: qui bibit inde, furit.'
' non ~~puet~~ herbosum' dixi ' ~~posu~~is moretum
in dominae mensis: an sua causa subest?'
' ~~acte~~ mero veteres usi narrantur et herbis,
sponte sua siquas terra ferebat' ~~ai~~ 370
'candidus elisae miscetur caseus herbae,
cognoscat priscos ut dea prisca cibos.'

5. G NON : N

Postera cum caelo motis Pallantias astris
fulserit, et niveos Luna levarit equos,
qui dicet ' quoniam sacrata est colle Quirini   375
hac Fortuna die Publica', verus erit.

6. H NP (7. AN) (8. BN) 9. CN

Tertia lux (memini) ludis erat, ac mihi quidam
spectanti senior continuusque loco
' hęc' ' i' ' illi dies, Libycis qua Caesar in oris   380
perfida magnanimi contudit arma Iubae.
dux mihi Caesar erat, sub quo meruisse tribunus
glorior: officio praefuit ille meo.
hanc ego militia sedem, tu pace parasti,
inter bis quinos usus honore viros.'
plura locuturi subito seducimur imbre: 385
pendula caelestes Libra movebat aquas.
Ante tamen quam summa dies spectacula sistat
ensifer Orion aequore mersus erit.

10. DN

Proxima victricem cum Romam inspexerit Eos
et dederit Phoebō stella fugata locum,
Circus erit pompa celebr numeroque deorum,
primaque ventosis palma petetur equis.

11. EN 12. FN

Hinc Cereris ludi: non est opus indice causae;
sponte deae munus promeritumque patet.   395
panis erat primis virides mortalibus herbae,
quas tellus nullo sollicitante dabat;
et modo carpebant vivax e caespite gramen,
nunc epulae tenera fronde cacumen erant.
postmodo glans nota est: bene erat iam glande reperta,
duraque magnificas quercus habebat opes.   400
prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato
mutavit glandes utiliore cibo.

illa iugo tauros collum praebere coegit:
 tum primum soles eruta vidit humus.
 aes erat in pretio, Chalybeia massa latebat: 405
 eheu, perpetuo debuit illa tegi.
 pace Ceres laeta est; et vos orate, coloni,
 perpetuam pacem pacificumque ducem.
 farra deae micaeque licet salientis honorem
 detis et in veteres turea grana focos; 410
 et, si tura aberunt, unctas accendite taedas:
 parva bonae Cereri, sint modo casta, placent.
 a bove succincti cultros removete ministri:
 bos aret; ignavam sacrificate suem.
 apta iugo cervix non est ferienda securi: 415
 vivat et in dura saepe laboret humo.
 Exigit ipse locus raptus ut virginis edam:
 plura recognosces, pauca docendus eris.
 terra tribus scopulis vastum procurrat in aequor
 Trinacris, a positu nomen adepta loci, 420
 grata domus Cereri: multas ea possidet urbes,
 in quibus est culto fertilis Henna solo.
 frigida caelestium matres Arethusa vocarat:
 venerat ad sacras et dea flava dapes.
 filia, consuetis ut erat comitata puellis, 425
 errabat nudo per sua prata pede.
 valle sub umbrosa locus est aspergine multa
 uvidus ex alto desilientis aquae.
 tot fuerant illic, quot habet natura, colores,
 pictaque dissimili flore nitebat humus. 430
 quam simul aspexit, 'comites, accedite' dicit
 'et mecum plenos flore referte sinus.'
 praeda puellares animos prolectat inanis,
 et non sentitur sedulitate labor.
 haec implet lento calathos e vimine nexos, 435
 haec gremium, laxos degravat illa sinus;
 illa legit calthas, huic sunt violaria curae,
 illa papavereas subsecat ungue comas;
 has, hyacinthe, tenes; illas, amarante, moraris;
 pars thyma, pars rhoean et meliloton amat; 440
 plurima lecta rosa est, sunt et sine nomine flores:
 ipsa crocos tenues liliaque alba legit.
 carpenti studio paulatim longius itur,
 et dominam casu nulla secuta comes.
 hanc videt et visam patruus velociter aufert 445
 regnaque caeruleis in sua portat equis.
 illa quidem clamabat 'io, carissima mater,
 auferor!' , ipsa suos abscideratque sinus:
 panditur interea Diti via, namque diurnum
 lumen inadsueti vix patiuntur equi. 450
 at, chorus aequalis, cumulatae flore ministrae

' Persephone' , lamant 'ad tua dona veni.'
 ut clamata silet, montes ululatibus implent,
 et feriunt maesta pectora nuda manu.
 attonita est plangore Ceres (modo venerat Hennam) 455
 nec mora, ' miseram! filia' dicit ' ubi es?'
 mentis inops rapitur, quales audire solemus
 Threicias fuis maenadas ire comis.
 ut vitulo mugit sua mater ab ubere rapto
 et quaerit fetus per nemus omne suos, 460
 sic dea nec retinet gemitus, et concita cursu
 fertur, et e campis incipit, Henna, tuis.
 inde puellaris nacta est vestigia plantae
 et pressam noto pondere vidit humum;
 forsitan illa dies erroris summa fuisset, 465
 si non turbassent signa reperta sues.
 iamque Leontinos Amenanaque flumina cursu
 praeterit et ripas, herbifer Aci, tuas:
 praeterit et Cyanen et fontes lenis Anapi
 et te, verticibus non adeunde Gela. 470
 liquerat Ortygien Megareaque Pantagienque,
 quaque Symaetheas accipit aequor aquas,
 antraque Cyclopum positis exusta caminis,
 quique locus curvae nomina falcis habet,
 Himeraque et Didymen Acragantaque Tauromenumque, 475
 sacrarumque Mylas pascua laeta boum:
 hinc Camerinan adit Thapsonque et Heloria tempe,
 quaque iacet Zephyro semper apertus Eryx.
 iamque Peloriadem Lilybaeaeque, iamque Pachynon
 lustrarat, terrae cornua prima suae: 480
 quacumque ingreditur, miseris loca cuncta querellis
 implet, ut amissum cum gemit ales Ityn.
 perque vices modo 'Persephone!' modofilia!' lamat,
 clamat et alternis nomen utrumque ciet;
 sed neque Persephone Cererem nec filia matrem 485
 audit, et alternis nomen utrumque perit;
 unaque, pastorem vidisset an arva colentem,
 vox erat 'hac gressus ecqua puella tulit?'
 iam color unus inest rebus tenebrisque teguntur
 omnia, iam vigiles conticuere canes: 490
 alta iacet vasti super ora Typhoeos Aetne,
 cuius anhelatis ignibus ardet humus;
 illic accendit geminas pro lampade pinus:
 hinc Cereris sacris nunc quoque taeda datur.
 est specus exesi structura pumicis asper, 495
 non homini regio, non adeunda ferae:
 quo simul ac venit, frenatos curribus angues
 iungit et aequoreas sicca pererrat aquas.
 effugit et Syrtes et te, Zanclaea Charybdi,
 et vos, Nisei, naufraga monstra, canes, 500

Hadriacumque patens late bimaremque Corinthum:
 sic venit ad portus, Attica terra, tuos.
 hic primum sedit gelido maestissima saxo:
 illud Cecropidae nunc quoque triste vocant.
 sub Iove duravit multis immota diebus,   505
 et lunae patiens et pluvialis aquae.
 sors sua cuique loco est: quod nunc Cerialis Eleusin
 dicitur, hoc Celei rura fuere senis.
 ille domum glandes excussaue mora rubetis
 portat et arsuris arida ligna focus.   510
 filia parva duas redigebat monte capellas,
 et tener in cunis filius aeger erat.
 'mater' in virgo (mota est dea nomine matris),
 'quid facis in solis incommitata locis?'
 perstitit et senior, quamvis onus urget, et orat   515
 tecta suae subeat quantulacumque casae.
 illa negat (simularat anum mitraque capillos
 presserat); instanti talia dicta refert:
 'sospes eas semperque parens; mihi filia rapta est.
 heu, melior quanto sors tua sorte mea est!'   520
 dixit, et ut lacrimae (neque enim lacrimare deorum est)
 decidit in tepidos lucida gutta sinus.
 flent pariter molles animis virgoque senexque;
 e quibus haec iusti verba fuere senis:
 'si tibi, quam raptam quaeris, sit filia sospes;   525
 surge, nec exiguae despice tecta casae.'
 cui dea 'da' inquit; 'cisti qua cogere posses' ,
 seque levat saxo subsequiturque senem.
 dux comiti narrat quam sit sibi filius aeger,
 nec capiat somnos invigiletque malis.   530
 illa soporiferum, parvos initura penates,
 colligit agresti lene papaver humo.
 dum legit, oblito fertur gustasse palato
 longamque imprudens exsoluisse famem;
 quae quia principio posuit ieiunia noctis,   535
 tempus habent mystae sidera visa cibi.
 limen ut intravit, luctus videt omnia plena;
 iam spes in puero nulla salutis erat.
 matre salutata (mater Metanira vocatur)
 iungere dignata est os puerile suo.   540
 pallor abit, subitasque vident in corpore vires:
 tantus caelesti venit ab ore vigor.
 tota domus laeta est, hoc est, materque paterque
 nataque: tres illi tota fuere domus.
 mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte   545
 pomaque et in ceris aurea mella suis.
 abstinet alma Ceres, somnique papavera causas
 dat tibi cum tepido lacte bibenda, puer.
 noctis erat medium placidique silentia somni:

Triptoleмум gremio sustulit illa suo, 550
 terque manu permulsit eum, tria carmina dixit,
 carmina mortali non referenda sono,
 inque foco corpus pueri vivente favilla
 obruit, humanum purget ut ignis onus.
 excutitur somno stulte pia mater, et amens 555
 ' quid facis?' exclamat, membraque ab igne rapit.
 cui dea ' dum non es, dixit celerata fuisti:
 inrita materno sunt mea dona metu.
 iste quidem mortalis erit: sed primus arabit
 et seret et culta praemia tollet humo.' 560
 dixit et egrediens nubem trahit, inque dracones
 transit et aligero tollitur axe Ceres.
 Sunion expositum Piraeaeque tuta recessu
 linquit et in dextrum quae iacet ora latus;
 hinc init Aegaeum, quo Cycladas aspicit omnes, 565
 Ioniumque rapax Icariumque legit,
 perque urbes Asiae longum petit Hellespontum,
 diversumque locis alta pererrat iter.
 nam modo turilegos Arabas, modo despicit Indos;
 hinc Libys, hinc Meroe siccaque terra subest; 570
 nunc adit Hesperios, Rhenum Rhodanumque Padumque
 teque, future parens, Thybri, potentis aquae.
 quo feror? immensum est erratas dicere terras:
 praeteritus Cereri nullus in orbe locus.
 errat et in caelo, liquidique immunia ponti 575
 adloquitur gelido proxima signa polo:
 ' Perhasides stellae, namque omnia nosse potestis,
 aequoreas numquam cum subeatis aquas,
 Persephonen natam miserae monstrate parenti.'
 dixerat. huic Helice talia verba refert: 580
 'crimine nox vacua est; Solem de virgine rapta
 consule, qui late facta diurna videt.'
 Sol aditus ' quam quaeris' ait 'ne vana labores,
 nupta Iovis fratri tertia regna tenet.'
 questa diu secum, sic est adfata Tonantem 585
 (maximaque in voltu signa dolentis erant):
 ' si amor es de quo mihi sit Proserpina nata,
 dimidium curae debet habere tuae.
 orbe pererrato sola est iniuria facti
 cognita: commissi praemia raptor habet. 590
 at neque Persephone digna est praedone marito,
 nec gener hoc nobis more parandus erat.
 quid gravius victore Gyge captiva tulissem
 quam nunc te caeli sceptrum tenente tuli?
 verum impune ferat, nos haec patiemur inultae; 595
 reddat et emendet facta priora novis.'
 Iuppiter hanc lenit, factumque excusat amore,
 nec gener est nobis ille pudendus ait;

' non ego nobilior: posita est mihi regia caelo,
 possidet alter aquas, alter inane chaos.   600
 sed si forte tibi non est mutabile pectus,
 statque semel iuncti rumpere vincla tori,
 hoc quoque temptemus, siquidem ieiuna remansit;
 si minus, inferni coniugis uxor erit.'
 Tartara iussus adit sumptis Caducifer alis,   605
 speque redit citius visaque certa refert:
 'rapta tribus' dixit ' solvitur iunia granis,
 Punica quae lento cortice poma tegunt.'
 non secus indoluit quam si modo rapta fuisset
 maesta parens, longa vixque relecta mora est.   610
 atque ita ' nec nobis caelum est habitabile' dixit;
 ' Tanaria recipi me quoque valle iube.'
 et factura fuit, pactus nisi Iuppiter esset
 bis tribus ut caelo mensibus illa foret.
 tum demum voltumque Ceres animumque recepit,   615
 imposuitque suae spicea sarta comae:
 largaque provenit cessatis messis in arvis,
 et vix congestas area cepit opes.
 alba decent Cererem: vestes Cererialibus albas
 sumite; nunc pulli velleris usus abest.   620

13. G EID : NP

Occupat Apriles Idus cognomine Victor
 Iuppiter: hac illi sunt data templa die.
 hac quoque, ni fallor, populo dignissima nostro
 atria Libertas coepit habere sua.

14. HN

Luce secutura tutos pete, navita, portus:
 ventus ab occasu grandine mixtus erit.
 scilicet ut fuerit, tamen hac Mutinensia Caesar
 grandine militia perculit arma sua.

15. A FORD : NP 16. BN

Tertia post Veneris cum lux surrexerit Idus,
 pontifices, forda sacra litate bove.
 forda ferens bos est fecundaque dicta ferendo:
 hinc etiam fetus nomen habere putant.

nunc gravidum pecus est, gravidae quoque semine terrae:
 Telluri plenae victima plena datur.
 pars cadit arce Iovis, ter denas curia vaccas   635
 accipit et largo sparsa cruore madet.
 ast ubi visceribus vitulos rapuere ministri,
 sectaque fumosis exta dedere focus,
 igne cremat vitulos quae natu maxima Virgo est,
 luce Palis populos purget ut ille cinis.   640
 rege Numa, fructu non respondente labori,
 inrita decepti vota colentis erant.
 nam modo siccus erat gelidis Aquilonibus annus,
 nunc ager assidua luxuriabat aqua;
 saepe Ceres primis dominum fallebat in herbis,   645
 et levis obsessio stabat avena solo,
 et pecus ante diem partus edebat acerbos,
 agnaque nascendo saepe necabat ovem.
 silva vetus nullaque diu violata securi
 stabat, Maenalia sacra relicta deo: 650
 ille dabat tacitis animo responsa quieto
 noctibus; hic geminas rex Numa mactat oves.
 prima cadit Fauno, leni cadit altera Somno;
 sternitur in duro vellus utrumque solo.
 bis caput intonsum fontana spargitur unda,   655
 bis sua faginea tempora fronde premit.
 usus abest Veneris, nec fas animalia mensis
 ponere, nec digitis anulus ullus inest;
 veste rudi tectus supra nova vellera corpus
 ponit, adorato per sua verba deo.   660
 interea placidam redimita papavere frontem
 Nox venit, et secum somnia nigra trahit;
 Faunus adest, oviumque premens pede vellera duro
 edidit a dextro talia verba toro:
 ' mte boum tibi, rex, Tellus placanda duarum: 665
 det sacris animas una iuvenca duas.'
 excutitur terrore quies: Numa visa revolvit,
 et secum ambages caecaque iussa refert.
 expedit errantem nemori gratissima coniunx
 et dixit ' grvidae posceris exta bovis.'   670
 exta bovis gravidae dantur; fecundior annus
 provenit, et fructum terra pecusque ferunt.
 Hanc quondam Cytherea diem properantius ire
 iussit et admissos praecipitavit equos,
 ut titulum imperii cum primum luce sequenti   675
 Augusto iuveni prospera bella darent.

Sed iam praeteritas quartus tibi Lucifer Idus
respicit; hac Hyades Dorida nocte tenent.

19. E CER : NP

Tertia post Hyadas cum lux erit orta remotas,
carcere partitos Circus habebit equos.
cur igitur missae vincitis ardentia taedis
terga ferant volpes causa docenda mihi est.
frigida Carseolis nec olivis apta ferendis
terra, sed ad segetes ingeniosus ager;
hac ego Paelignos, natalia rura, petebam, 685
parva, sed assiduis obvia semper aquis.
hospitis antiqui solitas intravimus aedes;
dempserat emeritis iam iuga Phoebus equis.
is mihi multa quidem, sed et haec narrare solebat,
unde meum praesens instrueretur opus: 690
' hoc ai' in campo' (campumque ostendit) 'habebat
rus breve cum duro parca colona viro.
ille suam peragebat humum, sive usus aratri,
seu curvae falcis, sive bidentis erat;
haec modo verrebat stantem tibicine villam, 695
nunc matris plumis ova fovenda dabat,
aut virides malvas aut fungos colligit albos
aut humilem grato calfacit igne focum;
et tamen assiduis exercet bracchia telis,
adversusque minas frigoris arma parat. 700
filius huius erat primo lascivus in aevo,
addideratque annos ad duo lustra duos.
is capit extremi volpem convalle salicti:
abstulerat multas illa cohortis aves.
captivam stipula fenoque involvit et ignes 705
admovet: urentes effugit illa manus:
qua fugit, incendit vestitos messibus agros;
damnosa vires ignibus aura dabat.
factum abiit, monimenta manent: ~nam dicere certam~
nunc quoque lex volpem Carseolana vetat, 710
utque luat poenas, gens haec Cerialibus ardet,
quoque modo segetes perdidit ipsa perit.'

20. FN

Proxima cum veniet terras visura patentes
Memnonis in roseis lutea mater equis,
de duce lanigeri pecoris, qui prodidit Hellen, 715

sol abit: egresso victima maior adest.
 vacca sit an taurus non est cognoscere promptum:
 pars prior apparet, posteriora latent.
 seu tamen est taurus sive est hoc femina signum,
 Iunone invita munus amoris habet. 720

21. G PAR : NP

Nox abiit, oriturque aurora: Parilia poscor;
 non poscor frustra, si favet alma Pales.
 alma Pales, faveas pastoria sacra canenti,
 prosequor officio si tua festa meo. 725
 certe ego de vitulo cinerem stipulasque fabales
 saepe tuli plena, februa tosta, manu;
 certe ego transilui positas ter in ordine flammis,
 udaeque roratas laurea misit aquas.
 mota dea est, operique favet. navalibus exit
 puppis; habent ventos iam mea vela suos. 730
 i, pete virginea, populus, suffimen ab ara;
 Vesta dabit, Vestae munere purus eris.
 sanguis equi suffimen erit vitulique favilla,
 tertia res durae culmen inane fabae.
 pastor, oves saturas ad prima crepuscula lustra: 735
 unda prius spargat, virgaque verrat humum;
 frondibus et fixis decorentur ovilia ramis,
 et tegat ornatas longa corona fores.
 caerulei fiant puro de sulphure fumi,
 tactaque fumanti sulphure balet ovis. 740
 ure mares oleas taedamque herbasque Sabinas,
 et crepet in mediis laurus adusta focus;
 libaque de milio milii fiscella sequatur:
 rustica praecipue est hoc dea laeta cibo.
 adde dapes mulctramque suas, dapibusque resectis 745
 silvicolam tepido lacte precare Palem.
 'consule' di' pecori pariter pecorisque magistris:
 effugiat stabulis noxa repulsa meis.
 sive sacro pavi, sedive sub arbore sacra,
 pabulaque e bustis inscia carpsit ovis; 750
 si nemus intravi vetitum, nostrisve fugatae
 sunt oculis nymphae semicaperque deus;
 si mea falx ramo lucum spoliavit opaco,
 unde data est aegrae fiscina frondis ovi,
 da veniam culpae: nec, dum degrandinat, obsit 755
 agresti fano subposuisse pecus.
 nec noceat turbasse lacus: ignoscite, nymphae,
 mota quod obscuras ungula fecit aquas.
 tu, dea, pro nobis fontes fontanaque placa

numina, tu sparsos per nemus omne deos. 760
 nec dryadas nec nos videamus labra Dianae
 nec Faunum, medio cum premit arva die.
 pelle procul morbos; valeant hominesque gregesque,
 et valeant vigiles, provida turba, canes.
 neve minus multos redigam quam mane fuerunt, 765
 neve gemam referens vellera rapta lupo.
 absit iniqua fames: herbae frondesque supersint,
 quaeque lavent artus quaeque bibantur aquae.
 ubera plena premam, referat mihi caseus aera,
 dentque viam liquido vimina rara sero; 770
 sitque salax aries, conceptaque semina coniunx
 reddat, et in stabulo multa sit agna meo;
 lanaque proveniat nullas laesura puellas,
 mollis et ad teneras quamlibet apta manus.
 quae precor, eveniant, et nos faciamus ad annum 775
 pastorum dominae grandia liba Pali.
 his dea placanda est: haec tu conversus ad ortus
 dic quater et vivo perlue rore manus.
 tum licet adposita, veluti crateri, camella
 lac niveum potes purpureamque saram; 780
 moxque per ardentis stipulae crepitantis acervos
 traicias celeri strenua membra pede.
 expositus mos est; moris mihi restat origo:
 turba facit dubium coeptaque nostra tenet.
 omnia purgat edax ignis vitiumque metallis 785
 excoquit: idcirco cum duce purgat oves?
 an, quia cunctarum contraria semina rerum
 sunt duo discordes, ignis et unda, dei,
 iunxerunt elementa patres, aptumque putarunt
 ignibus et sparsa tangere corpus aqua? 790
 an, quod in his vitae causa est, haec perdidit exul,
 his nova fit coniunx, haec duo magna putant?
 vix equidem credo: sunt qui Phaethonta referri
 credant et nimias Deucalionis aquas.
 pars quoque, cum saxis pastores saxa feribant, 795
 scintillam subito prosiluisse ferunt;
 prima quidem periit, stipulis excepta secunda est:
 hoc argumentum flamma Parilis habet?
 an magis hunc morem pietas Aeneia fecit,
 innocuum victo cui dedit ignis iter? 800
 num tamen est vero propius, cum condita Roma est,
 transferri iussos in nova tecta Lares,
 mutantesque domum tectis agrestibus ignem
 et cessaturae subposuisse casae,
 per flammam saluisse pecus, saluisse colonos? 805
 quod fit natali nunc quoque, Roma, tuo.
 ipse locum casus vati facit: Urbis origo
 venit; ades factis, magne Quirine, tuis.

iam luerat poenas frater Numitoris, et omne
 pastorum gemino sub duce volgus erat; 810
 contrahere agrestes et moenia ponere utrique
 convenit: ambigitur moenia ponat uter.
 ' nibpus est' dixit 'certamine' Romulus ' ullo;
 magna fides avium est: experiamur aves.'
 res placet: alter init nemorosi saxa Palati; 815
 alter Aventinum mane cacumen init.
 sex Remus, hic volucres bis sex videt ordine; pacto
 statur, et arbitrium Romulus urbis habet.
 apta dies legitur qua moenia signet aratro:
 sacra Palis suberant; inde movetur opus. 820
 fossa fit ad solidum, fruges iaciuntur in ima
 et de vicino terra petita solo;
 fossa repletur humo, plenaque imponitur ara,
 et novus accenso fungitur igne focus.
 inde premens stivam designat moenia sulco; 825
 alba iugum niveo cum bove vacca tulit.
 vox fuit haec regis: ' condenti, Iuppiter, urbem,
 et genitor Mavors Vestaque mater, ades,
 quosque pium est adhibere deos, advertite cuncti:
 auspibus vobis hoc mihi surgat opus. 830
 longa sit huic aetas dominaeque potentia terrae,
 sitque sub hac oriens occiduusque dies.'
 ille precabatur, tonitru dedit omina laevo
 Iuppiter, et laevo fulmina missa polo.
 augurio laeti iaciunt fundamina cives, 835
 et novus exiguo tempore murus erat.
 hoc Celer urget opus, quem Romulus ipse vocarat,
 ' sint' qui Celer, curae' dixerat 'ista tuae,
 neve quis aut muros aut factam vomere fossam
 transeat; audentem talia dede neci.' 840
 quod Remus ignorans humiles contemnere muros
 coepit, et ' his populus' cedere 'tutus erit?'
 nec mora, transiluit: rutro Celer occupat ausum;
 ille premit duram sanguinolentus humum.
 haec ubi rex didicit, lacrimas introrsus obortas 845
 devorat et clausum pectore volnus habet.
 flere palam non volt exempla que fortia servat,
 ' si que' nos muros transeat hostis' ai
 dat tamen exsequias; nec iam suspendere fletum
 sustinet, et pietas dissimulata patet; 850
 osculaque adplicuit posito suprema feretro,
 atque ait ' invidiosè adempte, vale' ,
 arsurusque artus unxit: fecere, quod ille,
 Faustulus et maestas Acca soluta comas.
 tum iuvenem nondum facti flevere Quirites; 855
 ultima plorato subdita flamma rogo est.
 urbs oritur (quis tunc hoc ulli credere posset?)

victorem terris impositura pedem.
cuncta regas et sis magno sub Caesare semper,
saepe etiam plures nominis huius habe; 860
et, quotiens steteris domito sublimis in orbe,
omnia sint humeris inferiora tuis.

(22. HN) 23. A VIN : FP (ut vid.)

Dicta Pales nobis: idem Vinalia dicam.
una tamen media est inter utramque dies.
numina, volgares, Veneris celebrate, puellae: 865
multa professarum quaestibus apta Venus.
poscite ture dato formam populique favorem,
poscite blanditias dignaque verba ioco;
cumque sua dominae date grata sisymbria myrto
tectaue composita iuncea vincla rosa. 870
templa frequentari Collinae proxima portae
nunc decet; a Siculo nomina colle tenent,
utque Syracusas Arethusidas abstulit armis
Claudius et bello te quoque cepit, Eryx,
carmine vivacis Venus est translata Sibyllae, 875
inque suae stirpis maluit urbe coli.
cur igitur Veneris festum Vinalia dicant
quaeritis, et quare sit Iovis ista dies?
Turnus an Aeneas Latiae gener esset Amatae
bellum erat: Etruscas Turnus adorat opes. 880
clarus erat sumptisque ferox Mezentius armis,
et vel equo magnus vel pede maior erat;
quem Rutuli Turnusque suis adsciscere temptat
partibus. haec contra dux ita Tuscus ait:
' ~~st~~ mihi non parvo virtus mea: volnera testor 885
armaque, quae sparsi sanguine saepe meo.
qui petis auxilium, non grandia divide mecum
praemia, de lacubus proxima musta tuis.
nulla mora est operae: vestrum est dare, vincere nostrum.
quam velit Aeneas ista negata mihi!' 890
adnuerant Rutuli. Mezentius induit arma,
induit Aeneas adloquiturque Iovem:
' hostia Tyrreno vota est vindemia regi:
Iuppiter, e Latio palmite musta feres.'
vota valent meliora: cadit Mezentius ingens 895
atque indignanti pectore plangit humum.
venerat Autumnus calcatis sordidus uvis:
redduntur merito debita vina Iovi.
dicta dies hinc est Vinalia; Iuppiter illa
vindicat, et festis gaudet inesse suis. 900

(24. BC) 25. C ROB : NP

Sex ubi, quae restant, luces Aprilis habebit,
in medio cursu tempora veris erunt,
et frustra pecudem quaeres Athamantidos Helles,
signaque dant imbres, exoriturque Canis.
hac mihi Nomento Romam cum luce redirem, 905
obstitit in media candida turba via:
flamen in antiquae lucum Robiginis ibat,
exta canis flammis, exta daturus ovis.
protinus accessi, ritus ne nescius essem;
edidit haec flamen verba, Quirine, tuus: 910
'aspera Robigo, parcas Cerialibus herbis,
et tremat in summa leve cacumen humo.
tu sata sideribus caeli nutrita secundi
crescere, dum fiant falcibus apta, sinas.
vis tua non levis est: quae tu frumenta notasti, 915
maestus in amissis illa colonus habet;
nec venti tantum Cereri nocuere nec imbres,
nec sic marmoreo pallet adusta gelu,
quantum si culmos Titan incalfacit udos:
tum locus est irae, diva timenda, tuae. 920
parce, precor, scabrasque manus a messibus aufer,
neve noce cultis; posse nocere sat est.
nec teneras segetes, sed durum amplectere ferrum,
quodque potest alios perdere perde prior.
utilius gladios et tela nocentia carpes: 925
nil opus est illis; otia mundus agit.
sarcula nunc durusque bidens et vomer aduncus,
ruris opes, niteant; inquinet arma situs,
conatusque aliquis vagina ducere ferrum
adstrictum longa sentiat esse mora. 930
at tu ne viola Cererem, semperque colonus
absenti possit solvere vota tibi.'
dixerat; a dextra villis mantele solutis
cumque meri patera turis acerra fuit.
tura focis vinumque dedit fibrasque bidentis 935
turpiaque obscenae (vidimus) exta canis.
tum mihi 'cur detur sacris nova victima quaeris?'
(quaesieram) 'ausam percipe' flamen ait.
'est Canis, Icarium dicunt, quo sidere moto
tosta sitit tellus praecipiturque seges: 940
pro cane sidereo canis hic imponitur arae,
et quare fiat nil nisi nomen habet.'

(26. DF) (27. EC) 28. F NP 29. GC 30. HC

Cum Phrygis Assaraci Tithonia fratre relicto
sustulit immenso ter iubar orbe suum,
mille venit variis florum dea nexa coronis;   945
scaena ioci morem liberioris habet.
exit et in Maias sacrum Florale Kalendas:
tunc repetam, nunc me grandius urget opus.
aufer, Vesta, diem: cognati Vesta recepta est
limine; sic iusti constituere patres.   950
Phoebus habet partem: Vestae pars altera cessit:
quod superest illis, tertius ipse tenet.
state Palatinae laurus, praetextaque quercu
stet domus: aeternos tres habet una deos.

Liber V

Quaeritis unde putem Maio data nomina mensi?
non satis est liquido cognita causa mihi.
ut stat et incertus qua sit sibi nescit eundum,
cum videt ex omni parte, viator, iter,
sic, quia posse datur diversas reddere causas, 5
qua ferar ignoro, copiaque ipsa nocet.
dicite, quae fontes Aganippidos Hippocrenes,
grata Medusaei signa, tenetis, equi.
dissensere deae; quarum Polyhymnia coepit
prima (silent aliae, dictaque mente notant): 10
' post hos ut primum data sunt tria corpora mundo
inque novas species omne recessit opus,
pondere terra suo subsedit et aequora traxit:
at caelum levitas in loca summa tulit;
sol quoque cum stellis nulla gravitate retentus 15
et vos, Lunares, exsiluistis, equi.
sed neque terra diu caelo, nec cetera Phoebos
sidera cedebant: par erat omnis honos.
saepe aliquis solio, quod tu, Saturne, tenebas,
ausus de media plebe sedere deus: 20
nec latus Oceano quisquam deus advena iunxit,
et Themis extremo saepe recepta loco est,
donec Honor placidoque decens Reverentia voltu
corpora legitimis imposuere toris.
hinc sata Maiestas, hos est dea censa parentes, 25
quaque die partu est edita, magna fuit.
nec mora, consedit medio sublimis Olympo
aurea, purpureo conspicienda sinu;
consedere simul Pudor et Metus. omne videres
numen ad hanc voltus composuisse suos. 30
protinus intravit mentes suspectus honorum:
fit pretium dignis, nec sibi quisque placet.
hic status in caelo multos permansit in annos,
dum senior fatis excidit arce deus.
Terra feros partus, immania monstra, Gigantas 35
edidit ausuros in Iovis ire domum.
mille manus illis dedit et pro cruribus angues,
atque ait "in magnos arma movete deos."
exstruere hi montes ad sidera summa parabant
et magnum bello sollicitare Iovem; 40
fulmina de caeli iaculatus Iuppiter arce
vertit in auctores pondera vasta suos.
his bene Maiestas armis defensa deorum
restat, et ex illo tempore culta manet.

assidet inde Iovi, Iovis est fidissima custos, 45
 et praestat sine vi scepra timenda Iovi.
 venit et in terras: coluerunt Romulus illam
 et Numa, mox alii, tempore quisque suo.
 illa patres in honore pio matresque tuetur,
 illa comes pueris virginibusque venit; 50
 illa datos fascas commendat eburque curule,
 illa coronatis alta triumphat equis.'
 finierat voces Polyhymnia: dicta probarunt
 Clioque et curvae scita Thalia lyrae.
 excipit Uranie: fecere silentia cunctae, 55
 et vox audiri nulla, nisi illa, potest.
 ' magna fuit quondam capitis reverentia cani,
 inque suo pretio ruga senilis erat.
 Martis opus iuvenes animosaque bella gerebant,
 et pro dis aderant in statione suis; 60
 viribus illa minor nec habendis utilis armis
 consilio patriae saepe ferebat opem;
 nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
 nomen et aetatis mite senatus habet.
 iura dabat populo senior, finitaque certis 65
 legibus est aetas unde petatur honor,
 et medius iuvenum, non indignantibus ipsis,
 ibat, et interior, si comes unus erat.
 verba quis auderet coram sene digna rubore
 dicere? censuram longa senecta dabat. 70
 Romulus hoc vidit selectaque pectora patres
 dixit: ad hos urbis summa relata novae.
 hinc sua maiores tribuisse vocabula Maio
 tangor, et aetati consuluisse suae.
 et Numitor dixisse potest "da, Romule, mensem 75
 hunc senibus", nec avum sustinuisse nepos.
 nec leve propositi pignus successor honoris
 Iunius, a iuvenum nomine dictus, habet.'
 tunc sic, neglectos hedera redimita capillos,
 prima sui coepit Calliopea chori: 80
 ' duxerat Oceanus quondam Titanida Tethyn,
 qui terram liquidis, qua patet, ambit aquis;
 hinc sata Pleione cum caelifero Atlante
 iungitur, ut fama est, Pleiadasque parit.
 quarum Maia suas forma superasse sorores 85
 traditur et summo concubuisse Iovi.
 haec enixa iugo cupressiferae Cyllenes
 aetherium volucris qui pede carpit iter;
 Arcades hunc Ladonque rapax et Maenalos ingens
 rite colunt, luna credita terra prior. 90
 exul ab Arcadia Latios Euander in agros
 venerat, impositos attuleratque deos.
 hic, ubi nunc Roma est, orbis caput, arbor et herbae

et paucae pecudes et casa rara fuit:
 quo postquam ventum est, "consistite", praescia mater 95
 "nam locus imperii rus erit istud" ait.
 et matri et vati paret Nonacrius heros,
 inque peregrina constitit hospes humo;
 sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis
 has docuit gentes alipedisque dei. 100
 semicaper, coleris cinctutis, Faune, Lupercis,
 cum lustrant celebres verbera secta vias;
 at tu materno donasti nomine mensem,
 inventor curvae, furibus apte, fidis.
 nec pietas haec prima tua est: septena putaris, 105
 Pleiadum numerum, fila dedisse lyrae.'
 haec quoque desierat: laudata est voce suarum.
 quid faciam? turbae pars habet omnis idem.
 gratia Pieridum nobis aequaliter adsit,
 nullaque laudetur plusve minusve mihi. 110

1. A K : MAI : F

Ab Iove surgat opus. prima mihi nocte videnda
 stella est in cunas officiosa Iovis:
 nascitur Olenia signum pluviale Capellae;
 illa dati caelum praemia lactis habet.
 Nais Amalthea, Cretaea nobilis Ida, 115
 dicitur in silvis occuluisse Iovem.
 huic fuit haedorum mater formosa duorum,
 inter Dictaeos conspicienda greges,
 cornibus aeriis atque in sua terga recurvis,
 ubere, quod nutrix posset habere Iovis. 120
 lac dabat illa deo; sed fregit in arbore cornu,
 truncaque dimidia parte decoris erat.
 sustulit hoc nymphe cinxitque recentibus herbis,
 et plenum pomis ad Iovis ora tulit.
 ille ubi res caeli tenuit solioque paterno 125
 sedit, et invicto nil Iove maius erat,
 sidera nutricem, nutricis fertile cornu
 fecit, quod dominae nunc quoque nomen habet.
 Praestitibus Maiiae Laribus videre Kalendae
 aram constitui parvaque signa deum: 130
 voverat illa quidem Curius, sed multa vetustas
 destruit; et saxo longa senecta nocet.
 causa tamen positi fuerat cognominis illis
 quod praestant oculis omnia tuta suis:
 stant quoque pro nobis et praesunt moenibus Urbis, 135
 et sunt praesentes auxiliumque ferunt.
 at canis ante pedes saxo fabricatus eodem
 stabat: quae standi cum Lare causa fuit?

servat uterque domum, domino quoque fidus uterque:
     compita grata deo, compita grata cani.   140
 exagitant et Lar et turba Diania fures:
     pervigilantque Lares, pervigilantque canes.
 bina gemellorum quaerebam signa deorum
     viribus annosae facta caduca morae:
 mille Lares Geniumque ducis, qui tradidit illos,   145
     Urbs habet, et vici numina terna colunt.
 quo feror? Augustus mensis mihi carminis huius
     ius dabit: interea Diva canenda Bona est.
 est moles nativa, loco res nomina fecit:
     appellant Saxum; pars bona montis ea est.   150
 huic Remus institerat frustra, quo tempore fratri
     prima Palatinae signa dedistis aves;
 templa patres illic oculos exosa viriles
     leniter adclivi constituere iugo.
 dedicat haec veteris Crassorum nominis heres,   155
     virgineo nullum corpore passa virum:
 Livia restituit, ne non imitata maritum
     esset et ex omni parte secuta ~virum~.

2. B F

Postera cum roseam pulsus Hyperionis astris
     in matutinis lampada tollet equis,
 frigidus Argestes summas mulcebit aristas,
     candidaque a Calabris vela dabuntur aquis.
 at simul inducent obscura crepuscula noctem,
     pars Hyadum toto de grege nulla latet.
 ora micant Tauri septem radiantia flammis,   165
     navita quas Hyadas Graius ab imbre vocat;
 pars Bacchum nutrisse putat, pars credidit esse
     Tethyos has neptes Oceanique senis.
 nondum stabat Atlas umeros oneratus Olympo
     cum satus est forma conspiciendus Hyas: 170
 hunc stirps Oceani maturis nixibus Aethra
     edidit et nymphas, sed prior ortus Hyas.
 dum nova lanugo est, pavidos formidine cervos
     terret, et est illi praeda benigna lepus:
 at postquam virtus annis adolevit, in apros   175
     audet et hirsutas comminus ire leas;
 dumque petit latebras fetae catulosque leaenae,
     ipse fuit Libycae praeda cruenta ferae.
 mater Hyan et Hyan maestae flevere sorores
     cervicemque polo subpositurus Atlas.   180
 victus uterque parens tamen est pietate sororum:
     illa dedit caelum, nomina fecit Hyas.

' ~~Mai~~ ades, florum, ludis celebranda iocosis:
 distuleram partes mense priore tuas.
 incipis Aprili, transis in tempora Maii: 185
 alter te fugiens, cum venit alter habet.
 cum tua sint cedantque tibi confinia mensum,
 convenit in laudes ille vel ille tuas.
 Circus in hunc exit clamataque palma theatris;
 hoc quoque cum Circi munere carmen eat. 190
 ipsa doce quae sis: hominum sententia fallax;
 optima tu proprii nominis auctor eris.'
 sic ego; sic nostris respondit diva rogatis
 (dum loquitur, vernas efflat ab ore rosas):
 ' Chloris eram quae Flora vocor: corrupta Latino 195
 nominis est nostri littera Graeca sono.
 Chloris eram, nymphe campi felicis, ubi audis
 rem fortunatis ante fuisse viris.
 quae fuerit mihi forma, grave est narrare modestae;
 sed generum matri repperit illa deum. 200
 ver erat, errabam; Zephyrus conspexit, abibam;
 insequitur, fugio: fortior ille fuit.
 et dederat fratri Boreas ius omne rapinae,
 ausus Erecthea praemia ferre domo.
 vim tamen emendat dando mihi nomina nuptae, 205
 inque meo non est ulla querella toro.
 [vere fruor semper: semper nitidissimus annus,
 arbor habet frondes, pabula semper humus.]
 est mihi fecundus dotalibus hortus in agris;
 aura fovet, liquidae fonte rigatur aquae: 210
 hunc meus implevit generoso flore maritus,
 atque ait "arbitrium tu, dea, floris habe."
 saepe ego digestos volui numerare colores,
 nec potui: numero copia maior erat.
 roscida cum primum foliis excussa pruina est 215
 et variae radiis intepuere comae,
 conveniunt pictis incinctae vestibus Horae,
 inque leves calathos munera nostra legunt;
 protinus accedunt Charites, nectuntque coronas
 sartaque caelestes implicitura comas. 220
 prima per immensas sparsi nova semina gentes:
 unius tellus ante coloris erat;
 prima Therapnaeo feci de sanguine florem,
 et manet in folio scripta querella suo.
 tu quoque nomen habes cultos, Narcisse, per hortos, 225
 infelix, quod non alter et alter eras.
 quid Crocon aut Attin referam Cinyraque creatum,
 de quorum per me volnere surgit honor?
 Mars quoque, si nescis, per nostras editus artes:
 Iuppiter hoc, ut adhuc, nesciat usque, precor. 230
 sancta Iovem Iuno nata sine matre Minerva

officio doluit non eguisse suo.
 ibat ut Oceano quereretur facta mariti;
 restitit ad nostras fessa labore fores.
 quam simul aspexi, "quid te, Saturnia", dixi   235
 "attulit?" exponit, quem petat, illa, locum;
 addidit et causam. verbis solabar amicis.
 "non" inquit "verbis cura levanda mea est.
 si pater est factus neglecto coniugis usu
 Iuppiter, et solus nomen utrumque tenet,   240
 cur ego desperem fieri sine coniuge mater,
 et parere intacto, dummodo casta, viro?
 omnia temptabo latis medicamina terris,
 et freta Tartareos excutiamque sinus."
 vox erat in cursu: voltum dubitantis habebam.   245
 "nescioquid, nymphe, posse videris" ait.
 ter volui promittere opem, ter lingua retenta est:
 ira Iovis magni causa timoris erat.
 "fer, precor, auxilium" dixit, "celabitur auctor",
 et Stygiae numen testificatur aquae.   250
 "quod petis, Oleniis" inquam "mihi missus ab arvis
 flos dabit: est hortis unicus ille meis.
 qui dabat, 'hoc' dicit 'sterilem quoque tange iuvencam,
 mater erit' : tangi, nec mora, mater erat."
 protinus haerentem decerpsi pollice florem;   255
 tangitur, et tacto concipit illa sinu.
 iamque gravis Thracen et laeva Propontidos intrat,
 fitque potens voti, Marsque creatus erat.
 qui memor accepti per me natalis "habeto
 tu quoque Romulea" dixit "in urbe locum."   260
 forsitan in teneris tantum mea regna coronis
 esse putes. tangit numen et arva meum.
 si bene floruerint segetes, erit area dives:
 si bene floruerit vinea, Bacchus erit;
 si bene floruerint oleae, nitidissimus annus,   265
 pomaque proventum temporis huius habent.
 flore semel laeso pereunt viciaeque fabaeque,
 et pereunt lentae, advena Nile, tuae.
 vina quoque in magnis operose condita cellis
 florent, et nebulae dolia summa tegunt.   270
 mella meum munus: volucres ego mella daturas
 ad violam et cytisos et thyma cana voco.'
 [nos quoque idem facimus tunc, cum iuvenalibus annis
 luxuriant animi, corporaque ipsa vigent.]
 talia dicentem tacitus mirabar; at illa   275
 ' ius tibi discendi, si qua requiris' ait.
 ' di, dea' ,aspondi ' ludum quae sit origo.'
 vix bene desieram, rettulit illa mihi:
 'cetera luxuriae nondum instrumenta vigebant;
 aut pecus aut latam dives habebat humum   280

(hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est);
 sed iam de vetito quisque parabat opes.
 venerat in morem populi depascere saltus,
 idque diu licuit, poenaque nulla fuit;
 vindice servabat nullo sua publica volgus, 285
 iamque in privato pascere inertis erat.
 plebis ad aediles perducta licentia talis
 Publicios; animus defuit ante viris.
 rem populus recipit, multam subiere nocentes:
 vindicibus laudi publica cura fuit. 290
 multa data est ex parte mihi, magnoque favore
 victores ludos instituere novos;
 parte locant clivum, qui tunc erat ardua rupes,
 utile nunc iter est, Publiciumque vocant.'
 annua credideram spectacula facta: negavit, 295
 addidit et dictis altera verba suis:
 ' nos quoque tangit honor: festis gaudemus et aris,
 turbaque caelestes ambitiosa sumus.
 saepe deos aliquis peccando fecit iniquos,
 et pro delictis hostia blanda fuit; 300
 saepe Iovem vidi, cum iam sua mittere vellet
 fulmina, ture dato sustinuisse manum.
 at si neglegimur, magnis iniuria poenis
 solvitur, et iustum praeterit ira modum.
 respice Thestiaden: flammis absentibus arsit; 305
 causa est, quod Phoebes ara sine igne fuit.
 respice Tantaliden: eadem dea vela tenebat;
 virgo est, et spretos bis tamen ulta focos.
 Hippolyte infelix, velles coluisse Dionen,
 cum consternatis diripereris equis. 310
 longa referre mora est correctae obliviae damnis:
 me quoque Romani praeteriere patres.
 quid facerem, per quod fierem manifesta doloris?
 exigerem nostrae qualia damna notae?
 excidit officium tristi mihi: nulla tuebar 315
 rura, nec in pretio fertilis hortus erat;
 lilia deciderant, violas arere videres,
 filaque punicei languida facta croci.
 saepe mihi Zephyrus "dotes corrumpere noli
 ipsa tuas" dixit: dos mihi vilis erat. 320
 florebant oleae, venti nocuere protervi:
 florebant segetes, grandine laesa seges.
 in spe vitis erat, caelum nigrescit ab Austris
 et subita frondes decutiuntur aqua.
 nec volui fieri nec sum crudelis in ira; 325
 cura repellendi sed mihi nulla fuit.
 convenere patres, et, si bene floreat annus,
 numinibus nostris annua festa vovent.
 adnuimus voto: consul cum consule ludos

Postumio Laenas persolvere mihi.' 330
 Quaerere conabar quare lascivia maior
 his foret in ludis liberiorque iocus;
 sed mihi succurrit numen non esse severum,
 aptaque deliciis munera ferre deam.
 tempora sutilibus cinguntur tota coronis, 335
 et latet iniecta splendida mensa rosa;
 ebrius incinctis philyra conviva capillis
 saltat, et imprudens utitur arte meri;
 ebrius ad durum formosae limen amicae
 cantat, habent unctae mollia sarta comae. 340
 nulla coronata peraguntur seria fronte,
 nec liquidae vinctis flore bibuntur aquae;
 donec eras mixtus nullis, Acheloe, racemis,
 gratia sumendae non erat ulla rosae.
 Bacchus amat flores: Baccho placuisse coronam 345
 ex Ariadnaeo sidere nosse potes.
 scaena levis decet hanc: non est, mihi credite, non est
 illa cothurnatas inter habenda deas.
 turba quidem cur hos celebret meretricia ludos
 non ex difficili causa petita subest. 350
 non est de tetricis, non est de magna professis:
 volt sua plebeio sacra patere choro,
 et monet aetatis specie, dum floreat, uti;
 contemni spinam, cum cecidere rosae.
 Cur tamen, ut dantur vestes Cerialibus albae, 355
 sic haec est cultu versicolore decens?
 an quia maturis albescit messis aristis,
 et color et species floribus omnis inest?
 adnuit, et motis flores cecidere capillis,
 accidere in mensas ut rosa missa solet. 360
 lumina restabant, quorum me causa latebat,
 cum sic errores abstulit illa meos:
 'et quia purpureis conlucent floribus agri,
 lumina sunt nostros visa decere dies;
 vel quia nec flos est hebeti nec flamma colore, 365
 atque oculos in se splendor uterque trahit;
 vel quia deliciis nocturna licentia nostris
 convenit: a vero tertia causa venit.'
 'est breve praeterea, de quo mihi quaerere restat,
 si liceat' dixi: dixit illa 'licet'. 370
 'cur tibi pro Libycis clauduntur rete leaenis
 inbelles capreae sollicitusque lepus?'
 non sibi respondit silvas cessisse, sed hortos
 arvaque pugnaci non adeunda ferae.
 omnia finierat: tenues secessit in auras, 375
 mansit odor; posses scire fuisse deam.
 floreat ut toto carmen Nasonis in aevo,
 sparge, precor, donis pectora nostra tuis.

3. C C

Nocte minus quarta promet sua sidera Chiron
semivir et flavi corpore mixtus equi.
Pelion Haemoniae mons est obversus in Austros:
summa virent pinu, cetera quercus habet.
Phillyrides tenuit; saxo stant antra vetusto,
quae iustum memorant incoluisse senem.
ille manus olim missuras Hectora leto 385
creditur in lyricis detinuisse modis.
venerat Alcides exhausta parte laborum,
iussaue restabant ultima paene viro.
stare simul casu Troiae duo fata videres:
hinc puer Aeacides, hinc Iove natus erat. 390
excipit hospitio iuvenem Philyreius heros,
et causam adventus hic rogat, ille docet.
respicit interea clavam spoliisque leonis,
' vi que ait ' his armis, armaque digna viro!
nec se, quin horrens auderent tangere saetis 395
vellus, Achilleae continuere manus.
dumque senex tractat squalentia tela venenis,
excidit et laevo fixa sagitta pede est.
ingemuit Chiron, traxitque e corpore ferrum:
adgemit Alcides Haemoniusque puer. 400
ipse tamen lectas Pagasaeis collibus herbas
temperat et varia volnera mulcet ope;
virus edax superabat opem, penitusque recepta
ossibus et toto corpore pestis erat:
sanguine Centauri Lernaee sanguis echidnae 405
mixtus ad auxilium tempora nulla dabat.
stabat, ut ante patrem, lacrimis perfusus Achilles:
sic flendus Peleus, si moreretur, erat.
saepe manus aegras manibus fingebat amicis:
morum, quos fecit, praemia doctor habet. 410
oscula saepe dedit, dixit quoque saepe iacenti
' vi, precor, nec me, care, relinque, pater.'
nona dies aderat, cum tu, iustissime Chiron,
bis septem stellis corpora cinctus eras.

(4. D C) 5. E C

Hunc Lyra curva sequi cuperet, sed idonea nondum
est via: nox aptum tertia tempus erit.

6. F C

Scorpios in caelo, cum cras lucescere Nonas
dicimus, a media parte notandus erit.

(7. G NON : N vel F)

(8. H F) 9. A LEM : N

Hinc ubi protulerit formosa ter Hesperos ora,
ter dederint Phoebos sidera victa locum,
ritus erit veteris, nocturna Lemuria, sacri:
inferias tacitis manibus illa dabunt.
annus erat brevior, nec adhuc pia februa norant,
nec tu dux mensum, Iane biformis, eras:
iam tamen extincto cineri sua dona ferebant, 425
compositique nepos busta piabat avi.
mensis erat Maius, maiorum nomine dictus,
qui partem prisca nunc quoque moris habet.
nox ubi iam media est somnoque silentia praebet,
et canis et variae conticuistis aves, 430
ille memor veteris ritus timidusque deorum
surgit (habent gemini vincula nulla pedes),
signaque dat digitis medio cum pollice iunctis,
occurrat tacito ne levis umbra sibi.
cumque manus puras fontana perluit unda, 435
vertitur et nigras accipit ante fabas,
aversusque iacit; sed dum iacit, ' nec ego mitto,
his' inquit edimo meque meosque fabis.'
hoc novies dicit nec respicit: umbra putatur
colligere et nullo terga vidente sequi. 440
rursus aquam tangit, Temesaeaque concrepat aera,
et rogat ut tectis exeat umbra suis.
cum dixit novies 'manes exite paterni'
respicit, et pure sacra peracta putat.
dicta sit unde dies, quae nominis exstet origo 445
me fugit: ex aliquo est invenienda deo.
Pliade nate, mone, virga venerande potenti:
saepe tibi est Stygii regia visa Iovis.
venit adoratus Caducifer. accipe causam
nominis: ex ipso est cognita causa deo. 450
Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras,
et male veloci iusta soluta Remo,

Faustulus infelix et passis Acca capillis
 spargebant lacrimis ossa perusta suis;
 inde domum redeunt sub prima crepuscula maesti, 455
 utque erat, in duro procubuere toro.
 umbra cruenta Remi visa est adsistere lecto,
 atque haec exiguo murmure verba loqui:
 'en ego dimidium vestri parsque altera voti,
 cernite sim qualis, qui modo qualis eram! 460
 qui modo, si volucres habuissem regna iubentes,
 in populo potui maximus esse meo,
 nunc sum elapsa rogi flammis et inanis imago:
 haec est ex illo forma relicta Remo.
 heu ubi Mars pater est? si vos modo vera locuti, 465
 uberaque expositis ille ferina dedit.
 quem lupa servavit, manus hunc temeraria civis
 perdidit. o quanto mitior illa fuit!
 saeve Celer, crudelem animam per volnera reddas,
 utque ego, sub terras sanguinolentus eas. 470
 noluit hoc frater, pietas aequalis in illo est:
 quod potuit, lacrimas in mea fata dedit.
 hunc vos per lacrimas, per vestra alimenta rogate
 ut celebrem nostro signet honore diem.'
 mandantem amplecti cupiunt et bracchia tendunt: 475
 lubrica prensantes effugit umbra manus.
 ut secum fugiens somnos abduxit imago,
 ad regem voces fratris uterque ferunt.
 Romulus obsequitur, lucemque Remuria dicit
 illam, qua positus iusta feruntur avis. 480
 aspera mutata est in lenem tempore longo
 littera, quae toto nomine prima fuit;
 mox etiam lemures animas dixere silentum:
 hic sensus verbi, vis ea vocis erat.
 fana tamen veteres illis clausere diebus, 485
 ut nunc ferali tempore operta vides;
 nec viduae taedis eadem nec virginis apta
 tempora: quae nupsit, non diuturna fuit.
 hac quoque de causa, si te proverbia tangunt,
 mense malas Maio nubere volgus ait. 490
 sed tamen haec tria sunt sub eodem tempore festa
 inter se nulla continuata die.

10. B C 11. C LEM : N

Quorum si mediis Boeotum Oriona quaeres,
 falsus eris: signi causa canenda mihi.
 Iuppiter et lato qui regnat in aequore frater 495
 carpebant socias Mercuriusque vias;

tempus erat quo versa iugo referuntur aratra,
et pronus saturae lac bibit agnus ovis.
forte senex Hyrieus, angusti cultor agelli,
hos videt, exiguam stabat ut ante casam, 500
atque ita 'longa via est, nec tempora longa supersunt',
dixit 'et hospitibus ianua nostra patet.'
addidit et voltum verbis, iterumque rogavit:
parent promissis dissimulantque deos.
tecta senis subeunt nigro deformia fumo; 505
ignis in hesterno stipite parvus erat:
ipse genu nixus flammam exsuscitat aura,
et promit quassas comminuitque faces.
stant calices; minor inde fabas, holus alter habebat,
et spumat testo pressus uterque suo. 510
dumque mora est, tremula dat vina rubentia dextra:
accipit aequoreus pocula prima deus.
quae simul exhausit, 'da nunc bibat ordine' dixit
'Iuppiter.' audito palluit ille Iove.
ut rediit animus, cultorem pauperis agri 515
immolat et magno torret in igne bovem;
quaeque puer quondam primis diffuderat annis
promit fumoso condita vina cado.
nec mora, flumineam lino celantibus ulvam,
sic quoque non altis, incubuere toris. 520
nunc dape, nunc posito mensae nituere Lyaeo;
terra rubens crater, pocula fagus erant.
verba fuere Iovis: 'si quidem impetus, opta:
omne feres.' pater verba fuere senis:
'cara fuit coniunx, primae mihi vere iuventae 525
cognita. nunc ubi sit quaeritis? urna tegit.
huic ego iuratus, vobis in verba vocatis,
"coniugio" dixi "sola fruire meo."
et dixi et servo; sed enim diversa voluntas
est mihi: nec coniunx et pater esse volo.' 530
adnuerant omnes. omnes ad terga iuveni
constiterant-pudor est ulteriora loqui.
tum superiniecta texere madentia terra:
iamque decem menses, et puer ortus erat.
hunc Hyrieus, quia sic genitus, vocat Uriona: 535
perdidit antiquum littera prima sonum.
creverat immensum: comitem sibi Delia sumpsit;
ille deae custos, ille satelles erat.
verba movent iras non circumspecta deorum:
'quam nequeam' dixit 'vix nulla fera est.' 540
scorpion immisit Tellus: fuit impetus illi
curva gemelliparae spicula ferre deae;
obstitit Orion. Latona nitentibus astris
addidit et 'meriti praemia' dixit 'abe.'

12. D NP

Sed quid et Orion et cetera sidera mundo
cedere festinant, noxque coartat iter?
quid solito citius liquido iubar aequore tollit
candida, Lucifero praeveniente, dies?
fallor, an arma sonant? non fallimur, arma sonabant:
Mars venit et veniens bellica signa dedit. 550
Ultor ad ipse suos caelo descendit honores
templaque in Augusto conspicienda foro.
et deus est ingens et opus: debebat in urbe
non aliter nati Mars habitare sui.
digna Giganteis haec sunt delubra tropaeis: 555
hinc fera Gradivum bella movere decet,
seu quis ab Eoo nos impius orbe lacesset,
seu quis ab occiduo sole domandus erit.
perspicit Armipotens operis fastigia summi,
et probat invictas summa tenere deas; 560
perspicit in foribus diversae tela figurae,
armaque terrarum milite victa suo.
hinc videt Aenean oneratum pondere caro
et tot Iuleae nobilitatis avos;
hinc videt Iliaden umeris ducis arma ferentem, 565
claraque dispositis acta subesse viris.
spectat et Augusto praetextum nomine templum,
et visum lecto Caesare maius opus.
voverat hoc iuvenis tum cum pia sustulit arma:
a tantis princeps incipiendus erat. 570
ille manus tendens, hinc stanti milite iusto,
hinc coniuratis, talia dicta dedit:
' si mihi bellandi pater est Vestaeque sacerdos
auctor, et ulcisci numen utrumque paro,
Mars, ades et satia scelerato sanguine ferrum, 575
stetque favor causa pro meliore tuus.
templa feres et, me victore, vocaberis Ultor.'
voverat, et fuso laetus ab hoste redit.
nec satis est meruisse semel cognomina Marti:
persequitur Parthi signa retenta manu. 580
gens fuit et campis et equis et tuta sagittis
et circumfuisis invia fluminibus;
addiderant animos Crassorum funera genti,
cum periit miles signaque duxque simul.
signa, decus belli, Parthus Romana tenebat, 585
Romanaeque aquilae signifer hostis erat;
isque pudor mansisset adhuc, nisi fortibus armis
Caesaris Ausoniae protegerentur opes.
ille notas veteres et longi dedecus aevi

sustulit: agnorunt signa recepta suos. 590
quid tibi nunc solitae mitti post terga sagittae,
quid loca, quid rapidi profuit usus equi?
Parthe, refers aquilas, victos quoque porrigis arcus:
pignora iam nostri nulla pudoris habes.
rite deo templumque datum nomenque bis ulto, 595
et meritis voti debita solvit honor.
sollemnes ludos Circo celebrate, Quirites:
non visa est fortem scaena decere deum.

13. E LEM : N

Pliadas aspicias omnes totumque sororum
agmen, ubi ante Idus nox erit una super:
tum mihi non dubiis auctoribus incipit aestas,
et tepidi finem tempora veris habent.

14. F C

Idibus ora prior stellantia tollere Taurum
indicat: huic signo fabula nota subest.
praebuit ut taurus Tyriae sua terga puellae 605
Iuppiter et falsa cornua fronte tulit,
illa iubam dextra, laeva retinebat amictus,
et timor ipse novi causa decoris erat;
aura sinus implet, flavos movet aura capillos:
Sidoni, sic fueras aspicienda Iovi. 610
saepe puellares subduxit ab aequore plantas,
et metuit tactus adsilientis aquae;
saepe deus prudens tergum demisit in undas,
haereat ut collo fortius illa suo.
litoribus tactis stabat sine cornibus ullis 615
Iuppiter inque deum de bove versus erat.
taurus init caelum: te, Sidoni, Iuppiter implet,
parsque tuum terrae tertia nomen habet.
hoc alii signum Phariam dixere iuvenecam,
quae bos ex homine est, ex bove facta dea. 620
Tum quoque priscorum Virgo simulacra virorum
mittere roboreo scirpea ponte solet.
corpora post decies senos qui credidit annos
missa neci, sceleris crimine damnat avos.
fama vetus, tum cum Saturnia terra vocata est, 625
taliam fatidici dicta fuisse Iovis:
'falcifero libata seni duo corpora gentis
mittite, quae Tuscis excipiantur aquis' ;

donec in haec venit Tirynthius arva, quotannis
tristia Leucadio sacra peracta modo;   630
illum stramineos in aquam misisse Quirites,
Herculis exemplo corpora falsa iaci.
pars putat, ut ferrent iuvenes suffragia soli,
pontibus infirmos praecipitasse senes.
Thyبری, doce verum: tua ripa vetustior Urbe est;   635
principium ritus tu bene nosse potes.
Thybris harundiferum medio caput extulit alveo
raucaque dimovit talibus ora sonis:
' ~~haec~~ loca desertas vidi sine moenibus herbas:
pascēbat sparsas utraque ripa boves,   640
et, quem nunc gentes Tiberim noruntque timentque,
tunc etiam pecori despiciendus eram.
Arcadis Euandri nomen tibi saepe refertur:
ille meas remis advena torsit aquas.
venit et Alcides, turba comitatus Achiva: 645
Albula, si memini, tunc mihi nomen erat.
excipit hospitio iuvenem Pallantius heros,
et tandem Caco debita poena venit.
victor abit, secumque boves, Erytheida praedam,
abstrahit; at comites longius ire negant.   650
magnaque pars horum desertis venerat Argis:
montibus his ponunt spemque laremque suum.
saepe tamen patriae dulci tanguntur amore,
atque aliquis moriens hoc breve mandat opus:
"mittite me in Tiberim, Tiberinis vectus ut undis   655
litus ad Inachium pulvis inanis eam."
displicet heredi mandati cura sepulcri:
mortuus Ausonia conditur hospes humo;
scirpea pro domino Tiberi iactatur imago,
ut repetat Graias per freta longa domos.'   660
hactenus, et subiit vivo rorantia saxo
antra; leves cursum sustinuistis aquae.

15. G EID : NP (16. H F)

(17. A C) (18. B C) (19. C C)

Clare nepos Atlantis, ades, quem montibus olim
edidit Arcadiis Pleias una Iovi:
pacis et armorum superis imisque deorum   665
arbiter, alato qui pede carpis iter,
laete lyrae pulsu, nitida quoque laete palaestra,
quo didicit culte lingua docente loqui,

templa tibi posuere patres spectantia Circum
 Idibus; ex illo est haec tibi festa dies. 670
 te, quicumque suas profitentur vendere merces,
 ture dato tribuas ut sibi lucra rogant.
 est aqua Mercurii portae vicina Capenae;
 si iuvat expertis credere, numen habet.
 huc venit incinctus tunica mercator et urna 675
 purus suffita, quam ferat, haurit aquam.
 uda fit hinc laurus, lauro sparguntur ab uda
 omnia quae dominos sunt habitura novos.
 spargit et ipse suos lauro rorante capillos,
 et peragit solita fallere voce preces: 680
 'abluere praeteriti periuria temporis' , inquit
 'abluere praeteritae perfida verba die.
 sive ego te feci testem, falsove citavi
 non audituri numina vana Iovis,
 sive deum prudens alium divamve fefelli, 685
 abstulerint celeres improba dicta Noti:
 et pateant veniente die periuria nobis,
 nec curent superi siqua locutus ero.
 da modo lucra mihi, da facto gaudia lucro,
 et fac ut emptori verba dedisse iuuet.' 690
 talia Mercurius poscenti ridet ab alto,
 se memor Ortygias subripuisse boves.

20. D C

At mihi pande, precor, tanto meliora petenti,
 in Geminos ex quo tempore Phoebus eat.
 'cum totidem de mense dies superesse videbis 695
 quot sunt Herculei facta laboris' *id.*
 ' *id.* ego respondi 'causam mihi sideris huius.'
 causam facundo reddidit ore deus:
 'abstulerant raptas Phoeben Phoebesque sororem
 Tyndaridae fratres, hic eques, ille pugil. 700
 bella parant repetuntque suas et frater et Idas,
 Leucippo fieri pactus uterque gener.
 his amor ut repetant, illis ut reddere nolint,
 suadet; et ex causa pugnat uterque pari.
 effugere Oealidae cursu potuere sequentes, 705
 sed visum celeri vincere turpe fuga.
 liber ab arboribus locus est, apta area pugnae:
 constiterant illo (nomen Aphidna) loco.
 pectora traiectus Lynceo Castor ab ense
 non exspectato volnere pressit humum; 710
 ultor adest Pollux, et Lyncea perforat hasta,
 qua cervixumeros continuata premit.

ibat in hunc Idas, vixque est Iovis igne repulsus;
tela tamen dextrae fulmine rapta negant.
iamque tibi, Pollux, caelum sublime patebat,   715
cum "mea" dixisti "percipe verba, pater:
quod mihi das uni caelum, partire duobus;
dimidium toto munere maius erit."
dixit et alterna fratrem statione redemit:
utile sollicitae sidus utrumque rati.'   720

21. E AGON : NP

Ad Ianum redeat, qui quaerit Agonia quid sint:
quae tamen in fastis hoc quoque tempus habent.

22. F N

Nocte sequente diem canis Erigoneius exit:
est alio signi reddita causa loco.

23. G TVB : NP

Proxima Volcani lux est, Tubilustria dicunt:
lustrantur purae, quas facit ille, tubae.

24. H Q : REX C : F

Quattuor inde notis locus est, quibus ordine lectis
vel mos sacrorum vel fuga regis inest.

25. A C 26. B C 27. C C (28. D C) (29. E C) (30. F C) (31. G C)

Nec te praetereo, populi Fortuna potentis
publica, cui templum luce sequente datum est.
hanc ubi dives aquis acceperit Amphitrite,
grata Iovi fulvae rostra videbis avis.
auferet ex oculis veniens aurora Booten,
continuaque die sidus Hyantis erit.

Liber VI

Hic quoque mensis habet dubias in nomine causas:

    quae placeat, positis omnibus ipse leges.
facta canam; sed erunt qui me finxisse loquantur,
    nullaque mortali numina visa putent.
est deus in nobis, agitante calescimus illo;   5
    impetus hic sacrae semina mentis habet:
fas mihi praecipue voltus vidisse deorum,
    vel quia sum vates, vel quia sacra cano.
est nemus arboribus densum, secretus ab omni
    voce locus, si non obstreperetur aquis: 10
hic ego quaerebam coepti quae mensis origo
    esset, et in cura nominis huius eram.
ecce deas vidi, non quas praeceptor arandi
    viderat, Ascraeas cum sequeretur oves;
nec quas Priamides in aquosae vallibus Idae   15
    contulit: ex illis sed tamen una fuit,
ex illis fuit una, sui germana mariti;
    haec erat, agnovi, quae stat in arce Iovis.
horrueram tacitoque animum pallore fatebar;
    tum dea, quos fecit, sustulit ipsa metus.   20
namque ait ' o vates, Romani conditor anni,
    ause per exiguos magna referre modos,
ius tibi fecisti numen caeleste videndi,
    cum placuit numeris condere festa tuis:
ne tamen ignores volgique errore traharis,   25
    Iunius a nostro nomine nomen habet.
est aliquid nupsisse Iovi, Iovis esse sororem:
    fratre magis dubito glorier anne viro.
si genus aspicitur, Saturnum prima parentem
    feci, Saturni sors ego prima fui.   30
a patre dicta meo quondam Saturnia Roma est:
    haec illi a caelo proxima terra fuit.
si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis,
    iunctaque Tarpeio sunt mea templa Iovi.
an potuit Maio paelex dare nomina mensi,   35
    hic honor in nobis invidiosus erit?
cur igitur regina vocor princepsque dearum,
    aurea cur dextrae sceptrae dedere meae?
an facient mensem luces, Lucinaque ab illis
    dicar, et a nullo nomina mense traham?   40
tum me paeniteat posuisse fideliter iras
    in genus Electrae Dardaniamque domum.
causa duplex irae: rapto Ganymede dolebam,
    forma quoque Idaeo iudice victa mea est.

paeniteat quod non foveo Carthaginis arces,   45
     cum mea sint illo currus et arma loco:
 paeniteat Sparten Argosque measque Mycenas
     et veterem Latio subposuisse Samon:
 adde senem Tatium Iunonicolasque Faliscos,
     quos ego Romanis succubuisse tuli.   50
 sed neque paeniteat, nec gens mihi carior ulla est:
     hic colar, hic teneam cum Iove templa meo.
 ipse mihi Mavors "commendo moenia" dixit
     "haec tibi: tu pollens urbe nepotis eris."
 dicta fides sequitur: centum celebramur in aris,   55
     nec levior quovis est mihi mensis honor.
 nec tamen hunc nobis tantummodo praestat honorem
     Roma: suburbani dant mihi munus idem.
 inspice quos habeat nemoralis Aricia fastos
     et populus Laurens Lanuviumque meum: 60
 est illic mensis Iunonius. inspice Tibur
     et Praenestinae moenia sacra deae,
 Iunonale leges tempus: nec Romulus illas
     condidit, at nostri Roma nepotis erat.'
 finierat Iuno, respeximus: Herculis uxor   65
     stabat, et in voltu signa vigoris erant.
 ' non ego, si toto mater me cedere caelo
     iusserit, invita matre morabor' ai
 ' nunc quoque non luctor de nomine temporis huius:
     blandior, et partes paene rogantis ago,   70
 remque mei iuris malim tenuisse precando:
     et faveas causae forsitan ipse meae.
 aurea possedit socio Capitolia templo
     mater et, ut debet, cum Iove summa tenet;
 at decus omne mihi contingit origine mensis: 75
     unicus est, de quo sollicitamur, honor.
 quid grave, si titulum mensis, Romane, dedisti
     Herculis uxori, posteritasque memor?
 haec quoque terra aliquid debet mihi nomine magni
     coniugis: huc captas adpulit ille boves,   80
 hic male defensus flammis et dote paterna
     Cacus Aventinam sanguine tinxit humum.
 ad propiora vocor: populum digessit ab annis
     Romulus, in partes distribuitque duas;
 haec dare consilium, pugnare paratior illa est,   85
     haec aetas bellum suadet, at illa gerit.
 sic statuit, mensesque nota secrevit eadem:
     Iunius est iuvenum; qui fuit ante, senum.'
 dixit; et in litem studio certaminis issent,
     atque ira pietas dissimulata foret: 90
 venit Apollinea longas Concordia lauro
     nexa comas, placidi numen opusque ducis.
 haec ubi narravit Tatium fortemque Quirinum

binaque cum populis regna coisse suis,
 et lare communi soceros generosque receptos, 95
 ' his non iunctis Iunius' inquit 'albet.'
 dicta triplex causa est. at vos ignoscite, divae:
 res est arbitrio non dirimenda meo.
 ite pares a me. perierunt iudice formae
 Pergama: plus laedunt, quam iuvat una, duae. 100

1. H K : IVN : N 100a

Prima dies tibi, Carna, datur. dea cardinis haec est:
 numine clausa aperit, claudit aperta suo.
 unde datas habeat vires, obscurior aevo
 fama; sed e nostro carmine certus eris.
 adiacet antiquus Tiberino lucus Alerni: 105
 pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.
 inde sata est nympha (Cranaen dixere priores)
 nequiquam multis saepe petita procis.
 rura sequi iaculisque feras agitare solebat,
 nodosasque cava tendere valle plagas; 110
 non habuit pharetram, Phoebi tamen esse sororem
 credebant, nec erat, Phoebe, pudenda tibi.
 huic aliquis iuvenum dixisset amantia verba,
 reddebat tales protinus illa sonos:
 ' haec loca lucis habent nimis, et cum luce pudoris: 115
 si secreta magis ducis in antra, sequor.'
 credulus ante ut iit, frutices haec nacta resistit,
 et latet et nullo est invenienda modo.
 viderat hanc Ianus, visaeque cupidine captus
 ad duram verbis mollibus usus erat. 120
 nympha iubet quaeri de more remotius antrum,
 utque comes sequitur, destituitque ducem.
 stulta! videt Ianus quae post sua terga gerantur:
 nil agis, et latebras respicit ille tuas.
 nil agis, en! dixi: nam te sub rupe latentem 125
 occupat amplexu, speque potitus ait
 ' ius ꝑ concubitu nostro tibi cardinis esto:
 hoc pretium positae virginitatis habe.'
 sic fatus spinam, qua tristes pellere posset
 a foribus noxas (haec erat alba) dedit. 130
 sunt avidae volucres, non quae Phineia mensis
 guttura fraudabant, sed genus inde trahunt:
 grande caput, stantes oculi, rostra apta rapinis;
 canities pennis, unguibus hamus inest;
 nocte volant puerosque petunt nutricis egentes, 135
 et vitiant cunis corpora rapta suis;
 carpere dicuntur lactentia viscera rostris,
 et plenum poto sanguine guttur habent.

est illis strigibus nomen; sed nominis huius
 causa quod horrenda stridere nocte solent. 140
 sive igitur nascuntur aves, seu carmine fiunt
 neniaque in volucres Marsa figurat anus,
 in thalamos venere Procae: Proca natus in illis
 praeda recens avium quinque diebus erat,
 pectoraque exsorbent avidis infantia linguis; 145
 at puer infelix vagit opemque petit.
 territa voce sui nutrix accurrit alumni,
 et rigido sectas invenit ungue genas.
 quid faceret? color oris erat qui frondibus olim
 esse solet seris, quas nova laesit hiems. 150
 pervenit ad Cranaen, et rem docet. illa 'timorem
 pone: tuus sospes' dixit 'alumnus erit.'
 venerat ad cunas; flebant materque paterque:
 'sistite vos lacrimas, ipsa medebor' **ia**.
 protinus arbutea postes ter in ordine tangit 155
 fronde, ter arbutea limina fronde notat,
 spargit aquis aditus (et aquae medicamen habebant)
 extaque de porca cruda bimenstre tenet,
 atque ita 'notis aves, extis puerilibus' inquit
 'arcite: pro parvo victima parva cadit. 160
 cor pro corde, precor, pro fibris sumite fibras:
 hanc animam vobis pro meliore damus.'
 sic ubi libavit, prosecta sub aethere ponit,
 quique adsint sacris respicere illa vetat:
 virgaque Ianalis de spina subditur alba, 165
 qua lumen thalamis parva fenestra dabat.
 post illud nec aves cunas violasse feruntur,
 et rediit puero qui fuit ante color.
 Pinguia cur illis gustentur larda Kalendis
 mixtaque cum calido sit faba farre rogas? 170
 prisca dea est, aliturque cibis quibus ante solebat,
 nec petit adscitas luxuriosa dapes.
 piscis adhuc illi populo sine fraude natabat,
 ostreaque in conchis tuta fuere suis;
 nec Latium norat quam praebet Ionia dives 175
 nec quae Pygmaeo sanguine gaudet avis;
 et praeter pennas nihil in pavone placebat,
 nec tellus captas miserat arte feras.
 sus erat in pretio, caesa sue festa colebant;
 terra fabas tantum duraque farras dabat. 180
 quae duo mixta simul sextis quicumque Kalendis
 ederit, huic laedi viscera posse negant.
 Arce quoque in summa Iunoni templa Monetae
 ex voto memorant facta, Camille, tuo.
 ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam 185
 a Capitolino reppulit arma Iove.
 quam bene, di magni, pugna cecidisset in illa

defensor solii, Iuppiter alte, tui!
vixit, ut occideret damnatus crimine regni:
hunc illi titulum longa senecta dabat. 190
Lux eadem Marti festa est, quem prospicit extra
adpositum Tectae porta Capena Viae.
te quoque, Tempestatas, meritam delubra fatemur,
cum paene est Corsis obruta classis aquis.
haec hominum monimenta patent: si quaeritis astra, 195
tunc oritur magni praepes adunca Iovis.

2. A F 196a

Postera lux Hyadas, Taurinae cornua frontis,
evocat, et multa terra madescit aqua.

3. B C 198a

Mane ubi bis fuerit Phoebusque iteraverit ortus
factaque erit posito rore bis uda seges,
hac sacrata die Tusco Bellona duello
dicitur, et Latio prospera semper adest.
Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata
multum animo vidit, lumine cas erat.
prospicit a templo summum brevis area Circum: 205
est ibi non parvae parva columna notae;
hinc solet hasta manu, belli praenuntia, mitti,
in regem et gentes cum placet arma capi.

4. C C 208a

Altera pars Circi Custode sub Hercule tuta est,
quod deus Euboico carmine munus habet.
muneris est tempus qui Nonas Lucifer ante est;
si titulum quaeris, Sulla probavit opus.

5. D NON : N 212a

Quaerebam Nonas Sanco Fidione referrem
an tibi, Semo pater; tum mihi Sancus ait:
'cuicumque ex istis dederis, ego munus habebo: 215
nomina terna fero: sic voluere Cures.'

hunc igitur veteres donarunt aede Sabini,
inque Quirinali constituere iugo.

6. E N   218a

Est mihi, sitque, precor, nostris diuturnior annis,
filia, qua felix sospite semper ero.
hanc ego cum vellem genero dare, tempora taedis
apta requirebam, quaeque cavenda forent:
tum mihi post sacras monstratus Iunius Idus
utilis et nuptis, utilis esse viris,
primaque pars huius thalamis aliena reperta est;   225
nam mihi sic coniunx sancta Dialis ait:
' ~~doce~~ ab Iliaca placidus purgamina Vesta
detulerit flavis in mare Thybris aquis,
non mihi detonso crinem depectere buxo,
non unguis ferro subsecuisse licet,   230
non tetigisse virum, quamvis Iovis ille sacerdos,
quamvis perpetua sit mihi lege datus.
tu quoque ne propera: melius tua filia nubet
igneae cum pura Vesta nitebit humo.'

7. F N   234a

Tertia post Nonas remove Lycaona Phoebe
fertur, et a tergo non habet Ursa metum.
tunc ego me memini ludos in gramine Campi
aspicere et dici, lubrice Thybri, tuos.
festa dies illis qui lina madentia ducunt,
quique tegunt parvis aera recurva cibus.   240

8. G N   240a

Mens quoque numen habet: Mentis delubra videmus
vota metu belli, perfide Poene, tui.
Poene, rebellaras, et leto consulis omnes
attoniti Mauras pertimuere manus.
spem metus expulerat, cum Menti vota senatus   245
suscipit, et melior protinus illa venit.
aspicit instantes mediis sex lucibus Idus
illa dies qua sunt vota soluta deae.

Vesta, fave: tibi nunc operata resolvimus ora,
 ad tua si nobis sacra venire licet.
 in prece totus eram: caelestia numina sensi,
 lactaque purpurea luce refulsit humus.
 non equidem vidi (valeant mendacia vatū)
 te, dea, nec fueras aspicienda viro;
 sed quae nescieram quorumque errore tenebar 255
 cognita sunt nullo praecipiente mihi.
 dena quater memorant habuisse Parilia Romam,
 cum flammae custos aede recepta dea est,
 regis opus placidi, quo non metuentius ullum
 numinis ingenium terra Sabina tulit. 260
 quae nunc aere vides, stipula tum tecta videres,
 et paries lento vimine textus erat.
 hic locus exiguus, qui sustinet Atria Vestae,
 tunc erat intonsi regia magna Numae;
 forma tamen templi, quae nunc manet, ante fuisse 265
 dicitur, et formae causa probanda subest.
 Vesta eadem est et terra: subest vigil ignis utrique:
 significant sedem terra focusque suam.
 terra pilae similis, nullo fulcimine nixa,
 aere subiecto tam grave pendet onus: 270
 ipsa volubilitas libratum sustinet orbem,
 quique premat partes angulus omnis abest:
 cumque sit in media rerum regione locata,
 ut tangat nullum plusve minusve latus,
 ni convexa foret, parti vicinior esset, 275
 nec medium terram mundus haberet onus.
 arte Syracosia suspensus in aere clauso
 stat globus, immensi parva figura poli,
 et quantum a summis, tantum secessit ab imis
 terra; quod ut fiat forma rotunda facit. 280
 par facies templi; nullus procurrit in illo
 angulus, a pluvio vindicat imbre tholus.
 cur sit virginibus, quaeris, dea culta ministris?
 inveniam causas hac quoque parte suas.
 ex Ope Iunonem memorant Cereremque creatas 285
 semine Saturni; tertia Vesta fuit.
 utraque nupserunt, ambae peperisse feruntur;
 de tribus impatiens restitit una viri.
 quid mirum, virgo si virgine laeta ministra
 admittit castas ad sua sacra manus? 290
 nec tu aliud Vestam quam vivam intellege flammam;
 nataque de flamma corpora nulla vides.
 iure igitur virgo est, quae semina nulla remittit

nec capit, et comites virginitatis amat.
 esse diu stultus Vestae simulacra putavi,   295
     mox didici curvo nulla subesse tholo.
 ignis inextinctus templo celatur in illo:
     effigiem nullam Vesta nec ignis habet.
 stat vi terra sua: vi stando Vesta vocatur;
     causaque par Grai nominis esse potest.   300
 at focus a flammis et quod fovet omnia dictus;
     qui tamen in primis aedibus ante fuit.
 hinc quoque vestibulum dici reor; inde precando
     praefamur Vestam, quae loca prima tenet.
 Ante focus olim scammis considerare longis   305
     mos erat, et mensae credere adesse deos;
 nunc quoque, cum fiunt antiquae sacra Vacunae,
     ante Vacunales stantque sedentque focos.
 venit in hos annos aliquid de more vetusto:
     fert missos Vestae pura patella cibos.   310
 Ecce coronatis panis dependet asellis,
     et velant scabras florida sarta molas.
 sola prius furnis torrebant farra coloni
     (et Fornacali sunt sua sacra deae):
 subpositum cineri panem focus ipse parabat,   315
     strataque erat tepido tegula quassa solo.
 inde focum servat pistor dominamque focorum
     et quae pumiceas versat asella molas.
 praeteream referamne tuum, rubicunde Priape,
     dedecus? est multi fabula parva ioci.   320
 turrigera frontem Cybele redimita corona
     convocat aeternos ad sua festa deos;
 convocat et satyros et, rustica numina, nymphas;
     Silenus, quamvis nemo vocarat, adest.
 nec licet et longum est epulas narrare deorum: 325
     in multo nox est pervigilata mero.
 hi temere errabant in opacae vallibus Idae,
     pars iacet et molli gramine membra levat;
 hi ludunt, hos somnus habet; pars bracchia nectit
     et viridem celeri ter pede pulsat humum.   330
 Vesta iacet placidamque capit segura quietem,
     sicut erat, positum caespite fulta caput.
 at ruber hortorum custos nymphasque deasque
     captat, et errantes fertque refertque pedes;
 aspicit et Vestam: dubium nymphamne putarit   335
     an scierit Vestam, scisse sed ipse negat.
 spem capit obscenam, furtimque accedere temptat,
     et fert suspensos corde micante gradus.
 forte senex, quo vectus erat, Silenus asellum
     liquerat ad ripas lene sonantis aquae;   340
 ibat ut inciperet longi deus Hellesponti,
     intempestivo cum rudit ille sono.

territa voce gravi surgit dea; convolat omnis
 turba, per infestas effugit ille manus.
 Lampsacos hoc animal solita est mactare Priapo, 345
 'apta' canens 'flammis indicis exta damus.'
 quem tu, diva, memor de pane monilibus ornas;
 cessat opus, vacuae conticuere molae.
 Nomine quam pretio celebratior arce Tonantis
 dicam Pistoris quid velit ara Iovis. 350
 cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis:
 fecerat obsidio iam diuturna famem.
 Iuppiter, ad solium superis regale vocatis,
 ' ~~icipe~~ aiMarti; protinus ille refert:
 ' scibet ignotum est quae sit fortuna malorum, 355
 et dolor hic animi voce querentis eget.
 si tamen ut referam breviter mala iuncta pudori
 exigis, Alpino Roma sub hoste iacet.
 haec est cui fuerat promissa potentia rerum,
 Iuppiter? hanc terris impositurus eras? 360
 iamque suburbanos Etruscaque contudit arma:
 spes erat in cursu: nunc lare pulsa suo est.
 vidimus ornatos aerata per atria picta
 veste triumphales occubuisse senes;
 vidimus Iliacae transferri pignora Vestae 365
 sede: putant aliquos scilicet esse deos.
 at si respicerent qua vos habitatis in arce
 totque domos vestras obsidione premi,
 nil opis in cura scirent superesse deorum,
 et data sollicita tura perire manu. 370
 atque utinam pugnae pateat locus; arma capessant,
 et, si non poterunt exsuperare, cadant.
 nunc inopes victus ignavaque fata timentes
 monte suo clausos barbara turba premit.'
 tunc Venus et lituo pulcher trabeaque Quirinus 375
 Vestaque pro Latio multa locuta suo est.
 ' ~~publica~~ ~~respondit~~ 'cura est pro moenibus istis'
 Iuppiter 'et poenas Gallia victa dabit.
 tu modo, quae desunt fruges, superesse putentur
 effice, nec sedes desere, Vesta, tuas. 380
 quodcumque est solidae Cereris, cava machina frangat,
 mollitamque manu duret in igne focus.'
 iusserat, et fratris virgo Saturnia iussis
 adnuit, et mediae tempora noctis erant.
 iam ducibus somnum dederat labor. increpat illos 385
 Iuppiter et sacro quid velit ore docet:
 ' ~~surgite~~, et in medios de summis arcibus hostes
 mittite, quam minime mittere voltis, opem.'
 somnus abit, quaeruntque, novis ambagibus acti,
 tradere quam nolint et iubeantur opem. 390
 esse Ceres visa est; iaciunt Cerialia dona:

iacta super galeas scutaque longa sonant.
 posse fame vinci spes excidit: hoste repulso
 candida Pistori ponitur ara Iovi.
 Forte revertibar festis Vestalibus illa   395
 quae Nova Romano nunc Via iuncta foro est:
 huc pede matronam nudo descendere vidi;
 obstipui tacitus sustinuique gradum.
 sensit anus vicina loci, iussumque sedere
 adloquitur, quatiens voce tremente caput: 400
 ' hoc, ubi nunc fora sunt, udae tenuere paludes;
 amne redundatis fossa madebat aquis.
 Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,
 nunc solida est tellus, sed lacus ante fuit;
 qua Velabra solent in Circum ducere pompas,   405
 nil praeter salices cassaque canna fuit:
 saepe suburbanas rediens conviva per undas
 cantat et ad nautas ebria verba iacit.
 nondum conveniens diversis iste figuris
 nomen ab averso ceperat amne deus.   410
 hic quoque lucus erat iuncis et harundine densus
 et pede velato non adeunda palus.
 stagna recesserunt et aquas sua ripa coercet,
 siccaque nunc tellus: mos tamen ille manet.'
 reddiderat causam. ' galeas, anus optima' dixi;   415
 ' quod superest aevi molle sit omne tui.'
 Cetera iam pridem didici puerilibus annis,
 non tamen idcirco praetereunda mihi.
 moenia Dardanides nuper nova fecerat Ilus
 (Ilus adhuc Asiae dives habebat opes);   420
 creditur armiferae signum caeleste Minervae
 urbis in Iliacae desiluisse iuga.
 cura videre fuit: vidi templumque locumque;
 hoc superest illi, Pallada Roma tenet.
 consulitur Smintheus, lucoque obscurus opaco   425
 hos non mentito reddidit ore sonos:
 'aetheriam servate deam, servabitis urbem:
 imperium secum transferet illa loci.'
 servat et inclusam summa tenet Ilus in arce,
 curaque ad heredem Laomedonta redit;   430
 sub Priamo servata parum: sic ipsa volebat,
 ex quo iudicio forma revicta sua est.
 seu gener Adrasti, seu furtis aptus Ulixes,
 seu fuit Aeneas, eripuisse ferunt;
 auctor in incerto, res est Romana: tuetur   435
 Vesta, quod assiduo lumine cuncta videt.
 heu quantum timuere patres, quo tempore Vesta
 arsit et est tectis obruta paene suis!
 flagrabant sancti sceleratis ignibus ignes,
 mixtaque erat flammae flamma profana piaie;   440

attonitae flebant demisso crine ministrae:
 abstulerat vires corporis ipse timor.
 provolat in medium, et magna ' uscurrite' voce,
 ' non ~~st~~ auxilium flere' Mellus ait.
 ' pignra virgineis fatalia tollite palmis: 445
 non ea sunt voto, sed rapienda manu.
 me miserum! dubitatis?' ait. dubitare videbat
 et pavidas posito procubuisse genu.
 haurit aquas, tollensque manus 'ignoscite' dixit
 ' ~~sara~~: vir intrabo non adeunda viro. 450
 si scelus est, in me commissi poena redundet:
 sit capitis damno Roma soluta mei.'
 dixit, et inrupit: factum dea rapta probavit,
 pontificisque sui munere tuta fuit.
 nunc bene lucetis sacrae sub Caesare flammae: 455
 ignis in Iliacis nunc erit estque focus;
 nullaque dicetur vittas temerasse sacerdos
 hoc duce, nec viva defodietur humo:
 sic incesta perit, quia, quam violavit, in illam
 conditur: est Tellus Vestaque numen idem. 460
 Tum sibi Callaico Brutus cognomen ab hoste
 fecit et Hispanam sanguine tinxit humum.
 scilicet interdum miscentur tristia laetis,
 ne populum toto pectore festa iuvent:
 Crassus ad Euphraten aquilas natumque suosque 465
 perdidit, et leto est ultimus ipse datus.
 ' ~~Pathe~~, quid exsultas?' dixit ~~dea~~ ' igna remittes,
 quique necem Crassi vindicet ultor erit.'

10. A N 468a

At simul auritis violae demuntur asellis,
 et Cereris fruges aspera saxa terunt,
 navita puppe sedens 'Delphina videbimus' , inquit
 ' ~~unda~~ cum pulso nox erit orta die.'

11. B MATR : N vel NP 472a

Iam, Phryx, a nupta quereris, Tithone, relinqui,
 et vigil Eois Lucifer exit aquis:
 ite, bonae matres (vestrum Matralia festum), 475
 flavaque Thebanae reddite liba deae.
 pontibus et magno iuncta est celeberrima Circo
 area, quae posito de bove nomen habet.
 hac ibi luce ferunt Matutae sacra parenti

sceptraferas Servi templa dedisse manus. 480
quae dea sit, quare famulas a limine templi
arceat (arceat enim) libaque tosta petat,
Bacche racemiferos hedera distincte capillos,
si domus illa tua est, derige vatis opus.
arserat obsequio Semele Iovis: accipit Ino 485
te, puer, et summa sedula nutrit ope.
intumuit Iuno, raptum quod paelice natum
educet: at sanguis ille sororis erat.
hinc agitur furiis Athamas et imagine falsa,
tuque cadis patria, parve Learche, manu; 490
maesta Learcheas mater tumulaverat umbras
et dederat miseris omnia iusta rogis.
haec quoque, funestos ut erat laniata capillos,
prosilit et cunis te, Melicerta, rapit.
est spatium contracta brevi, freta bina repellit, 495
unaque pulsatur, terra, duabus aquis:
huc venit insanis natum complexa lacertis,
et secum celso mittit in alta iugo.
excipit inlaesos Panope centumque sorores,
et placido lapsu per sua regna ferunt. 500
nondum Leucothea, nondum puer ille Palaemon
verticibus densi Thybridis ora tenent.
lucus erat, dubium Semelae Stimulaene vocetur;
maenadas Ausonias incoluisse ferunt:
quaerit ab his Ino quae gens foret. Arcadas esse 505
audit et Euandrum sceptrum tenere loci;
dissimulata deam Latias Saturnia Bacchas
instimulat fictis insidiosa sonis:
' o nimium faciles, o toto pectore captae,
non venit haec nostris hospes amica choris. 510
fraude petit, sacrique parat cognoscere ritum:
quo possit poenas pendere pignus habet.'
vix bene desierat, complent ululatibus auras
thyiades, effusis per sua colla comis,
iniciuntque manus puerumque revellere pugnant. 515
quos ignorat adhuc, invocat illa deos:
' dique virique loci, miserae succurrite matri.'
clamor Aventini saxa propinqua ferit.
adpulerat ripae vaccas Oetaeus Hiberas;
audit, et ad vocem concitus urget iter: 520
Herculis adventu quae vim modo ferre parabant
turpia femineae terga dedere fugae.
' quid tuis hinc', (ignorat enim) ' matertera Bacchi?
an numen, quod me, te quoque vexat?' ait.
illa docet partim, partim praesentia nati 525
continet, et furiis in scelus isse pudet.
Rumor, ut est velox, agitat pervolat alis,
estque frequens, Ino, nomen in ore tuum.

hospita Carmentis fidos intrasse penates
 diceris et longam deposuisse famem. 530
 liba sua properata manu Tegeaea sacerdos
 traditur in subito cocta dedisse foco.
 nunc quoque liba iuvant festis Matralibus illam;
 rustica sedulitas gratior arte fuit.
 ' nuda , ai' o vates, venientia fata resigna, 535
 qua licet: hospitiis hoc, precor, adde meis.'
 parva mora est, caelum vates ac numina sumit,
 fitque sui toto pectore plena dei;
 vix illam subito posses cognoscere, tanto
 sanctor et tanto, quam modo, maior erat. 540
 ' aeta canam: gaude, defuncta laboribus Ino'
 dixit, 'et huic populo prospera semper ades.
 numen eris pelagi: natum quoque pontus habebit.
 in vestris aliud sumite nomen aquis:
 Leucothea Grais, Matuta vocabere nostris; 545
 in portus nato ius erit omne tuo,
 quem nos Portunum, sua lingua Palaemona dicet.
 ite, precor, nostris aequus uterque locis.'
 adnuerat, promissa fides; posuere labores,
 nomina mutarunt: hic deus, illa dea est. 550
 Cur vetet ancillas accedere quaeritis? odit,
 principiumque odii, si sinat illa, canam.
 una ministrarum solita est, Cadmei, tuarum
 saepe sub amplexus coniugis ire tui.
 improbus hanc Athamas furtim dilexit; ab illa 555
 comperit agricolis semina tosta dari:
 ipsa quidem fecisse negas, sed fama recepit:
 hoc est cur odio sit tibi serva manus.
 non tamen hanc pro stirpe sua pia mater adoret:
 ipsa parum felix visa fuisse parens. 560
 alterius prolem melius mandabitis illi:
 utilior Baccho quam fuit illa suis.
 hanc tibi ' quo properas?' memorant dixisse, Rutili,
 ' lae mea Marso consul ab hoste cades.'
 exitus accessit verbis, flumenque Toloni 565
 purpureum mixtis sanguine fluxit aquis.
 proximus annus erat: Pallantide caesus eadem
 Didius hostiles ingeminavit opes.
 Lux eadem, Fortuna, tua est, auctorque locusque;
 sed superiniectis quis latet iste togis? 570
 Servius est, hoc constat enim: sed causa latendi
 discrepat, et dubium me quoque mentis habet.
 dum dea furtivos timide profitetur amores,
 caelestemque homini concubuisse pudet
 (arsit enim magno correpta cupidine regis, 575
 caecaque in hoc uno non fuit illa viro),
 nocte domum parva solita est intrare fenestra,

unde Fenestellae nomina porta tenet.
 nunc pudet, et voltus velamine celat amatos,
 oraque sunt multa regia tecta toga. 580
 an magis est verum post Tulli funera plebem
 confusam placidi morte fuisse ducis:
 nec modus ullus erat, crescebat imagine luctus,
 donec eum positis occuluere togis?
 tertia causa mihi spatio maiore canenda est; 585
 nos tamen adductos intus agemus equos.
 Tullia coniugio, sceleris mercede, peracto
 his solita est dictis extimulare virum:
 ' quidivat esse pares, te nostrae caede sororis
 meque tui fratris, si pia vita placet? 590
 vivere debuerant et vir meus et tua coniunx,
 si nullum ausuri maius eramus opus.
 et caput et regnum facio dotale parentis.
 si vir es, i, dictas exige dotis opes.
 regia res scelus est: socero cape regna necato, 595
 et nostras patrio sanguine tingue manus.'
 talibus instinctus solio privatus in alto
 sederat: attonitum volgus in arma ruit:
 hinc cruor et caedes, infirmaque vincitur aetas:
 sceptra gener socero rapta Superbus habet. 600
 ipse sub Esquiliis, ubi erat sua regia, caesus
 concidit in dura sanguinolentus humo.
 filia carpento, patrios initura penates,
 ibat per medias alta feroxque vias.
 corpus ut aspexit, lacrimis auriga profusis 605
 restitit; hunc tali corripit illa sono:
 ' adis, an exspectas pretium pietatis amarum?
 duc, inquam, invitas ipsa per ora rotas.'
 certa fides facti: dictus Sceleratus ab illa
 vicus, et aeterna res ea pressa nota. 610
 post tamen hoc ausa est templum, monimenta parentis,
 tangere: mira quidem, sed tamen acta loquar.
 signum erat in solio residens sub imagine Tulli;
 dicitur hoc oculis opposuisse manum,
 et vox audita est ' voltus abscondite nostros, 615
 ne natae videant ora nefanda meae.'
 veste data tegitur; vetat hanc Fortuna moveri,
 et sic e templo est ipsa locuta suo:
 ' re revelato qua primum luce patebit
 Servius, haec positi prima pudoris erit.' 620
 parcite, matronae, vetitas attingere vestes
 (sollemni satis est voce movere preces),
 sitque caput semper Romano tectus amictu
 qui rex in nostra septimus urbe fuit.
 arserat hoc templum: signo tamen ille pepercit 625
 ignis; opem nato Mulciber ipse tulit.

namque pater Tulli Volcanus, Oeresia mater
 praesignis facie Corniculana fuit.
 hanc secum Tanaquil, sacris de more peractis,
 iussit in ornatum fundere vina focum: 630
 hinc inter cineres obsceni forma virilis
 aut fuit aut visa est, sed fuit illa magis.
 iussa foco captiva sedet: conceptus ab illa
 Servius a caelo semina gentis habet.
 signa dedit genitor tunc cum caput igne corusco 635
 contigit, inque comis flammeus arsit apex.
 Te quoque magnifica, Concordia, dedicat aede
 Livia, quam caro praestitit ipsa viro.
 disce tamen, veniens aetas: ubi Livia nunc est
 porticus, immensae tecta fuere domus; 640
 urbis opus domus una fuit spatiumque tenebat
 quo brevius muris oppida multa tenent.
 haec aequata solo est, nullo sub crimine regni,
 sed quia luxuria visa nocere sua.
 sustinuit tantas operum subvertere moles 645
 totque suas heres perdere Caesar opes:
 sic agitur censura et sic exempla parantur,
 cum vindex, alios quod monet, ipse facit.

12. C N 13. D EID : NP ut vid. 648a

Nulla nota est veniente die, quam dicere possis;
 Idibus Invicto sunt data templa Iovi.
 et iam Quinquatrus iubeor narrare minores.
 nunc ades o coeptis, flava Minerva, meis.
 'cur vagus incedit tota tibicen in Urbe?
 quid sibi personae, quid stola longa volunt?'
 sic ego. sic posita Tritonia cuspide dixit 655
 (possim utinam doctae verba referre deae):
 ' temporibus veterum tibicinis usus avorum
 magnus et in magno semper honore fuit:
 cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
 cantabat maestis tibia funeribus; 660
 dulcis erat mercede labor. tempusque secutum
 quod subito gratiae frangeret artis opus.
 adde quod aedilis, pompam qui funeris irent,
 artifices solos iusserat esse decem.
 exilio mutant Urbem Tiburque recedunt: 665
 exilium quodam tempore Tibur erat.
 quaeritur in scaena cava tibia, quaeritur aris;
 ducit supremos nenia nulla toros.
 servierat quidam, quantolibet ordine dignus,
 Tibure, sed longo tempore liber erat. 670

rure dapes parat ille suo, turbamque canoram
 convocat: ad festas convenit illa dapes.
 nox erat, et vinis oculique animique natabant,
 cum praecomposito nuntius ore venit,
 atque ita "quid cessas convivia solvere?" dixit 675
 "auctor vindictae nam venit ecce tuae."
 nec mora, convivae valido titubantia vino
 membra movent; dubii stantque labantque pedes.
 at dominus "discedite" ait, plaustroque morantes
 sustulit; in plaustro scirpea lata fuit. 680
 adliciunt somnos tempus motusque merumque,
 potaque se Tibur turba redire putat.
 iamque per Esquillas Romanam intraverat urbem,
 et mane in medio plaustra fuere foro.
 Plautius, ut posset specie numeroque senatum 685
 fallere, personis imperat ora tegi,
 admiscetque alios et, ut hunc tibicina coetum
 augeat, in longis vestibus esse iubet;
 sic reduces bene posse tegi, ne forte notentur
 contra collegi iussa venire sui. 690
 res placuit, cultuque novo licet Idibus uti
 et canere ad veteres verba iocosa modos.'
 haec ubi perdocuit, 'superest mihi discere' dixi
 'cur sit Quinquatrus illa vocata dies.'
 'Mauius' inquit 'agit tali mea nomine festa, 695
 estque sub inventis haec quoque turba meis.
 prima, terebrato per rara foramina buxo,
 ut daret, effeci, tibia longa sonos.
 vox placuit: faciem liquidis referentibus undis
 vidi virgineas intumuisse genas. 700
 "ars mihi non tanti est; valeas, mea tibia" dixi:
 excipit abiectam caespite ripa suo.
 inventam satyrus primum miratur, et usum
 nescit, et inflatam sentit habere sonum;
 et modo dimittit digitis, modo concipit auras, 705
 iamque inter nymphas arte superbus erat:
 provocat et Phoebum. Phoebo superante pependit;
 caesa recesserunt a cute membra sua.
 sum tamen inventrix auctorque ego carminis huius:
 hoc est cur nostros ars colat ista dies.' 710

(14. E EN) 15. F Q : ST : D : F 710a

Tertia nox veniet, qua tu, Dodoni Thyone,
 stabis Agenorei fronte videnda bovis.
 haec est illa dies qua tu purgamina Vestae,
 Thybri, per Etruscas in mare mittis aquas.

16. G C   714a

Siqua fides ventis, Zephyro date carbasa, nautae:
cras veniet vestris ille secundus aquis.

17. H C 18. A C   716a

At pater Heliadum radios ubi tinxerit undis,
et cinget geminos stella serena polos,
tollet humo validos proles Hyriea lacertos;
continua Delphin nocte videndus erit.   720
scilicet hic olim Volscos Aequosque fugatos
viderat in campis, Algida terra, tuis;
unde suburbano clarus, Tuberte, triumpho
vectus es in niveis postmodo victor equis.

19. B C   724a

Iam sex et totidem luces de mense supersunt,
huic unum numero tu tamen adde diem.
sol abit a Geminis, et Cancri signa rubescunt:
coepit Aventina Pallas in arce coli.

20. C C   728a

Iam tua, Laomedon, oritur nurus, ortaue noctem
pellit, et e pratis uda pruina fugit:
reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur,
tum cum Romanis, Pyrrhe, timendus eras.

21. D C   732a

Hanc quoque cum patriis Galatea receperit undis,
plenaque securae terra quietis erit,
surgit humo iuvenis telis adflatu avitis,   735
et gemino nexus porrigit angue manus.
notus amor Phaedrae, nota est iniuria Thesei:
devovit natum credulus ille suum.

non impune pius iuvenis Troezena petebat:
 dividit obstantes pectore taurus aquas. 740
 solliciti terrentur equi, frustra que retenti
 per scopulos dominum duraque saxa trahunt.
 exciderat curru, lorisque morantibus artus
 Hippolytus lacero corpore raptus erat,
 reddideratque animam, multum indignante Diana. 745
 ' nulla Coronides 'causa doloris' ait:
 ' nunquam pio iuveni vitam sine vulnere reddam,
 et cedent arti tristia fata meae.'
 gramina continuo loculis depromit eburnis:
 profuerant Glauci manibus illa prius, 750
 tum cum observatas augur descendit in herbas,
 usus et auxilio est anguis ab angue dato.
 pectora ter tetigit, ter verba salubria dixit:
 depositum terra sustulit ille caput.
 lucus eum nemorisque sui Dictynna recessu 755
 celat: Aricino Virbius ille lacu.
 at Clymenus Clotho que dolent, haec fila teneri,
 hic fieri regni iura minora sui.
 Iuppiter, exemplum veritus, derexit in ipsum
 fulmina qui nimiae moverat artis opem. 760
 Phoebe, querebaris: deus est, placare parenti:
 propter te, fieri quod vetat, ipse facit.

22. E C 23. F C 762a

Non ego te, quamvis properabis vincere, Caesar,
 si vetet auspicium, signa movere velim.
 sint tibi Flaminius Trasimenaque litora testes 765
 per volucres aequos multa monere deos.
 tempora si veteris quaeris temeraria damni,
 quintus ab extremo mense bis ille dies.
 postera lux melior: superat Masinissa Syphacem,
 et cecidit telis Hasdrubal ipse suis. 770

24. G C 770a

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis,
 et fugiunt freno non remorante dies.
 quam cito venerunt Fortunae Fortis honores!
 post septem luces Iunius actus erit.
 ite, deam laeti Fortem celebrate, Quirites: 775
 in Tiberis ripa munera regis habet.
 pars pede, pars etiam celeri decurrite cumba,

nec pudeat potos inde redire domum.
ferre coronatae iuvenum convivia, lintres,
multaque per medias vina bibantur aquas. 780
plebs colit hanc, quia qui posuit de plebe fuisse
fertur, et ex humili scepra tulisse loco.
convenit et servis, serva quia Tullius ortus
constituit dubiae templa propinqua deae.

25. H C 26. A C, postea NP 784a

Ecce suburbana rediens male sobrius aede
ad stellas aliquis talia verba iacit:
'zona latet tua nunc, et cras fortasse latebit:
dehinc erit, Orion, aspicienda mihi.'
at, si non esset potus, dixisset eadem
venturum tempus solstitiale die. 790

27. B C 28. C C 790a

Lucifero subeunte Lares delubra tulerunt
hic ubi fit docta multa corona manu.
tempus idem Stator aedis habet, quam Romulus olim
ante Palatini condidit ora iugi.

29. D F 794a

Tot restant de mense dies quot nomina Parcis,
cum data sunt trabeae templa, Quirine, tuae.

30. E C 796a

Tempus Iuleis cras est natale Kalendis:
Pierides, coeptis addite summa meis.
dicite, Pierides, quis vos addixerit isti
cui dedit invitas victa noverca manus. 800
sic ego. sic Clio: 'clari monimenta Philippi
aspicis, unde trahit Marcia casta genus,
Marcia, sacrificio deductum nomen ab Anco,
in qua par facies nobilitate sua.
par animo quoque forma suo respondet; in illa 805
et genus et facies ingeniumque simul.

nec, quod laudamus formam, tu turpe putaris:
    laudamus magnas hac quoque parte deas.
nupta fuit quondam matertera Caesaris illi:
    o decus, o sacra femina digna domo!
sic cecinit Clio, doctae adsensere sorores;
    adnuit Alcides increpuitque lyram.

810